

Univerzita Hradec Králové
Fakulta informatiky a managementu
Katedra rekreologie a cestovního ruchu

Role původních obyvatel v cestovním ruchu

Případová studie Geoparku Río Coco

Bakalářská práce

Autor: Svatava Hosaková
Studijní obor: Management cestovního ruchu
Vedoucí práce: Ing. Martina Pásková, Ph.D.

Hradec Králové

květen 2017

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Role původních obyvatel v cestovním ruchu zpracovala samostatně a s použitím uvedené literatury.

V Hradci Králové dne 3.5.2017

Svatava Hosaková

.....

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucí bakalářské práce Ing. Martině Páskové, Ph.D. za odborné vedení, přínosné názory a rady při zpracování mé práce. Dále děkuji kamarádům a rodičům za korekturu textu a psychickou podporu.

Anotace práce

Anotace

Téma: Role původních obyvatel v cestovním ruchu

Bakalářská práce pojednává o roli Chorotegů, původních obyvatel Nikaraguy, v cestovním ruchu Geoparku Río Coco. Je zde rozebrána problematika původních obyvatel, jejich práva, životní styl, či dopad globalizace v tomto regionu. Dále jsou zmíněny a podrobně popsány znaky, které určují původní obyvatele, jako např. jejich tradice a zvyky, vztah k přírodě, kosmologie, know-how, hierarchie komunity a další. Práce tedy pojednává o roli a zapojení původních obyvatel v cestovním ruchu a jeho pozitivních a negativních dopadech na jejich život. Případová studie této práce se zabývá postojem místních obyvatel k cestovnímu ruchu a popisem jejich tradičních znalostí včetně rozboru využitelnosti pro udržitelný cestovní ruch v daném regionu. Cílem práce je zjištění současné míry interakce původních obyvatel s cestovním ruchem ve zkoumané oblasti a vytvoření návrhů a doporučení na změny v udržitelném rozvoji.

Klíčová slova:

Původní obyvatel, cestovní ruch původních obyvatel, Chorotega, geoturismus, Geopark Río Coco

Annotation

Title: The role of indigenous peoples in tourism

The Bachelor thesis considers special role of Chorotegas, indigenous peoples of Nicaragua, in tourism of Geopark Río Coco. The theoretical part of the thesis consists of current indigenous issues, their human rights, life style and also the impact of globalisation in their region. Furthermore, there are mentioned and described signs, which determine the indigenous peoples - for example their traditions and customs, relationship to the nature, know-how, hierarchy of the community, etc. The last part of the description of indigenous peoples deals with their role and involvement in tourism, that is to say its positive and negative influence on the indigenous life. The case study of this thesis includes analysis and adaptation of interviews with individuals or groups. There is described contemporary measure of interaction of indigenous communities and tourism in the region. A proposal and some recommendations for changes in the sustainable development are also submitted.

Key words:

Indigenous peoples, indigenous tourism, Chorotega, geotourism, Geopark Río Coco

Obsah

1	Úvod	1
1.1	Důvod výběru práce	2
1.2	Cíl práce	2
2	Metodika zpracování	3
2.1	Výzkumné cíle.....	5
2.2	Výzkumné otázky	5
3	Teoretická východiska	6
3.1	Původní obyvatelé	9
3.1.1	Vliv kolonizace na původní obyvatele	10
3.1.2	Lidská práva.....	11
3.2	Tradiční znalosti původních obyvatel.....	14
3.3	Role původních obyvatel v cestovním ruchu.....	21
3.3.1	Etnografický cestovní ruch	23
3.3.2	Kulturní cestovní ruch	24
3.3.3	Ekoturismus.....	25
3.3.4	Geoturismus.....	28
3.3.5	Cestovní ruch původních obyvatel.....	30
4	Případová studie Geoparku Río Coco.....	32
4.1	Vlastní průběh šetření.....	32
4.2	Charakterizace GRC	34
4.2.1	Vymezení území	35
4.2.2	Historie vývoje	36
4.2.3	Geologická územní charakteristika.....	37
4.3	Původní obyvatelé GRC.....	39

4.4	Tradiční znalosti původních obyvatel GRC	41
4.4.1	Narace.....	42
4.4.2	Tradiční hudba a tanec	44
4.4.3	Společenské zvyky, rituály a slavnostní události	45
4.4.4	Tradiční řemesla	48
4.4.5	Znalosti a praktiky založené na přírodě a vesmíru	50
4.5	Role původních obyvatel v cestovním ruchu GRC.....	54
4.5.1	Doporučení pro GRC	56
5	Shrnutí výsledků	59
6	Závěry a doporučení	63
7	Seznam použitých zdrojů.....	I
8	Přílohy	VIII
8.1	Rozhovory	VIII
8.2	Další dokumenty.....	XXIX
8.3	Výklad použitých termínů.....	XXX
8.4	Seznam použitých zkratek.....	XXXI
8.5	Seznam obrázků.....	XXXII
8.6	Seznam tabulek.....	XXXIII
8.7	Seznam příloh.....	XXXIII

1 Úvod

„Životním prostředím indiánů je celý kosmos. Indiáni žijí pro harmonii vesmíru, pro harmonii existence. Nic nechtějí. Stačí jim vidět, jak vychází a zapadá slunce nebo Plejády a vědět, že tak funguje i lidský život. Z toho mají radost. Že žijí, že tam prostě jen tak jsou. ... Celý jejich život je zduchovnělý. Mají posvátný vztah ke všemu. Mají vztah ke kapce vody, ke kamenům, k mrakům, to je otázka přežití.“ (Atapana, 2012)

Cestování neboli přesun jednotlivých osob, skupin, etnik nebo celých národů je s člověkem spjata už od jeho počátků. První takové přesuny známe už ze starověku, kdy docházelo k tzv. stěhování národů neboli migraci velkých kmenů. Příčinou těchto přesunů byly především válečné konflikty. Důležitým faktem byl i přechod k zemědělskému způsobu života, což vedlo ke zvyšování počtu obyvatel a tedy i větší potřebě obdělávané půdy.

V dnešní moderní době lidé cestují z mnoha různých důvodů, ať už za prací, rodinou, přáteli nebo také ze zvědavosti, kterou má člověk v sobě vrozenou od pradávna. Jedná se o touhu cestovat a poznávat nová neobjevená zákoutí kdekoli na světě a obohacovat se tak o různé nové znalosti a zkušenosti, jde o určitý druh seberealizace. Takto zvědavý člověk pak cestuje za poznáním cizích zemí, architektury, nových jídel, přírody či nevšedních adrenalinových zážitků. Dalším motivem pro cestovatele může být poznání života původních obyvatel, kteří ukazují svou odlišnou kulturu a také to, jak se žilo na daném místě v minulých dobách, nebo jak si i dnes na ojedinelých místech na Zemi domorodí obyvatelé udrželi život dokonale spjatý s přírodou. Jinými slovy jde o cestování za kontrastem k dnešnímu konzumnímu životnímu stylu.

1.1 Důvod výběru práce

Problematika postavení původních obyvatel v rámci současné společnosti je velmi aktuální. Skupiny původních obyvatel se nachází na všech kontinentech světa a všude se potýkají s více či méně podobnými problémy akceptace ze strany majoritní společnosti a adaptace na její odlišnou kulturu. Dalším důvodem výběru byl také půl roční studijní pobyt autorky práce v Nikaragui, kde měla možnost navštívit Geopark Río Coco (dále jen GRC) a zároveň se tak setkat s jeho obyvateli.

Tato práce by čtenářům měla přinést pohled na to, s jakými problémy se současní původní obyvatelé potýkají a jaká je situace přímo u Chorotegů. V Evropě se s tímto problémem setkáváme jen zřídka, avšak na ostatních kontinentech je toto téma více diskutované a zahrnuje celou společnost. Tendence „vyspělého světa“ jsou často takové, že se snaží zavést určité systémy stejným způsobem i v méně vyspělých zemích. Pro zachování sebestátí původních obyvatel s přírodou a tím i zachování jejich přirozeného vývoje by proto bylo žádoucí, aby byl systém v dané lokalitě přizpůsobován potřebám místních obyvatel. Na příkladu geoparků by tedy měla co nejlepším způsobem probíhat spolupráce aktérů cestovního ruchu (dále jen CR) s původními obyvateli tak, aby z toho měly užitek všechny zúčastněné strany. Z tohoto důvodu je pro cestovní ruch celosvětově toto téma tak aktuální a hodné důkladného zamyšlení.

1.2 Cíl práce

Cílem této práce je zjistit, jaký potenciál mají tradiční znalosti původních obyvatel pro CR v oblasti, a jakým způsobem a jakou mírou jsou původní obyvatelé již zapojeni v CR Geoparku Río Coco. Následně je cílem předložit návrhy a nová řešení na základě analýzy jejich postoje a priorit. Je zde rovněž kladen důraz na zkoumání percepce případných projevů inscenizace.

2 Metodika zpracování

Základní metodou pro teoretickou část této bakalářské práce byla rešerše zahraniční literatury, pojednávající o problematice udržitelného cestovního ruchu a o formách specifického šetrného turismu. K tomuto účelu byly použity především odborné publikace a vědecké články z odborných časopisů. Z nastudované literatury byly vysvětleny definice pojmů týkající se cestovního ruchu spojeného s původními obyvateli. Pro vymezení forem udržitelného rozvoje cestovního ruchu bylo čerpáno z textů zahraničních i českých odborníků zabývajících se životním prostředím a šetrným cestovním ruchem, např.: Ross a Wall (1999), Scott (2005), Fennell (2009) a Pásková (2002, 2012, 2014), a také z internetových stránek mezinárodních organizací, především UNESCO, OSN, IUCN atd.

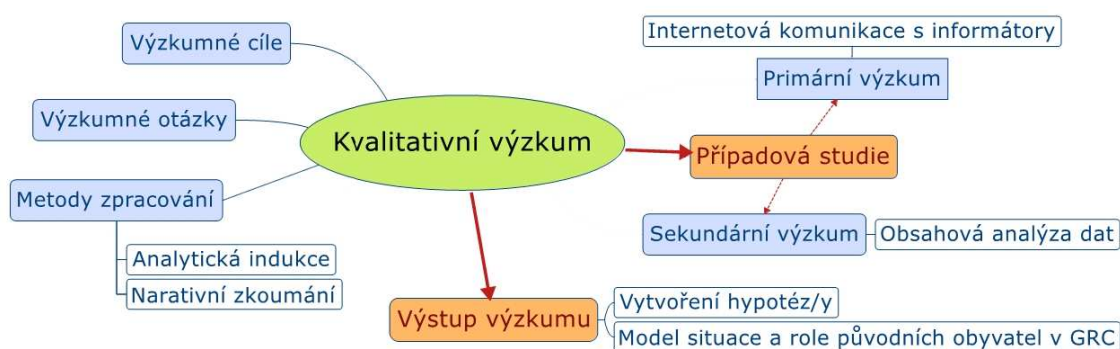
Empirická část bakalářské práce vychází z kvalitativního výzkumu, kdy je podstatou zkoumání problému z pohledu samotných aktérů (Trousil, Jašíková 2015:120). Výzkum vycházel ze sekundárních dat Páskové (2014b) získaných etnografickou metodou. Hlavní složkou tohoto sekundárního výzkumu byla kvalitativní analýza obsahu rozhovorů, které Pásková (2014b) provedla v roce 2014 s místními původními obyvateli. Pro tento sekundární výzkum byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie a realizace byla formou případové studie, při které byla data analyzována metodou narativního zkoumání (Čermák a kol. 2013:75-84).

Kvalitativní výzkum byl vystavěn na analýze sekundárních dat a dat z následně provedeného primárního výzkumu. V rozhovorech byly často jen nastíněny některé kulturní události a zvyky či specifická pojmenování, které byly formou primárního výzkumu zpřesňovány a analyzovány do detailů. Syntéza a konceptualizace zjištěných informací a souvislostí napomohla výslednému vykreslení situace ve formě pracovního schematického modelu a vytvoření návrhu hypotézy pro případný další výzkum.

Sekundární výzkum byl založen na metodě transkripce¹ rozhovorů a následoval rozbor těchto dat získaných v rámci terénního výzkumu Páskové (2014b) uskutečněného roku 2014. Jde o obsahovou analýzu dat získaných při řízených rozhovorech s jednotlivci a diskuzí v rámci ohniskových skupin a participativním pozorováním.

Jako primární zdroj byla použita internetová komunikace s informátory. Ti v tomto případě vysvětlují a doplňují ne vždy úplné informace získané z rozhovorů. Pro komunikaci byly zvoleny následující sociální sítě a prostředky: facebook, e-mail a aplikace whatsapp.

Výsledkem výzkumu bylo vytvoření návrhu hypotézy a schematického modelu situace a role původních obyvatel v místním CR.

Obr. 1: Schéma strategie výzkumu

Zdroj: vlastní zpracování, 2017

¹ Některá audio-data rozhovorů byla již přepsána ve španělském jazyce z předchozího výzkumu.

2.1 Výzkumné cíle

Hlavním cílem této bakalářské práce je pomocí případové studie odhalit vnímání přínosů a dopadů CR na nehmotné dědictví. Konkrétně je práce zaměřena na zjišťování percepce těchto dopadů ze strany původních obyvatel. Zvláštní důraz je kladen na zkoumání percepce případných projevů inscenizace.

2.2 Výzkumné otázky

V práci jsou použity rámcové otázky, které jsou pouze příkladné a ukazují, co je v rozhovorech hledáno a zkoumáno. Odpovědi původních obyvatel jsou subjektivní a často na stejnou otázku odpovídají jiným způsobem. Na tyto otázky bude vyhledávána odpověď, ale nemusí být nalezena u všech subjektů. Otázky slouží tedy jako představa či příklad analýzy rozhovorů. V závěru se mohou objevit i jiné zajímavé názory, které nevycházejí z těchto otázek.

- 1) Mají tradiční znalosti těchto původních obyvatel potenciál pro zajišťování udržitelného rozvoje CR?
- 2) Jaká je role původních obyvatel v místním CR?
- 3) Jakým vhodným způsobem je možné zachovat tradiční kulturní hodnoty a zvyky v rámci CR?
- 4) Jak velkou mírou se místní původní obyvatelé již podílejí na rozvoji CR a jak velkou mírou by se chtěli podílet?
- 5) Je forma současného CR Geoparku Río Coco podle původních obyvatel vhodná a přiměřená dané oblasti?
- 6) Má CR této oblasti v současné době projevy inscenizace v CR původních obyvatel?
- 7) Jaký vliv má CR Geoparku Río Coco na kvalitu života a životní prostředí?

3 Teoretická východiska

Problematiku role původních obyvatel lze zkoumat velkým množstvím vědeckých disciplín, z nichž nejdůležitější oblasti této práce zkoumá: sociologie, antropologie a ekonomie. Mezi další zkoumané oblasti lze také zařadit psychologii, geopolitiku, geoantropologii, etnografii či ekologii. Práce tedy vychází z výše zmíněných disciplín, jež vysvětlují fungování v různých vzorcích a konceptech. Hlavními koncepty vybraných disciplín jsou teorie sociální směny, teorie kulturní změny a teorie tržních externalit.

Antropologickým konceptem kulturní změny neboli teorií difúze je chápán proces, při němž si jsou nejrůznější produkty lidské činnosti navzájem předávány různými kulturami mezi sebou jako šíření kulturních prvků a kulturních komplexů z jedné společnosti do druhé (Soukup 2004:40). Vyčleňuje dva základní typy kulturní změny: endogenní (vnitřní) a exogenní (vnější). Ke kulturní změně, jak dodává, dochází při interakci různých sociokulturních systémů. Exogenní změna je vyvolána vnějšími faktory. Jako příklad exogenní změny uvádí akulturaci, kdy je jedna kultura ovlivňována druhou, mnohdy naprosto odlišnou kulturou. Mezi její základní formy patří přímá difúze kulturního prvku, kdy je prvek jedné kultury přejat kulturou jinou, a zprostředkovaná difúze migrující populací (Soukup 2004:40). Vysvětluje, že v některých situacích je vliv jedné kultury silnější a v důsledku jednostranného vlivu pak probíhá asimilace s dominantní kulturou.

Důležitou součástí antropologie pro tuto práci je taktéž její subdisciplína kognitivní antropologie neboli nová etnografie. Ta zkoumá vztahy jazyka a kultury prostřednictvím výzkumu kognitivních systémů, zejména modelů lidského vnímání a myšlení v různých společnostech, kdy je cílem výzkumu zjistit, jak příslušníci určité kultury vnímají, popisují a vysvětlují svůj svět, a jak determinují interpretaci sociální zkušenosti a chování člověka v dané společnosti (D' Andrade, 1995).

Významný kulturní a kognitivní antropolog Goodenough (2006) vymezil kulturu jako systém sdílených znalostí či myšlenek. *„Kultura společnosti se skládá z toho, co člověk musí vědět nebo v co musí věřit, aby mohl jednat způsobem přijatelným pro členy své společnosti; kultura není materiální jev, neskládá se ze situací, osob, chování nebo emocí... je spíše organizací a formou těchto věcí tak, jak existují v myslích lidí... modelem pro jejich vnímání, uvědomění, spojování a interpretaci.“* (Goodenough, 2006)

Sociologická teorie sociální směny rozebírá, jak je udržován sociální řád pomocí pojmů z klasické ekonomie. Tuto problematiku popisuje Keller (2004) slovy: *„Chování lidí pochopíme nejlépe tehdy, představíme-li si je jako neustálou směnu statků a služeb všeho druhu.“* Avšak tato směna nevychází tolik z ekonomických principů myšlení, jakožto spíše z psychologicko-sociologických jevů. Malinowski (1968) na základě výzkumu směnných obřadů provozovaných obyvateli Trobriandských ostrovů soudí, že vzájemná směna je základem sociální soudržnosti. Tato směna má tedy primárně sociální charakter. *„Obřadně může být opakovaně darována a přijímána tatáž věc, zpravidla pro potřeby přežití zcela bezvýznamná. Podobné výměny darů udržují celistvost komunity, klanu i kmene“* (Malinowski, 1968). Jednotlivé směňované "zboží" obvykle koluje a navrací se k původnímu držiteli, kdy je smyslem cirkulace udržování vzájemných závazků a posilování pouta důvěry mezi dárce a obdarovaným (Keller, 2004).

V archaických společnostech mívala směna i symbolickou funkci, což ukazuje sociolog Mauss (1999) na příkladu, kde směna vyjadřuje soudržnost, která je základem každé společnosti. Zároveň dochází k zajímavému rozložení mocenské dominance dárce, který ustavuje pouto závislosti obdarovaného na dárci v případě, že dar nemůže být oplacen. Tato teorie vysvětluje, že lidé směňují nejen hmotné služby a statky, ale i citové vazby a společenské uspořádání (Keller 2004).

Z ekonomické oblasti je nejdůležitější zmínit teorii tržních externalit. Tato teorie se zabývá hodnotou, o kterou je navýšena cena produktu CR a která by měla úměrně vyvážit hodnotu kulturní i přírodní, kterou CR ovlivňuje. Vejchodská (2007) říká, že *„přírodní statky a služby buď nemají přiřazenou žádnou cenu a na trhu nejsou obchodovány (např. čistý vzduch), nebo je jejich tržní cena zkreslena tím,*

že nebere v úvahu externality.“ Uvádí na příkladu nízké ceny pohonných hmot, kdy dle ní není zahrnuta negativní externalita spojená s jejich spalováním. Dále vysvětluje, že výše zmíněné důvody vedou k nerovnosti mezi mezními společenskými a soukromými přínosy a náklady, čímž dochází k neefektivní alokaci zdrojů a k nedostatečné míře ochrany životního prostředí.

Je tedy důležité rozlišovat mezi soukromými a společenskými náklady a soukromými a společenskými přínosy (Vejchodská, 2007). Společenské náklady jsou dle ní takové, které subjekt působí sobě a zároveň společnosti (společností lze rozumět např. obyvatele jednoho města). V ohledu k CR je vhodné kalkulovat veškeré externality. Pokud tomu tak není, dochází dle Páskové (2012:80) k narušení autoregulačních mechanismů tržního systému a následně i celého ekosystému. Pásková (2012:80) vyjmenovává příklady pozitivní externality trhu CR jako je *genius loci*, nadprůměrná biodiverzita či autentický životní styl obyvatel destinace.

Dalším příkladem pozitivní externality je nově vybudované veletržní centrum, kde bývá rostoucí poptávka po hotelovém ubytování a restauračních službách v době konání veletrhů velkým přínosem, avšak zároveň s tím roste i hustota dopravy v daném místě, což je již považováno za negativní externalitu (Repík, 2008). Pro většinu návštěvníků je nejdůležitější poměr ceny ke kvalitě prožitku a Pásková (2012:80) toto doplňuje slovy: *„Místo toho, aby na těchto klíčových (i když často nehmataitelných) zdrojích destinace byly vystavěny bohaté a unikátní programy, které by tvořily vlajkové exkluzivní produkty destinace, často naopak dochází k jejich znehodnocení infrastrukturou CR.“* Z tohoto důvodu by vždy měly být v ceně produktu zahrnuty nejlépe všechny externality, tak aby přínos z CR dané oblasti vykompenzoval či minimalizoval degradaci hodnoty kulturního i přírodního dědictví. Tento princip je podstatou udržitelnosti destinace a všech šetrných forem CR, které s ní pracují.

3.1 Původní obyvatelé

Podle výstupní zprávy sněmu OSN (2006), který se zabýval záležitostmi původních obyvatel, je původní obyvatel definován jako „*osoba, která praktikuje své unikátní tradice a zachovává své kulturní, sociální, ekonomické i politické postoje*“. Zpráva se zmiňuje o tzv. „cítění svého původu“, tedy vztahu ke svému původu, který spočívá v sebeoznačení jako „původní obyvatel“ a zároveň členství v určité skupině dané komunity původních obyvatel. Dalším znakem cítění svého původu je silný vztah k prostředí, ve kterém daná komunita žije, vztah k okolním přírodním zdrojům, odlišný jazyk, kultura, víra a ztotožnění se se sociálním systémem dané komunity. Scott (in Hunter, 2011:337) k tomuto doplňuje signifikantní znaky jako kmenové hodnosti, lovecké, farmářské a rybářské metody, specifické druhy obydlí, rituály a také znaky zdobení těla, jako např. tetování či propichování různých částí těla a zdobení kovovými a dalšími předměty.

Takové komunity obyvatel Brown (2004 in Hunter, 2011:337) označuje za původní na základě historické kolonizace daného území a OSN (2006) dodává, že se všechny tyto komunity postupně staly menšinovými kvůli silné vlně nově příchozích obyvatel z kolonialistických impérií. Dále zde OSN vyzdvihuje důležitost identifikovat spíše než definovat původní obyvatele, kdy se v různých zemích používají různá, více či méně hanlivá označení pro původní obyvatele, jsou jimi např. domorodci, první lidé, aboriginci, etnické menšiny, adivasi, janajati atd. nebo geograficky popisné termíny jako např. lovci, sběrači, nomádi, rolníci či horský lid.

Connor (in Maza, 2016:81) přisuzuje vznik označení „původní obyvatelé“ skupině lidí, která věří, že sdílí společný „úpadek“. Prohlašuje, že skupinu, která je charakterizována svými společnými předky, je vhodné pojmenovat jako etnickou skupinu. Etnicita je tedy dle Connor (in Maza, 2016:81) určitý postoj, který vyzývá k představě společného pouta, které spojuje lidi v myšlence národa nebo tedy lépe etnické skupiny, založené na symbolických, psychologických a kulturních prvcích. Původní obyvatelé jsou tedy nositelé jedinečných jazyků, znalostí a kultury vycházející ze společné historie. Mají speciální vztah ke své zemi a k tomu,

jak ji využívat. Dle OSN (2006) mají původní obyvatelé svůj vlastní koncept rozvoje, který je založený na jejich tradičních hodnotách, vizích, potřebách a prioritách.

3.1.1 Vliv kolonizace na původní obyvatele

Kolonizace byla ve své době přirozeným důsledkem rozvoje Evropských zemí. Příčinou byl především industriální rozvoj, který s sebou přinesl zdokonalení lodí, střelné zbraně a později třeba i parní stroje. Důvodů pro osidlování cizích zemí měly tehdejší státy nespočetně. Ferro (2007) je dělí na hospodářské, prestižní, strategické a kulturní:

- hospodářské - zdroj levných surovin a pracovní síly, odbytiště výrobků
- prestižní - stát držením kolonií demonstruje svou moc
- strategické - kolonie zajišťuje vliv metropole v oblasti (spíše úplnou kontrolu území)
- kulturní - představa kulturní nadřazenosti, misijní činnost

Latinská Amerika byla ve svých počátcích kolonizace evropskými státy využita převážně hospodářsky. Nejvyhledávanější surovinou bylo především zlato, kterým se indiáni rádi zdobili a uctívali tento tvárný kov. Především Španělé a Portugalci se v Latinské Americe zasloužili o nenávratnou přeměnu místní kultury likvidací většiny domorodých kultur a importem katolické víry. Roedl (2003) popsal tehdejší koloniální společnost Latinské Ameriky:

„V koloniální legislativě se odrazila cílevědomá segregáčnická politika španělského státu. Našla svůj výraz v asymetrickém rozdělení společnosti na 'republiku Španělů' a 'republiku indiánů', ve kterých platily odlišné zákony. I když realita každodenního života tuto umělou hráz široce překračovala, vytvořila v mentalitě obou trvalé vědomí odlišnosti a sounáležitosti. Za touto psychickou bariérou se zakonzervovaly staré indiánské zvyky, tradice a hodnoty. Tento schematický obraz nevystihoval celou realitu společnosti. Obě republiky byly rozděleny sociálně, indiánská i etnicky a jazykově.“

Ferro (2007) vysvětluje, že držení kolonií se časem stávalo stále nákladnějším a docházelo k častým změnám místních vlád, protestům a nespokojenosti

původních obyvatel. Rovněž málo výkonné hospodářství a velká zadluženost kolonií vedla k rozpadu koloniálních velmocí a k postupné dekolonizaci jednotlivých území. Procesy osamostatnění probíhaly v Latinské Americe v letech 1791-1830 (Ferro, 2007). V Nikaragui, na kterou je tato práce zaměřena v praktické části, proběhla dekolonizace v roce 1821.

3.1.2 Lidská práva

V průběhu historie se postavení původních obyvatel ve společnosti střídavě upevňovalo i sláblo. Až na konci 20. století byla stanovena základní práva původních obyvatel, podle nichž se řídí většina států a na základě nichž vznikají organizace nebo politické strany či spolky, které hájí práva původních etnik.

Hlavním dokumentem o již zmíněných lidských právech je Úmluva o původních obyvatelích a domorodých lidech (konvence č. 169) organizace ILO (International Labour Organization, 1989). Tento dokument obsahuje články, které se vztahují k obecné politice o původních obyvatelích (články 1-12), o jejich zemi (články 13-19); způsobu jejich do zaměstnávání a jeho další podmínky (článek 20); jejich pracovní školení, řemeslná výroba a zemědělské aktivity (čl. 21-23); jejich sociální a zdravotní zajištění (čl. 24 a 25) a jejich vzdělávání a způsoby komunikace (čl. 26-31).

Obecná ustanovení

Článek 3 se zabývá principem ochrany před diskriminací, což znamená, že původní obyvatelé nesmějí být diskriminováni, a článek 4 shrnuje speciální opatření, která by měla být přijata za účelem ochrany osob, institucí, majetku, práce, kultury a životního prostředí původních obyvatel.

Článek 6 je o povinnosti projednat jakékoli úvahy o legislativních či administrativních opatřeních, která mohou původní obyvatele přímo ovlivnit (např. velké investiční projekty), a to vhodnými postupy – konkrétně prostřednictvím jejich zastupitelských institucí. Článek 7 potom pojednává o tom, že by původní obyvatelé měli mít právo rozhodovat o svých vlastních prioritách v procesu rozvoje, protože to silně ovlivňuje jejich život, víru, instituce, duchovní

blahobyt a zemi, kterou obývají nebo jinak využívají, a právo v rámci možností řídit svůj vlastní ekonomický, sociální a kulturní rozvoj.

Článek 8 říká, že původní obyvatelé mají mít právo na zachování vlastních zvyků a systémů, pokud nejsou neslučitelné se základním právem. A článek 9 doplňuje, že metody tradičně praktikované původními obyvateli pro trestání vlastních členů, kteří spáchají trestnou činnost, mají být respektována ve chvíli, kdy jsou slučitelná se státním zákoníkem a mezinárodní listinou lidských práv. Článek 10 pak uvádí, že tresty uložené příslušníkům těchto komunit na základě obecně platných zákonů budou brát zřetel na jejich ekonomické, společenské a kulturní odlišnosti.

Půda

Článek 13 popisuje, že vláda má respektovat význam území a oblastí, které původní obyvatelé obývají nebo jinak používají, pro jejich kulturu a duchovní hodnoty a obzvláště kolektivní aspekty jejich vztahu k těmto oblastem. K tomu dodává článek 14, že práva na vlastnictví a držení půdy, kterou obývají původní obyvatelé už od pradávna, mají být státem uznávána a stát má podniknout potřebné kroky k identifikaci těchto oblastí a k ochraně vlastnictví a držení této půdy.

Dále by se měli stanovit adekvátní postupy v rámci právního systému země, které by bylo možné aplikovat při řešení sporů o území. Článek 15 navíc stanovuje práva původních obyvatel na přírodní zdroje, které se nachází na daném území, a jejich řádnou ochranu. Tato práva obsahují také právo na účasti při využívání, správě a zachování těchto zdrojů. Státní zemědělské programy, jak je psáno v článku 19, mají původním obyvatelům zajistit poskytnutí dalšího území v případě, že je v současné situaci nemají dostatek pro zajištění běžného života, nebo v případě nárůstu jejich populace a dále zajistit poskytnutí prostředků k rozvoji území, která tito obyvatelé již vlastní.

Zaměstnávání a pracovní podmínky

Podle článku 20 mají vlády učinit konkrétní kroky k zajištění efektivity ochrany s ohledem na najímání a pracovní podmínky zaměstnanců z řad původních

obyvatel. Např. přijetí do zaměstnání, včetně odborných pozic, stejně jako kroky s cílem zaručení možnosti povýšení a kariérního růstu; rovnocenné platové ohodnocení za stejně hodnotnou práci; sociální a zdravotní zabezpečení, bezpečné pracovní podmínky, veškeré další výhody sociálního i jiného zajištění, bydlení a práva svobodně vstupovat do spolků a angažovat se v legálních aktivitách odborů a také uzavírat kolektivní dohody se zaměstnavateli nebo organizacemi zaměstnavatelů.

Pracovní školení, řemeslné práce a zemědělské aktivity

Podle článku 22 mají být přijata opatření, aby byla podporována dobrovolná účast původních obyvatel v programech profesního školení, a článek 23 uvádí, že řemeslné, zemědělské a komunitní činnosti a aktivity související s tradicemi a samostatným zajištěním živobytí, jako je lov, rybaření, chytání do pastí a sběračství, musí být uznávány jako důležité faktory při zachování kultury, jejich ekonomické soběstačnosti a rozvoji.

Sociální a zdravotní zajištění

Podle článku 25 mají vlády zajistit, že budou mít tito původní obyvatelé vždy přístup k adekvátním zdravotním službám, nebo jim zajistit zdroje, které jim umožní takové služby organizovat a poskytovat vlastním přičiněním tak, aby měli možnost zachovat si nejvyšší možnou úroveň fyzického a duševního zdraví.

Vzdělání a způsoby komunikace

Článek 26 udává, že musí být učiněny potřebné kroky, aby byla původním obyvatelům zajištěna možnost získat vzdělání alespoň na stejné úrovni jako zbytek obyvatel státu. Článek 27 pak říká, že vláda by měla uznávat právo těchto lidí na založení vlastní vzdělávací instituce a zařízení v případě, že budou tyto instituce po konzultaci s těmito obyvateli splňovat minimální standardy stanovené příslušným orgánem. Pro tyto účely budou poskytnuty odpovídající zdroje.

Článek 28 k tomu dodává, že děti původních obyvatel mají mít možnost se naučit číst a psát ve svém domorodém jazyce nebo v jazyce, který je nejvíce používán skupinou, do které patří. Článek 30 dodává, že má vláda podniknout potřebné kroky

s ohledem na tradice a kulturu původních lidí, kterými jim sdělí a objasní jejich práva a povinnosti obzvláště v ekonomických a pracovních možnostech, ve věci vzdělání a zdravotnictví, sociálního zabezpečení a jejich lidských práv.

3.2 Tradiční znalosti původních obyvatel

Pojem kulturní dědictví nemíval vždy jednosměrný význam. Samostatně se vyvíjel jak pojem dědictví, tak pojem kultura. Avšak kulturní dědictví se nejdříve vztahovalo k věcem hmotným, jako jsou například památky dané kultury, a teprve poté odkazovalo na dědictví nehmotné nebo také spirituální. Nehmotné kulturní dědictví (dále jen NKD) je podle „Úmluvy o ochraně NKD“ (UNESCO, 2003) velmi rozsáhlým *„souborem praktik, znázornění, vyjádření, znalostí a dovedností, stejně tak jako nástrojů, předmětů, artefaktů a kulturních aktivit s tím spjatých. Tyto jevy prohlašují za součást svého kulturního dědictví komunity původních obyvatel a v některých případech i jedinci. NKD je předáváno z generace na generaci a je neustále ožíváno v komunitách a skupinách v reakci na jejich životní prostředí, interakci s přírodou a jejich historií. Zajišťuje jim tak pocit identity a sounáležitosti, což podporuje respekt ke kulturní diverzitě a lidské kreativitě.“*

Dále UNESCO (2003) tvrdí, že *„kulturní dědictví zahrnuje především tradice a živoucí vyjádření, zděděná po předcích, která jsou dále předávána potomkům ve formě vyprávění, múzických umění, sociálních praktik, rituálů, slavnostních událostí, znalostí a praktik týkajících se přírody a vesmíru nebo znalostí a dovedností lidových řemesel.“*

Celý soubor NKD rozděluje UNESCO (2003) do 5 bodů:

1) Narace jako způsob a nástroj předávání NKD

- nejstarší způsob uchování a šíření kulturního dědictví
- obsahuje: přísloví, hádanky, příběhy, dětské říkanky, legendy, mýty, epické písně a básně, zaklínadla, modlitby, žalmy, pokřiky, písničky, dramatické výstupy a další

- předávání znalostí, kulturních a společenských hodnot a kolektivních vzpomínek
- profesionální vypravěči – jako ochránci kolektivních vzpomínek komunity
- příběhy jsou kombinací reprodukce, improvizace a kreativity; mění se žánrově, kontextově a podle vypravěče
- jazyky ovlivňují způsob i obsah lidové slovesnosti
- vymizení jazyka vede k nevyhnutelné permanentní ztrátě ústně předávaných tradic
- ohrožení urbanizací, migrací, industrializací, environmentálními změnami
- moderní masová média jsou hrozbou ale zároveň nezbytné, aby přežila možnost osobního sdílení; např. šance postarších předávat znalosti interakcí s mladými lidmi doma či ve škole
- informační technologie pomáhají zachovat textovou rozmanitost a jedinečné rysy (např. intonace) a mohou být nahrávány jako audio nebo video dokumenty – u videí jsou zachovány i neverbální prvky, jako gesta a mimika
- masová média pomáhají správnou formou k zachování a dokonce i k posílení mluvených a vizuálních tradic

2) Múzická umění (tradiční hudba, tanec a divadlo)

- pokrývají širokou škálu od vokální a instrumentální hudby, přes tanec a divadlo až k pantomimě a zpívanému verši
- zahrnují nespočet kulturních výrazů, které reflektují lidskou kreativitu
- **Hudba**
 - o je nejuniverzálnější nástroj umění, který se nachází ve všech společnostech
 - o je součástí i dalších NKD: rituály, slavnostní události, festivaly...
 - o může obsahovat také politickou a ekonomickou dimenzi, jako např. chvalozpěvy významným osobnostem
 - o využívá se při svatbách, pohřbech, rituálech, iniciacích, slavnostech, všech druzích zábavy a dalších společenských akcích

- **Tanec**
 - o vedle fyzických aspektů, rytmických pohybů, kroků a gest často vyjadřuje pocit či náladu
 - o dále vykresluje speciální události i denní činnosti, jako např. náboženské tance a tance vyobrazující lov, válčení či sexuální aktivitu
 - o bývá kombinován s herectvím, zpěvem či dialogy, např. tradiční divadelní představení původních obyvatel
- hudba, tanec a divadlo jsou klíčovým prvkem kulturní propagace v ČR
- ČR udává „tržní hodnotu“ NKD, ale má i negativní a zkreslující efekt, např. při incenizaci
- při umění přeměněném v „atrakci“ dochází ke ztrátě důležitého poslání a hodnoty pro komunitu
- kulturní média, instituce a společnosti mají vliv na snahu o rozvoj publika a zvýšení povědomí o dané kultuře mezi širokou veřejností

3) Společenské zvyky, rituály a slavnostní události

- aktivity, které utvářejí život komunit a skupin; sdílené a podstatné pro mnoho jejich členů
- zdůrazňují identitu těch, kteří je praktikují ve skupině nebo společenství a bývají úzce spjaty s důležitými událostmi
- pomáhají určit konec sezóny, události v zemědělském kalendáři nebo fáze života člověka
- formují každodenní život a jsou známé všem členům komunity, i přestože se jich ne každý účastní
- mají spoustu forem, od náboženských obřadů až po tradiční hry a sporty
- společenské události: karnevaly, události pro oslavu Nového roku, začátku jara a konce sezóny sklizní
- velké množství provedení a fyzických prvků: typická gesta a slova, písně a tance, speciální oblečení, zvířecí obětiny, místní kuchyně atd.
- jejich projevy jsou silně ovlivněny změnami v moderním společenském systému, např.: migrace, individualismus, globalizace a další

- životaschopnost projevů NKD závisí na obecných socioekonomických podmínkách

4) Tradiční řemesla

- jsou „nejhmotnější“ částí NKD
- při ochraně tradičních řemesel není tolik podstatná ochrana výrobků samotných, jako spíše jejich výrobců a principů tradičních řemesel
- mají spoustu specifických prvků: nástroje, oblečení a šperky, kostýmy a rekvizity na festivaly, skladovací nádoby, předměty pro skladování a transport, dekorativní umění a rituální předměty, hudební nástroje a domácí náčiní, hračky jak pro zábavu, tak i pro vzdělání
- mnoho věcí má jen krátkodobé využití, jiné se dědí z generace na generaci
- důležitá dovednost a zručnost, např. od jemných prací s papírem, korálky, látkami až po výrobu masivních proutěných košů, dřevěného nábytku apod.
- podléhají vlivu globalizace a industrializace; strojová produkce často nahrazuje zboží potřebné pro každodenní život za nižší ceny než tradiční ruční výrobky
- klimatické změny mají také velký vliv na životní prostředí a s ním spjatým řemeslem, např. odlesňování
- mladí lidé z komunity občas shledávají dlouhodobé zaučování potřebné k ovládnutí řemesla příliš náročné a tak raději vyhledávají práci v továrnách a službách, kde budou i lépe finančně odměněni, což vede k vytrácení tradičních znalostí řemesla
- cílem zachování je zajistit předání tradičních řemesel budoucím generacím tak, aby se tím zlepšoval životní standard komunity i řemeslníků samotných a podporovala jejich kreativita
- právní prostředky napomáhají ochraně vlastnictví NKD např. využitím autorských práv regionálních produktů pomáhají komunitě k prospěchu z vlastních tradičních řemesel

5) Znalosti a praktiky založené na přírodě a vesmíru

Hovoří-li se o znalostech, dovednostech, praktikách a znázorněních vytvořených komunitami při interakci s přírodním prostředím, je nutné pamatovat na přírodu a spiritualitu (UNESCO, 2003).

Filosofie o přírodě a vesmíru bývá dle UNESCO (2003) vyjadřována ústně vyprávěním, pocity k místu, vzpomínkami, spiritualitou a názorem na svět. Také silně ovlivňuje hodnoty a přesvědčení a podtrhuje tak mnoho společenských praktik a kulturních tradic. Ty jsou, jak dále vysvětlují, vzájemně propojené a zformované právě přírodním prostředím a širším sociálním okolím komunity.

Tato oblast zahrnuje nespočet „oborů“, jako je tradiční ekologické cítění a tradiční znalosti místní flory a fauny, tradiční léčitelství, náboženské rituály, iniciační rituály, kosmologie, šamanismus, rituály vymítání, společenské události, festivaly, jazykové a vizuální umění (UNESCO, 2003).

Jak popisuje UNESCO (2003), tradiční znalosti a praktiky leží v srdci samotné komunity, její kultury a identity, bohužel však dochází k jejich velkému ohrožení vlivem globalizace. Dále uvádí, že i přesto, že se o některé aspekty tradičních znalostí zajímají různí vědci a nadnárodní korporace, jako např. využití místních rostlin pro medicínu, většina je stále opomíjena a časem zcela vymizí. Také tvrdí, že vzrůstající urbanizace a rozšiřování zemědělské půdy má výrazný efekt na životní prostředí komunity a její znalosti o něm. Udávají příklad odlesňování půdy, které mívá negativní dopad na vymizení posvátného, nábožensky uctívaného lesa nebo na potřebu hledat alternativní zdroj dřeva pro stavbu obydlí. Další jimi zmiňovanou hrozbou jsou klimatické změny, kdy např. probíhající rozšiřování pouští se stává rizikem pro výskyt ohrožených druhů a má za následek pokles využívání tradičních lidových řemesel a přírodní medicíny, tím jak surové materiály a rostlinné druhy z přírody mizí.

Ochrana takovýchto nehmotných faktorů, jako je filosofie a náboženství původních obyvatel, je podle UNESCO (2003) náročnější než ochrana životního prostředí. Mnohé komunity se dle jejich studií z pocitu neudržitelnosti svých tradic přiklánějí k přijetí nového způsobu života a s tím spojeným přijetím čistě

ekonomického rozvoje podle modelu západní společnosti, přičemž dochází k výraznému a rostoucímu vzdálení se od jejich vlastních tradic a zvyků.

Obr. 2: Schéma oblastí tradičních znalostí

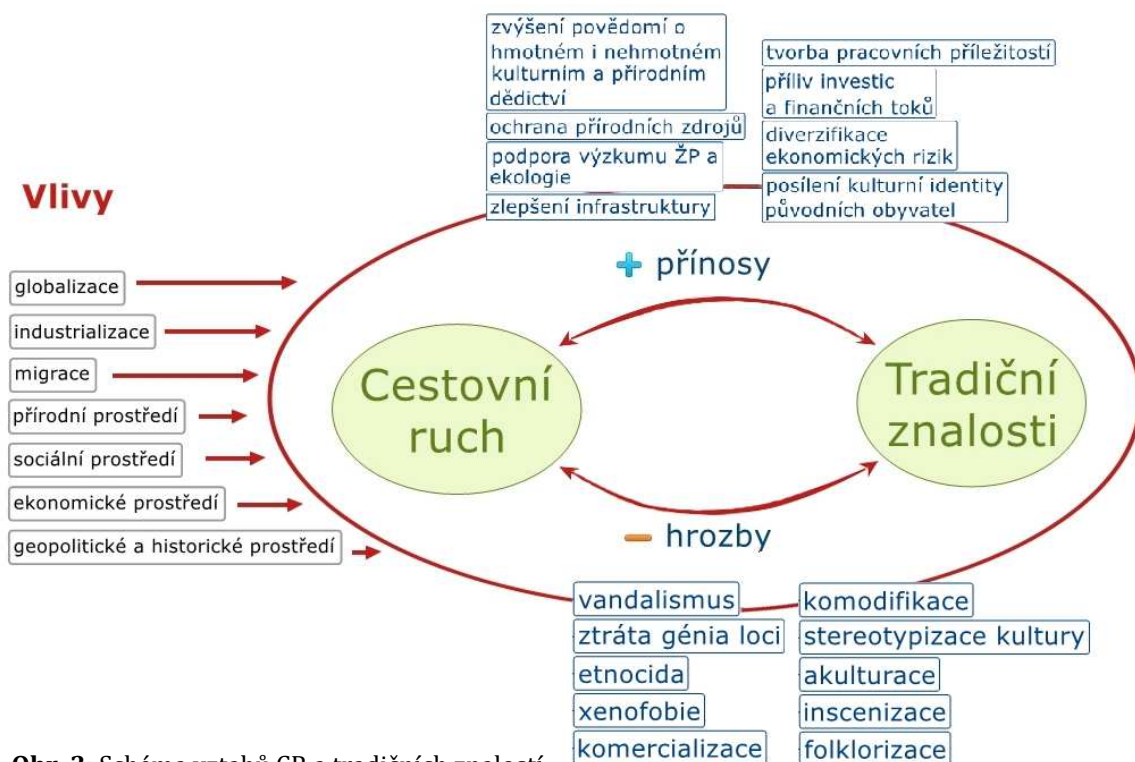
Zdroj: vlastní zpracování, 2017

Atapana (2014a) popisuje, jak fungují jejich znalosti a praktiky založené na přírodě a vesmíru a propojují člověka s přírodou prostřednictvím duchů. Tito duchové, jsou dle něj ve všem živém i neživém, což je základem víry všech původních obyvatel. Dále Atapana (2014a) zdůrazňuje, že v životě indiána neexistují hranice ani ploty, protože každý z nich je přirozeně loajální ke své kultuře a svému duchovnímu učení. Indián je podle něj se vším spokojen a žije zde pro pochopení harmonie světa, souznění s celým vesmírem. Každý z nich, jak dále popisuje, denně pozoruje nebe a vidí, jak to tam funguje. Uvědomuje si, že vesmír má cykly, které se perfektně opakují, a proto se snaží svůj život přizpůsobit této harmonii.

Kosmos tedy určuje život indiána. Jeden kmen na Rio Negro má až neskutečné propojení s kosmem, kdy má své hranice vymezené podle kolmic určitých hvězd (Atapana, 2014a). Pokračuje vysvětlením, že jde o hexagon, přirozený tvar přírody (včelí úly, uhlíky, atd...). Atapana (2014b) jejich tradice popisuje slovy: „Každý indián než se stane dospělým, musí projít poznáním vlastní smrti. Účast na rituálech je způsob jejich gramotnosti, za cca. 10 let prochází celou řadou obřadů a rituálů, kdy se učí o fungování rodiny, kmene, přírody a celé kultury. Rituály jsou obrazem jejich mytologie, která je učí o jejich historii. My to nemůžeme vidět, nedokážeme číst jejich mytologii, to cítí jen indiáni. Oni znají symboliku všeho kolem sebe. Život indiána je tím

naplněn, různými tanci a slavnostmi. I pohřeb, kdy dochází k životnímu vrcholu indiána, je slavnostní, dokonce i více než samotná iniciace.“

Gosart (2007) popisuje tradiční znalosti jako „kvalitu entity, která může být lokalizována, změřena a prezentována jako specifický typ evidence nebo jako materiální či intelektuální majetek.“ Uvádí, že znalosti patří k intelektuální doméně života a mohou být také popsány jako zdroj lidské kapacity pro přežití; konstantní vývoj světa a lidského myšlení. Doplnuje vysvětlení na příkladu Brownova (2003:53) „Prototypu lidského rozumu“, období pojetí tradičních znalostí, kdy při jakémkoliv pokusu o hodnocení nebo definování těchto znalostí je zobecňována jejich podstata. Jinými slovy, nejedná se o jakýsi předmět, který se nachází v realitě, jde spíše o samotnou podstatu reality. Gosart (2007) dále tvrdí, že jasná definice tradičních znalostí a jejich vztahů není ještě ustanovena. Zdůrazňuje, že práva původních obyvatel mají být respektována a uznávána v rámci globálního informačního trhu. Předmět ochrany tradičních znalostí shledává obširným, souvztažným, se spoustou disciplín se světovým významem, který se dotýká podstaty lidské společnosti a dává tak naději na renesanci hodnot v “západním světě”.

Obr. 3: Schéma vztahů CR a tradičních znalostí
Zdroj: vlastní zpracování, 2017

3.3 Role původních obyvatel v cestovním ruchu

Podle McLaren (1999) představovalo dříve cestování pro lovce, nomády a sběrače především hledání země, která je užití. Tyto přesouvající se skupiny či jedinci si podle ní uvědomovali křehkost země a cestovali v době sezóny. V průběhu historie lidé cestovali z mnoha důvodů, jako je například: obchod, války, hladomor, kolonizace, pohromy, politické vyhoštění a rovněž náboženské poutě (McLaren, 1999). Dále uvádí, že na přelomu 19. stol. cestovali především zámožní a někdy i excentričtí Evropané, aby objevovali krásy přírodních scenérií, hor a cizích kultur. V době romantismu byli tito lidé považováni i za umělce – „romantika v podobě cestování.“

Důležitým shledává McLaren (1999) systém původních obyvatel pro obdělávání půdy, kterým se řídí již od pradávna. Západní kultura ovšem podle ní tento systém a tradice využívání a údržby půdy bohužel nepřijímá. Autorka uvádí, že cestovní ruch, jako jeden ze „západních“ průmyslů, podporuje využívání půdy pro rozvoj a hledání nedotčených míst na Zemi. Dochází tedy k ignorování systémů původního obyvatelstva, ztrátě biologické diverzity v procesu rozvoje a pradávna a posvátná kulturní spojení se zemí jsou často zničena kulturní komodifikací² (McLaren, 1999).

V dnešní době je turistický průmysl podle McLaren (1999) plný rozmanitých skupin turistů, dobrodruhů, pozorovatelů ptactva a velryb, sportovních nadšenců, cestujících vědců, sociálně-spravedlivých aktivistů, mořeplavců na lodích o velikosti měst a miliony dalších. Autorka také zmiňuje, že dochází ke stavbě letišť, hotelů a globálních komunikačních systémů, které umožňují snazší, rychlejší a komfortnější pohyb těchto skupin, avšak rozvíjející se cestovní ruch vytváří u mnohých místních komunit rozhořčení a konfliktní přístup, ke kterému dochází zejména v případech, kdy se uskuteční jeho negativní následky.

² *Komodifikace - proměna či přeměna toho co normálně není zbožím (komoditou) na zboží, předmět směny, např. vysokoškolské vzdělání, lidské tělo, kulturní dědictví.*

Toto působení turismu na obyvatele bylo nespočetněkrát zaznamenáno již v minulosti a nepolevuje dodnes (McLaren, 1999).

McLaren (1999) udává příklady několika takovýchto negativ: plážové hotely, vytěsňující původní rybářské komunity, které kdysi obývaly pobřeží Penangu v Malajsii a Phuketu v Thajsku; v Kanadě došlo ke vzpouře kmene Mohawků, kterou spustily plány na rozšíření golfového hřiště, které mělo zasahovat až na posvátné Mohawské pohřebiště; a taktéž pohřebiště původních obyvatel Havaje a Bali byly znesvěceny turistickými resorty. Cestovní ruch podle ní narušuje také tropickou džungli Amazonie, kde turističtí průvodci hrubě narušují místní náboženské ceremonie, a k tomu všemu přenášejí na původní obyvatele pro ně neznámé nemoci jako je tuberkulóza. V mnoha případech, jak autorka uvádí, dochází k zneužívání původních obyvatel k práci, za kterou dostávají minimální mzdu: např. v Black Hills, kde původní Siouxové pracují jako dělníci v turistickém průmyslu, který ovládají běloši; nebo Siouxové, kteří procházejí s turisty krajinou a poskytují jim objevitelský pocit země a kultury; a v Thajsku dělají pro turisty vyhledávající dobrodružství a drogy z původních obyvatel Hill Tracts exempláře jako v zoo.

Zdrcena je McLaren (1999) z negativních dopadů CR na původní obyvatele, kdy na celém světě dochází k plundrování archeologických památek a ilegálnímu obchodu s přírodním bohatstvím a kulturními artefakty. Je rozhořčena, že pracovníci, kteří kdysi vlastnili a obdělávali půdu, nedostávají od nynějších majitelů hotelů dostatečnou mzdu na pokrytí minimálních životních nákladů. Uvádí na příkladu v Barmě, kde je její vláda dobře známá pro porušování lidských práv a dělníci jsou zde nuceni stavět nové monumentální hotely na vlastním území. Také jako negativní vnímá vzrůstající sexuální CR, který postihuje domorodé ženy i muže po celém světě. CR vytváří nadvládu a závislost na cizincích, polarizaci, environmentální destrukci, kulturní odcizení a ztrátu sociální kontroly a identity v komunitách (McLaren, 1999). Avšak neshledává CR jen jako pouhou atrakci pro turisty, nýbrž i jako mocný nástroj, který otevírá mnohé cesty pro růst rozvoje.

Další hrozbou pro původní obyvatele je podle McLaren (1999) etnický či kulturní CR, ekoturismus, foto-safari nebo tzv. tour za šamanismem. Zdůrazňuje, že je potřeba si uvědomit, že právě původní obyvatelé, jsou ti, kteří tvoří nové nápady a programy na ochranu a udržitelnost kultury apod. Oni jsou podle ní ti, kterým náleží právo na rozhodování při tvorbě strategií pro konzervaci a ochranu území, vzdělávací programy, ochranu lidských práv a celkově udržitelnost planety.

A proto je ochrana země posvátnou zodpovědností všech obyvatel. Původní obyvatelé ji nesou už po tisíciletí. Dnes už vědí, že musí důkladně kontrolovat vlivy, které mohou zničit jejich kulturní identitu, budoucnost a přírodní zdroje, na kterých závisí celý jejich život.

3.3.1 Etnografický cestovní ruch

Poprvé termín „ethnic tourism“ (etnický neboli etnografický CR) použil Smith (1977:2 in Yang, 2011), který ho definoval jako cestovní ruch nabízený veřejnosti, pojmenovaný jako cestování za „malebnými“ zvyky původních a exotických obyvatel. Dnešní cestovní ruch se však spíše vztahuje k motivovanému vyhledávání exotických kulturních zážitků, což zahrnuje navštěvování etnických vesnic, kulturních přírodních parků, účast na etnických událostech, sledování tradičních tanců a rituálů, a také nakupování ručně dělaných výrobků a suvenýrů (Yang, Wall a Smith, 2008).

Podle Páskové a Zelenky (2002) je etnografický CR definován jako *„navštěvování zajímavých národností s cílem sledování jejich zvyků a způsobu života (Laponci v severní Skandinávii, domorodí obyvatelé v Austrálii, Kečuánci v Peru).“*

Etnografický cestovní ruch může tedy přinést ekonomický i sociální prospěch. Jak se moderní turisté začínají stále více zajímat o blízký kontakt s místními obyvateli a prožívání jejich autentické kultury, jsou původní obyvatelé využíváni jako přímý nástroj produktu cestovního ruchu (MacCannell, 1976 in Yang, 2011). Yang (2011) zde mluví o takzvané smíšené reprezentaci minoritních obyvatel, kdy dochází k mísení autentických kulturních aktivit s turistickými nápisy, cedulemi, průvodci, figurínami apod. Díky tomu dochází ke zkostnatění (zkamenění) kultury etnických obyvatel, která se dále nerozvíjí a je prezentována v neměnné

formě v muzeích, exhibicích a v pořád se opakujících turistických aktivitách (Smith, 2003 in Yang, 2011).

„S tržní ekonomikou znaky tradiční kultury rychle mizí. Menšiny ztrácí na své exotičnosti a „už nejsou tím, co bývaly.“ Obraz primitivního a exotického světa je zruinován dle potřeb turisty používáním moderních přístrojů.“ (Yang, 2011)

Etnografičtí turisté jsou podle Sanyala (2009) hnaní touhou po něčem odlišném, zvláštním až kuriózním. Základní je podle něj autentický až intimní kontakt s etnickými obyvateli, který by měl být detailně plánován a řízen managementem dané destinace k udržitelnosti a zachování tradičních hodnot.

3.3.2 Kulturní cestovní ruch

Kulturní cestovní ruch je založen na reprezentaci místní kultury, což může být vhodně spojeno s reprezentací kultury původních obyvatel. Taková reprezentace místa turistům by měla být podána podrobným popisem destinace a jejích obyvatel (Brown, 1995 in Hunter 2011). Jde o znaky (Hunter, 2008), které vyzdvihují to nejlepší nebo i nejhorší o místě a lidech. Správná kulturní reprezentace by měla přirozenou a nenásilnou cestou vycházet ze života místních obyvatel. Utvářejí ji tedy lidé, kroje, jídlo, umění a každodenní zvyky a obyčeje. Podle Huntera (2011) jsou na Taiwanu typickým příkladem přírodní kulturní parky jako např. Kulturní park původních obyvatel v Pingtung. Takové parky pak podle něj zaměstnávají přímo místní mladé lidi, napomáhají k udržení povědomí o kultuře a jejích znacích a zároveň slouží jako centra vzdělání a seberealizace mnohých mladistvých. Dále zmiňuje, že správná reprezentace kultury musí být prováděna skrze přímé zážitky a kontakt turistů s místními.

Kulturní cestovní ruch je ve své podstatě relativní, protože každý vnímá daný zážitek subjektivně a to, co by jednomu připadalo přinejmenším zajímavé, druhému se může zdát nudné. Vždy záleží na momentálním rozpoložení turisty. Hunter (2011) radí, aby se management v daném místě raději soustředil na propagační strategie destinace, než na vytváření zkosnatělých exhibic a kulturních aktivit, které jsou místním obyvatelům ne vždy zcela vlastní.

3.3.3 Ekoturismus

Vedle etnografického a kulturního CR je zde ještě ekoturismus, který se týká původních obyvatel a s jeho pomocí může být prostředí původních obyvatel rozvíjeno. Ekoturismus má mnoho definic a forem použití, které jsou zmíněny jak v odborné literatuře, tak i v projektech a programech různých organizací zabývajících se ochranou přírody a cestovním ruchem.

Definici ekoturismu poprvé zformuloval mexický architekt a odborník na životní prostředí Hector Ceballos-Lascuráin (1987): *„Cestování do relativně nedotčených a neznečištěných přírodních oblastí se záměrem studovat, obdivovat a těšit se z krajiny, její divoké fauny a flóry, stejně jako z kulturních hodnot určité oblasti.“*

Jednou z nejoblíbenějších a nejjednodušších definic ekoturismu ve světě je dnes definice od společnosti TIES (The International Ecotourism Society, 2015): *„Ekoturismus je zodpovědné cestování do přírody, které zachovává prostředí a udržuje blahobyt místních lidí.“* Podrobnější definice byla zformulována organizací IUCN (International Union for Conservation of Nature, 1996), která uvádí, že ekoturismus je *„environmentálně zodpovědné cestování a navštěvování relativně nedotčených přírodních krajín, za účelem ocenění a prožití přírody (a různých kulturních prvků), které podporuje konzervaci, má malé negativní turistické dopady a umožňuje výhodné aktivní socioekonomické zapojení místních lidí.“* Je však důležité zmínit, že ekoturismus není jen o konzervaci, ale především o rozvoji, který by měl být veden cestou udržitelnosti a vzájemné prosperity.

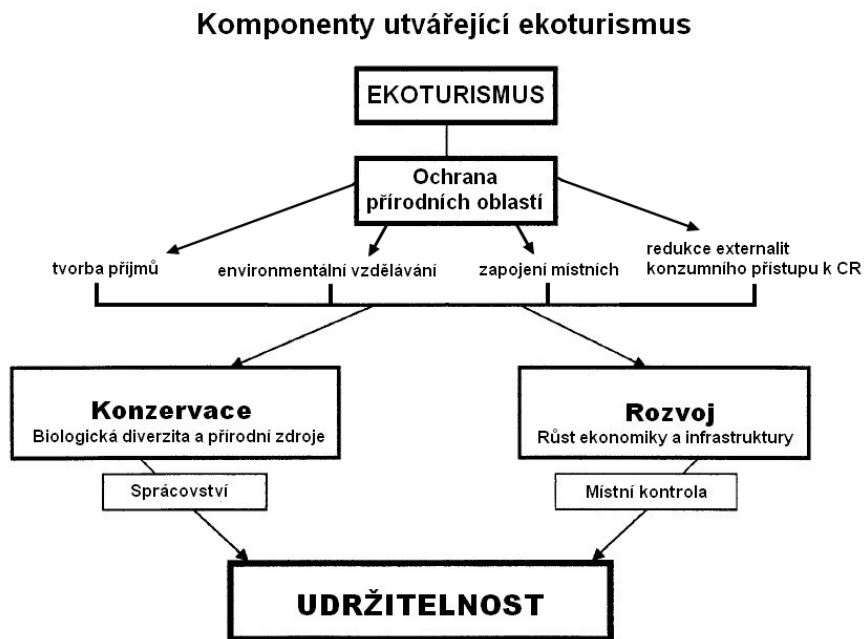
Další významná definice ekoturismu byla zformulována ve výkladovém slovníku cestovního ruchu a říká: *„Ekoturismus je forma cestovního ruchu, jejíž účastníci jsou motivováni využitím chráněných výtvarů přírody, přírodních rezervací, kulturních památek a akcí, národních parků, dalších přírodních atraktivit, souhrnně biosféry a antroposféry (člověkem modelované životní prostředí), tak aby nebyly cestovním ruchem nadměrně narušovány.“* (Pásková a Zelenka, 2002)

Ekoturismus podle Rosse a Walla (1999:124) kombinuje kulturní s přírodním CR a je definován jako „způsob ochrany přírodních lokalit prostřednictvím tvorby příjmů, vzdělávání v oblasti životního prostředí a zapojení místních obyvatel.“

K principu ekoturismu se vyjádřil i Brooks a kol. (2006) slovy: „Obecný přístup k ochraně biodiverzity zahrnuje tvorbu parků, chráněných krajinných oblastí, přírodních rezervací a zavedením ekoturistických projektů pro udržitelný rozvoj. Odlišují se jen v přísnosti ochrany z hlediska udržitelnosti a množství lidské konzumní spotřeby.“

Poslední definicí ekoturismu, uvedenou v této práci, je definice od odborníka na ekoturismus a přírodně orientovaný CR, kanadského profesora Davida Fennella (2009), který uvádí, že ekoturismus je „udržitelná, neinvazivní forma přírodního cestovního ruchu, která se primárně zaměřuje na vzdělávání prostřednictvím vlastních zkušeností, je řízena eticky, její dopady na životní prostředí jsou nízké a je orientována na prosperitu místních.“

Fennell (2009) objevil celkem 85 definic ekoturismu v akademické literatuře a izoloval z ní 20 klíčových slov. Nejčastěji používaná slova v definicích byla později zpracována v diagramu podle Rosse a Walla (1999).

Obr. 4: Komponenty utvářející ekoturismus

Zdroj: přepracováno podle Rosse a Walla (1999)

Wall (1999) prohlašuje, že by „komunity neměly být pobízeny, aby byly zcela závislé na ekoturismu. Spíše by měl ekoturismus ideálně doplňovat další aktivity a pomáhat při diverzifikaci ekonomiky. Na CR jakéhokoliv typu by nemělo být pohlíženo jako na izolovanou jednotku. Rozvoj CR by měl být považován za součást širšího plánu využití zdrojů.“

V literatuře je popsáno mnoho benefitů, které ekoturismus přináší. Tabulka č. 1 znázorňuje to, co Fennell popisuje jako „spekulativní seznam výhod, které pramení z účasti na ekoturismu“ (2002:22). Např. jeden koncept pod hlavičkou ekologických výhod ekoturismu popisuje koncept „podpory života“, který odkazuje na životní systémy, které potřebují být „zachovány jako základní kameny pro veškerý život lidský i nelidský.“

Tab. 1: Potenciální výhody ekoturismu z pohledu turisty

Zdroj: přeloženo podle Fennella (2002)

Psychologické	Sociologické	Vzdělávací	Ekologické
Sebeuvědomění	Soucítění	Outdoorové vz.	Radost z přírody
Fitness	Sdílení podobných hodnot	Povědomí o přírodě	Podpora života
Dovednosti	Respekt k ostatním	Environmentální vz.	Estetika
Sebepoznávání	Řešení problémů	Žebříček hodnot	Vědecké aktivity
Seberealizace	Zpětná vazba na chování	Etika	Historické aspekty
Blahobyt	Přátelství	Vědecké vz.	Ekosystém
Osobní testování			Nábožensko-filozofické aspekty

Dále jsou zde výhody jako např. pracovní zrovnoprávnění žen a mužů, diverzifikace pracovních míst a také je práce v CR formou, která je pozitivní pro životní prostředí a životní styl komunity, rovněž je skrze rozvoj CR umožněné kulturní vzdělávání (Parker, 1993:401 in Scott, 2005).

Je zde spousta výhod i na straně místní komunity. Colton (2000 in Scott, 2005) popisuje pozitiva především ve zvýšení zaměstnanosti, hrdosti při ukazování

aspektů vlastní kultury, ekonomické diverzifikaci, přílivu peněz do komunity, zlepšení infrastruktury a taktéž kulturním vzdělávání. MacGregor (1993 in Scott, 2005) popisuje výhodu při vzdělávání návštěvníků o praktikách z dob minulých, a jak je zachování takovýchto znalostí užitečné a důležité pro rozvoj kultury v současnosti.

Zároveň existují i negativní dopady ekoturismu, které si komunity musí předem uvědomovat a díky důkladnému plánování eliminovat tyto dopady. Potenciální negativní dopady jsou dle autorů Sofield (2002 in Scott, 2005), King a Stewart (1996 in Scott, 2005) a Boo (1990 in Scott, 2005) tyto:

- Zvýšené znečištění a kontaminace
- Přebujelý rozvoj
- Zničení přirozeného prostředí
- Narušení života panenské přírody
- Neoprávněné vstupování na posvátná místa
- Změna životního stylu ze zemědělství na služby

3.3.4 Geoturismus

Geoturismus je určitým způsobem velmi podobný ekoturismu, avšak s důrazem na geologickou významnost dané oblasti. Oblasti geologického významu a postupy udržitelného rozvoje ČR se sjednocují a vznikají geoparky. Pásková (2014a) zmiňuje, že důležitým faktorem pro vznik geoparku je geotop, jež specifikuje danou geologickou oblast. Geotop, neboli geologický jev, poskytuje informace o geologické minulosti lokality i současných procesech. Tato forma cestovního ruchu má však mnohem širší rozměr, neboť významnou roli hraje místní komunita, její kultura a tradice (Pásková, 2014a:222). Důležitým prvkem v geoturismu je především vzdělávání. Vyškolení geoprůvodci seznamují návštěvníky jak s geologickým vývojem, tak i se všemi souvislostmi provázejícími přírodní, sociální, kulturní a historický vývoj dané oblasti.

Geoturismus byl poprvé zkoumán ve Velké Británii (Hose, 1995 in Hose et al. 2011b), kdy byl vyjádřen základní účel podpory a ochrany geologických památek, a až později byl uznáván a propagován i jinde v Evropě (Hose 1997; 2000 in Hose et

al. 2011b) a posléze i na dalších kontinentech. Ve Velké Británii v Belfastu se v roce 1998 konala první konference o geoturismu s mezinárodní účastí (Hose, 1998; Robinson, 1998 in Hose et al. 2011b).

Evropa byla jediným kontinentem, který se zabýval problematikou geoturismu v této době a dodnes zastává výhradní postavení, kdy je geoturismus rozvíjen a zkoumán různými organizacemi a univerzitami. V roce 2004 byl v Polsku založen první geoturistický časopis s názvem „Geoturystyka“, jehož témata jsou zaměřena pouze na polský národní geoturismus. Ve stejné zemi pak vznikla i Mezinárodní asociace pro geoturismus, která bohužel přes své příliš velké soustředění na polský geoturismus neměla ohlas v zahraničí (Hose 2011a in Hose et al. 2011b).

National Geographic (2011) definuje geoturismus jako *„turismus, který podporuje nebo zlepšuje geografický charakter místa, jeho životní prostředí, kulturu, estetickou hodnotu, dědictví a duševní pohodu místních obyvatel.“*

Mezitím co Hose definoval geoturismus především s důrazem na geologii, National Geographic (2011) tento pojem chápe spíše jako „ geografický turismus“, který zahrnuje životní prostředí jako celek, včetně geologické části Země.

Newsome a Dowling (2010) geoturismus popisují jako *“formu přírodního CR, která se soustředí převážně na krajinu a geologii. Geoturismus posunuje klasický CR k novým geo-památkám, ochraně geologické rozmanitosti a porozumění přírodním vědám pomocí uznání, pochopení a vzdělávání. Toho se dosáhne nezávislými návštěvami geologických prvků, používáním geo-tras a vyhlídkových míst, přednáškami školených geo-průvodců, dalšími geo-aktivitami pod záštitou turistických center geoparků.“*

Tourtellot (2011) svůj článek o významu a vzniku pojmu geoturismu shrnuje slovy: *„Lepší porozumění rané historie Země nám jistě pomůže získat lepší představu o čase, který byl potřeba k tomu, aby se naše planeta vyvinula do své dnešní podoby, a také o hodnotě všech míst, která se na ní nacházejí.“*

Rozvoj geoturismu je velkým fenoménem posledních let, kdy se správností jeho zavedení zabývá mnoho autorů. Dowling (2013: 64) zdůrazňuje důležitost porozumění identitě a charakteru oblasti a ve svém „ABC“ přístupu tvrdí, že *„k dosažení porozumění je třeba geoturismus chápat v souvislostech konkrétních složek životního prostředí. Tyto Abiotické, Biotické a Kulturní, tedy „ABC“ složky se vzájemně podmiňují a ovlivňují.“*

3.3.5 Cestovní ruch původních obyvatel

V literatuře se setkáváme také s pojmenováním „**aboriginal tourism**“ (dále jen „CR původních obyvatel“). Jde o formu ekoturismu zaměřeného na původní obyvatele. CR původních obyvatel nebo také „domorodý CR“ je větev CR, kterou definovali MacHattie and Wolfe-Keddie (2000:4 in Scott, 2005) jako *„kulturní produkt zahrnující interpretaci tradic původních obyvatel, jejich života založeném na přírodě a jejich živoucí dědictví přenášení skrz příběhy, legendy, písně, tance a řemeslná díla.“*

Scott (2005) ve své práci popisuje ekoturistickou strategii, která byla vytvořena na ostrově Lennox autory MacHattie a Wolfe-Keddie na 10 let. Strategie byla rozdělena do 5 bodů, které byly zformulovány tak, aby korespondovaly s hodnotami místní komunity. Ty body jsou dle MacHattie a Wolfe-Keddie (2000 in Scott, 2005):

- Chránit a posílit ekologickou a kulturní integritu
- Posílit komunitu, osobní hodnoty a hrdost nad vlastním kulturním dědictvím
- Podílet se na rozvoji ekonomiky a maximalizovat tak rozšíření zaměstnanosti
- Přenést dovednosti v managementu, plánování a rozvoji podnikání na členy komunity pomocí vzdělávacích programů a vytvořit tak výkonné pracovníky

Strategie se podařila a vznikl zde ekoturistický komplex. Celý komplex slouží jako kulturní centrum a je zde prezentováno vzdělávací video, které vytvořili lidé místní komunity Mi'kmaq. Dnes se zde nachází mnoho dalších ekoturistických aktivit jako například 10km naučná stezka přírodou, turistické centrum, restaurace s tradiční místní kuchyní, kulturní centrum, spousta vzdělávacích kurzů jako např. pletení košíků nebo tradiční medicína a také zde působí soukromé firmy,

které poskytují tour s kajaky, projížďky lodí a obchody s řemeslnými a uměleckými předměty (Scott, 2005, 19-20). Na příkladu domorodého rybáře Riemer (2004) vysvětluje, jak jeho práce a zapojení v komunitě funguje:

- Rybaření harpunou není sport a vylovené ryby se nepřidělávají na zed'.
- Stvořitel nám poskytnul všechny živé tvory a tak s nimi musí být zacházeno s úctou. Když se živí tvorové odeberou z přírody, musí být ukázán respekt k jejich duším.
- Očekává se, že úlovek bude sdílen s celou komunitou.
- Lovení a sdílení tradiční potrawy zdůrazňuje původní identitu a kulturní dědictví.

Wright (2017) označuje CR původních obyvatel jako *„turistickou aktivitu, ve které jsou původní obyvatelé přímo zapojeni buď skrze řízení a kontrolu nebo přímo vlastními kulturními prvky a sami jsou podstatou aktivity.“* A dále doplňuje, že právě interpretace je velmi důležitým aspektem, aby návštěvníci porozuměli místní kultuře.

Podle organizace WINTA (2014) není pro původní obyvatele úspěch ani bohatství v životě na prvním místě. Nejvíce, jak uvádějí, si cení svých lidí, kultury, přírodního bohatství a vodstva, avšak peníze hrají důležitou roli v procesu udržitelného rozvoje CR a lokální ekonomiky, ale samozřejmě ne s důrazem na ziskovou marži. Pokud náklady na rozvoj CR ohrožují původní obyvatele, jejich kulturu a domovinu, mají sklon raději se vzdát takto fungujících institucí a projektů (WINTA, 2014).

Podle kanadské organizace pro CR původních obyvatel ATAC (2013) je tato forma CR součástí všech druhů turistického průmyslu, které jsou provozovány původními obyvateli a které zahrnují tradiční kulturní zážitky vhodným, respektujícím a pravdivým způsobem.

4 Případová studie Geoparku Río Coco

4.1 Vlastní průběh šetření

Roku 2014 autorka v rámci svého půlročního studijního pobytu v Nikaragui zavítala do GRC. V letních měsících roku 2014 provedla Pásková (2014b) v oblasti GRC, přesněji v jeho 4 regionech (San José de Cusmapa, San Lucas, Las Sabanas a Totogalpa), terénní šetření formou fotodokumentace, řízených rozhovorů a diskuzí v rámci ohniskové skupiny. Výzkum byl podporován Katedrou rekreologie a CR, Univerzity Hradec Králové a vedením obce Somoto v Nikaragui, kde sídlí i vedení GRC. Bylo provedeno 14 rozhovorů a 2 skupinové diskuze, které byly vedeny především s vůdci komunity, léčiteli, farmáři, mladými lidmi, členy rady starších a dalšími (viz. Přílohy 1-6).

V rámci sekundárního výzkumu byla kvalitativně analyzována data z výzkumu Páskové (2014b), jehož předmětem byl především rozbor rozsahu a míry současného využití tradičních znalostí původních obyvatel GRC, jejich specifického životního stylu, tradičních zvyků, rituálů, legend a dalšího umění. Pro kvalitativní analýzu byla vybrána metoda narativní analýzy, kde se klade důraz na příběh, který je prostředkem i cílem výzkumu (Čermák, 2002 in Čermák a kol., 2013). Podle Riessmanové (1993, in Čermák a kol., 2013) vypravěč vybírá, organizuje, propojuje a hodnotí události pro určité publikum ve formě svého vyprávění. Chrz a Čermák (2011, in Čermák a kol., 2013) pak vnímají narativní výzkum jako „*metodu interpretace této interpretace, rekonstrukce konstrukce, převyprávěním vyprávění*“. Riessmanová (1993, in Čermák a kol., 2013) rozděluje vyprávění na 3 navzájem se překrývající úrovně:

- příběhy vyprávěné účastníky studie
- interpretace provedená výzkumníkem (příběh o příbězích)
- příběh konstruovaný čtenářem na základě příběhu participantů a výzkumníka

Cílem narativní analýzy je vytvoření společného produktu participanta, výzkumníka a čtenáře dle perspektiv zkoumaného vyprávění (Hiles a Čermák, 2008

in Čermák a kol., 2013). Vyprávějící osoby jsou v této metodě vhodně pojmenovávány jako *participanti*, protože se výzkumu jen pasivně neúčastní, tzn. neplní předem dané požadavky, ale utvářejí samotný průběh výzkumu, jsou jeho náplní a podstatou. Drobnými odchylkami ve svých vyprávěních mohou výrazně měnit výsledky výzkumu. V narativní analýze se tedy nejedná o ověření hypotézy, ale rekonstrukci významu zkoumaného jevu (Čermák, 2002, 2006 in Čermák a kol., 2013). Byl vybrán kategoriální přístup k analýze (Čermák, 2006 in Čermák a kol., 2013), kdy byla z textu vyjmuta dílčí témata a seřazena do jednotlivých kategorií. Dle výše zmíněných autorů zabývajících se narativní analýzou je základem rozdělení textu na 2 složky, a to „*fabuli*“ (**co** bylo převyprávěno) a „*syžet*“ (**jak** to bylo převyprávěno).

V této práci však nebyl syžet brán v potaz, protože nedošlo k přímému kontaktu s oslovenými. Též nemohl být zohledněn z důvodu nedostatečné znalosti hovorové španělštiny a z toho vyplývajícímu neporozumění jednotlivým vsuvkám a slovům s citovým zabarvením. Výzkumná metoda se tedy zaměřuje pouze na narativní **obsahovou** analýzu. Aplikací teoretického výzkumu o pojetí tradičních znalostí dle UNESCO (viz. kap. 3.2) byl text sekundárního výzkumu zpracován a rozdělen do 5 kategorií tradičních znalostí. V jednotlivých kategoriích byly zkoumány jednotlivé obsahové podobnosti i odlišnosti, či konkrétní vyprávění, názory a postoje subjektů. Vše bylo sepsáno do sousledného textu podle toho, jak na sebe informace z jednotlivých kategorií vzájemně navazovaly.

Vzhledem k náročnosti výzkumu v cizím jazyce s užitím slangových a dalších místních výrazů, byl primární výzkum zaměřen na hledání vysvětlení, prohloubení informace, či vhodného překladu. K tomuto napomáhala komunikace s informátory, kteří jsou buď lidé s původní identitou, nebo v daném místě žijí a v názvech a výrazech se orientují, či jsou jinak zainteresovaní do problematiky původních obyvatel. Pro komunikaci, probíhající v prvních měsících roků 2016 i 2017 se třemi informátory, byly zvoleny tyto sociální sítě a prostředky: facebook, e-mail a aplikace whatsapp.

V závěru sekundárního výzkumu byla provedena syntéza veškerých poznatků vycházející z výsledků narativní obsahové analýzy dat získaných Páskovou (2014b)

při řízených rozhovorech s jednotlivci, primárními informátory a při diskuzích v rámci ohniskových skupin a participativním pozorováním. Z nabytých poznatků byly vytvořeny hypotézy pro budoucí kvantitativní výzkum a dále byl pro přehlednější orientaci o souvislostech vytvořen schematický model situace a role původních obyvatel v místním CR. Následně byly vypracovány návrhy a doporučení, ať už pro management GRC, či pro případné budoucí výzkumy.

4.2 Charakterizace GRC

Výjimečná geologická a geomorfologická struktura, archeologické a krajinné dědictví s velkým potenciálem pro udržitelný CR; geologické a přírodní dědictví spolu s místní původní kulturou je označováno za základní prvek rozvíjejícího se národního geoparku pro vstup do globální sítě geoparků pod ochranou UNESCO (Pásková a Hradecký, 2014).

Obr. 5: Kaňon na řece Río Coco
Zdroj: Niina (2016)

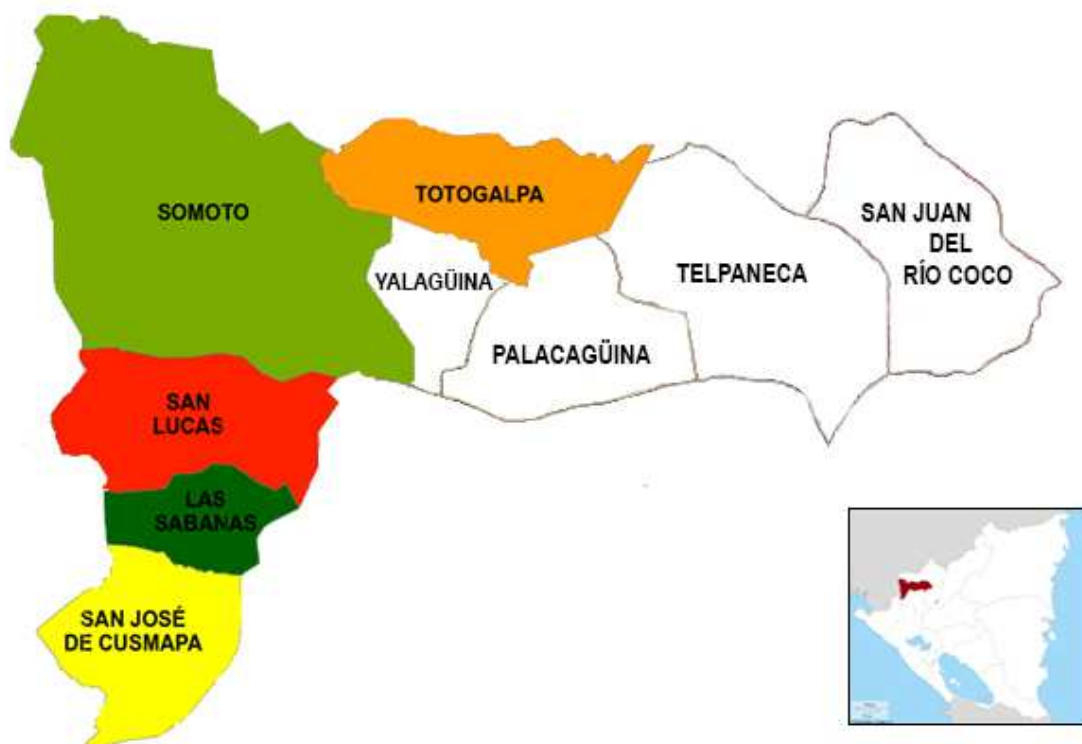
4.2.1 Vymezení území

Území GRC se nachází na severozápadě Nikaraguy blízko hranic s Hondurasem. Zabírá území o rozloze asi 1.602 km² a administrativně se nachází v departamentu Madriz, který je součástí regionu Las Segovias (Pásková a Hradecký, 2014). Hlavním centrem GRC je Municipality Somoto, kde se rovněž nachází jeho sídlo.

Obr. 6: Mapa polohy departamentu Madriz v rámci státu Nikaragua

Zdroj: vlastní zpracování, 2016

Obr. 7: Poloha GRC v rámci departamentu Madriz
Zdroj: přepracováno podle Berrios (2016)

4.2.2 Historie vývoje

Pásková a Hradecký (2014) tvrdí, že až do roku 2004 byla tato geopamátka navštěvována pouze místními lidmi. V březnu roku 2004 kaňon podle nich objevila skupina českých geologů a začali zde provádět terénní výzkumy. Tato práce v terénu byla podporována ministerstvem životního prostředí ČR, ujala se ho Česká geologická služba ve spolupráci s INETER. V posledních 10 letech se kaňon a jeho blízké okolí staly velmi známou lokalitou jak pro místní, tak i pro zahraniční turisty. Popularita místa přispívá k ekonomickému rozvoji regionu Río Coco, ale měl by být zachován způsob udržitelného destinačního managementu. Začíná spolupráce regionální a centrální vlády se zapojením specializovaných pracovníků českého Ministerstva životního prostředí ČR a Českého geologického institutu. Záměrem této široké spolupráce je příprava území na vstup do globální sítě geoparků.

Autoři se domnívají, že kvantitativní a kvalitativní úroveň zapojení místních a především původních obyvatel s jejich tradičním know-how, znalostmi a životním stylem, bude ve vzájemném vztahu s životním prostředím, ekonomikou a sociální

udržitelností tohoto přirozeně a kulturně osobitého regionu. To znamená, že vytvoření GRC za pomoci UNESCO reprezentuje velký potenciál pro ochranu místního přírodního a kulturního dědictví, pro destinační management založený na geoturismu, ekologickém zemědělství, uměleckém řemeslnictví, místní kuchyni, a především pro ochranu místních původních obyvatel, jejich kultury a identity.

Dále uvádí, že proces rozvoje GRC začal v květnu 2006. Hlavními aktéry v tomto procesu jsou kromě zástupců obce a místních také vládní zástupci především z ministerstva životního prostředí a přírodních zdrojů Nikaraguy (MARENA), Nikaragujský institut teritoriálních studií (INETER), Nikaragujská turistická komora (CANTUR), Asociace obcí a okresů Nikaraguy (AMUNIC), Nikaragujská turistická asociace, Asociace kultur původních obyvatel a generální ředitelství chráněných přírodních oblastí, stejně tak jako čeští geologové, kteří objevili kaňon Somoto a další experti z Ministerstva životního prostředí ČR. Součástí projektu je dle autorů také navržení souvisejícího plánu pro vzdělávání místních obyvatel, udržitelného rozvoje založeného na geoturismu a způsobu ochrany přírodního dědictví. Společným cílem je vytvoření Národního GRC současně s integrací do celosvětové sítě geoparků pod patronací UNESCO prezentovaného jako pilotní projekt pro Střední Ameriku (Pásková a Hradecký, 2014).

4.2.3 Geologická územní charakteristika

Podle Páskové a Hradeckého (2014) zahrnuje geologie zkoumaného území staré paleozoické metasedimenty, oligocénské úlomkovité sedimenty („červené vrstvy“), křídovou žulu a škálu miocénských sopečných sedlin (viz. Výklad použitých termínů 8.3). Ignimbrity (viz. Výklad použitých termínů 8.3) se podle nich formují do útvarů o tloušťce až 120m a pokrývají rozlehlou oblast směrem ke hranici s Hondurasem a severně od Fonseckého zálivu. Dále tvrdí, že obrovské plochy ignimbritových sedlin mohou být vysvětleny explozemi tzv. ryolitových sopečných center (viz. Výklad použitých termínů 8.3). To podle nich značí široké krátery s dómy, malými sopečnými centry a kruhovými frakturami. V důsledku tektonické

4.3 Původní obyvatelé GRC

Původní obyvatelé GRC jsou původem z etnika Chorotega, které přišlo do Nikaragui z Mexika z území, které sahá od regionů Puebla-Tlaxcala až po oblast Chiapas asi v 8. stol. n. l. (Martínez, 2008, Tellez, 2014). Dle Telleze (2014) první skupiny přišly do Nikaragui už v roce 595 n. l. Jak uvádí Pérez (2010, dále jen Dominga), jsou dnes jejich komunity rozmístěny v regionech kolem Pacifiku v Hondurasu, Kostarice a Nikaragui, a zde přesněji v departamentech Madriz, Nueva Segovia, Jinotega, Matagalpa, Chinandega a Masaya, kde celá původní komunita čítá 221 000 obyvatel (Mikkelsen a Vinding, 2016:91). Říká se jim také Mange, Cholultecas, Dirián a Orotina (Dominga, 2010). Název Chorotega, jak říká, pravděpodobně znamená obyvatele města Cholula, které se nacházelo v mexickém údolí spojujícím dva regiony Puebla a Tlaxcala. *„Po pádu kulturní a obchodní velmoci, představované městem Teotihuacán, v roce 1 000 n. l. se vypovězení Mexikové stěhovali dál a dál na jih, přes středoamerickou šíji, hledajíc nový domov, kde měli podle dávné legendy spatřit jezero se dvěma mocnými sopkami. Přesně takovým místem byl ostrov Ometepe na jezeře Nikaragua“* (Eltringham, 2005).

Názory na zánik Teotihuacánu a s ním spojenou migraci jsou rozdílné. Jednou z hypotéz zániku města je přírodní katastrofa. Kaufmann (2001) se domnívá, že kvůli klimatickým změnám v letech 535–536 nastala dlouhá období sucha, poklesla tak zemědělská produkce a lidé trpěli hladomorem. Další katastrofou mohly být erupce sopek (Manzanilla, 2015), které ovlivnily zemědělskou produkci a migraci, jak v rámci jednoho státu, tak i přes hranice. Další hypotézou zániku je invaze jiného národa (Longhena, 2006). Faktem zůstává, že město, ať už byly důvody jakékoliv, bylo nakonec vypáleno a opuštěno.

Důvod zániku Teotihuacánu není dodnes objasněný, a proto je zřejmé, že tedy ani příčina ani důvod migrace Chorotegů nejsou zcela jasné. Pro nedostatek antropologických i archeologických výzkumů v celé střední i jižní části Střední Ameriky, je název těchto původních obyvatel „Chorotega“ neoficiální a možná i zavádějící, avšak oni sami se takto označují a vyjadřují tak svou etnickou sounáležitost. O souvislosti jejich původu, spojeného právě s již zmíněnou oblastí

v Mexiku, nasvědčuje hned několik skutečností. Jednou z nich je jazyková příbuznost (Merril, 1993). Jde o jazyk Oto-Manguan, odnož jazyka Nahuatl, jímž hovořili Aztékové (Merril, 1993, Tellez, 2014). A další je způsob zemědělství, které je výrazně ovlivněno aztéckou a mayskou kulturou. Za společný rys lze považovat používané plodiny jako kukuřice, fazole, čili papričky a avokádo, případně některé kulturní zvyky jako například pití čokolády při rituálech nebo požívání krocaního a psího masa (Merril, 1993, Martínez, 2008, Tellez, 2014). Se začátkem zemědělství začala vznikat trvalá osídlení a s tím i sociální hierarchie (Tellez, 2014).

Pásková a Hradecký (2014) uvádějí, že hlavním centrem chorotégské kultury a tradic je horská vesnice San José de Cusmapa, kde žije na 7000 obyvatel a z toho je 80% původu Chorotega. Pro Chorotegy je typická zručnost. Vyrábějí např. košíky z místních borovic s neobyčejně dlouhými jehlicemi, palmová sombrera, zdobenou keramiku, bavlněné produkty, mlýnské kameny, agávová vlákna, a také se živí sběrem léčivých bylin a pěstováním organické kávy (Pásková a Hradecký, 2014).

Politické a náboženské instituce byly tradičně spojeny v hierarchicky uspořádaný komplex, v němž dospělí muži mohli získat statut válečníka prokázáním síly a uznáním v komunitě (Tellez, 2014) a významný výraz „Monéxicos“ sloužil pro označení rady starších u Chorotegů (Pásková a Hradecký, 2014). Bohové Chorotegů byli odlišní ve způsobu lidského obětování, antropofagie³ i sebeobětování. Krev obětí byla nabízena bohovi Slunce a zbytek těl byl sněden na hostině (Tellez, 2014). Typickým je míchání španělských a místních tradic např. „Día de la Dignidad Indígena“ a další náboženské obřady jako např. „Santiago Apóstol“, „La peregrinación los ocho“, „La virgen del Rosario“ (Pásková, Hradecký, 2014). Ať už je tedy označení tohoto početného kmene střední Ameriky jakékoliv, pro účely této bakalářské práce je podstatné jejich „cítění vlastního původu“ a pocit sounáležitosti s danou skupinou původních obyvatel.

³ *Antropofagie – kanibalismus, lidojedství*

4.4 Tradiční znalosti původních obyvatel GRC

Tradiční znalosti jsou součástí identity původních obyvatel. Odvíjejí se od toho, co je jim vlastní a přirozené z jejich prostředí, které obývají už od pradávna. Dcera koordinátorky původních obyvatel GRC a starostka San Lucas řekla: „Chorotegové jsou potomky lidí, kteří přicházeli a usadili se zde z nějakého důvodu. Tím vznikly první osady a první a nejznámější rodiny s příjmením Pérez, Ramírez a Gutiérrez.“ Dále objasňuje, že identitu tvoří i území, které je v jejich případě vytyčené velkými kameny podobnými menhirům označovaným jako „Mojones“. Student Milton Osman popisuje svůj pohled na identitu slovy: „Pro mě identita znamená sounáležitost s lidmi stejné skupiny, se kterými praktikujeme stejné zvyky a máme stejné postoje jako např.: láska k Matce přírodě, zemědělský cyklický systém, udržování půdy.“ Komunita vnímá podstatu své identity v udržování zvyků a tradic předků. Dříve se více rozvíjel venkov, lidé pěstovali plodiny a věnovali se rostlinám. Spousta z nich rovněž vnímá, že síla cítění této identity postupem času slábne. Chtěli by zotavit jejich identitu, kterou mnozí ostatní z komunity stále ještě popírají a vnímají jako urážku. Členka rady starších, Lucila to nevnímá tak pesimisticky. Myslí si, že původní identita nevymizí, původní cítění se nezapomene. I dnes vnímá, že je spousta mladých, kteří mají zájem o porozumění své identitě. Jejich identita a kosmologie je pro ně jakýmsi manuálem, podle něhož se řídí jejich životy, myšlení a názory na svět.

Obr. 10: Koordinátorka Dominga Pérez
Zdroj: Pérez (2010)

Obr. 9: Člen Rady starších Felipe
Zdroj: Pásková (2016)

4.4.1 Narace

Narace je velmi důležitou částí tradičních znalostí u všech původních obyvatel, kdy jsou její podstatou vyprávění, historie komunity, různá přísloví, příběhy, legendy, mýty, epické písně a básně a další. Formu, jakou jsou vyprávění podávána, ovlivňuje z velké části jazyk, kterým původní obyvatelé mluví. U původních obyvatel GRC dochází k pozvolnému zapomínání tradičního jazyka. Dnes mluví španělsky, avšak označení a jména pro specifické předměty a tradice si nesou své původní výrazy z jazyka náhuatl. Starostka San José de Cusmapa označuje jejich jazyk jako „jazyk Chorotegů“, který se vyvinul právě z jazyka náhuatl, protože věří, že její předci přišli ze zmiňované oblasti Chiapas v Mexiku (viz. kapitola 4.3). Jako důvod zapomnění a úpadku původního jazyka v běžné mluvě uvádí vliv Španělů, kteří se ho snažili vymýtiti úplně. Veškeré vědomosti a znalosti se v této komunitě předávají z generace na generaci. Potomci sledují každodenní činnosti svých rodičů a prarodičů, kteří jim u toho vyprávějí o původu, významu a fungování dané činnosti. Zkušenosti se tedy předávají jen ústní formou a poté samotným procvičováním. Dominga tvrdí, že *„se děti učí kopírováním toho, co kolem sebe vidí; přijmou za vlastní to, co se pozorováním naučí“*, což později utváří jejich identitu. Všichni z komunity proto chovají velkou úctu ke starším lidem, označují je za „studnice moudrosti“.

Lidé původní komunity tráví hodně času v přírodě a ve svém přirozeném prostředí. Nemají technické prostředky, které by narušovaly jejich dosavadní způsob života, proto mají ve zvyku spolu více komunikovat a vzájemně si vyprávět příběhy. Také citlivěji vnímají energii míst, lidí i předmětů. Lidé ze San Lucas ve svém vyprávění popisují, jak ze smyslového cítění vycházejí legendy. Věřící v místa, kde proudí špatná energie: *„Jsou určité denní doby, kdy nevstupujeme na tato místa. V San Lucas je zakázáno vstupovat na horu v noci, jelikož se tam otevírá zem. A existují i stromy s dobrou a špatnou energií. Někdo to pozná tak, že mu přejde mráz po zádech, když se na ně zaměří. A také kameny mají negativní a pozitivní energii.“* Onergio José, mladík z komunity v Totogalpě, uvádí spoustu míst, ke kterým se vážou jejich legendy, např. "Tres señoritas", kterou zmiňuje i vůdce komunity v Totogalpě, Rufino, a "La ceiba de Oro", kde se kdysi prý i vykonávaly rituály nebo "Guapinol herrado", strom s vyrytým symbolem a také 2 jeskyně s velkým

historickým významem pro komunitu: "La cueva del Duende" a "Los puentes españoles".

Oblíbenou legendou je legenda o kameni Orocuina, která vypráví o předcích, kteří se schovávali před Španěly v podzemní jeskyni. Její vchod zakryli velkým kamenem a rituálem ho zapečetili. V legendě se vypráví, že si s sebou vzali i různé poklady, včetně zlata, což dává význam jménu tohoto kamene Orocuina (Oro=zlato, Cuina=maso /náhuatl). Také zmiňují zajímavý úkaz: Když začne pršet, nahoře na kameni se prý objeví obrazec jelena (pozn. autora: jelenec běloocasý), jakmile se kámen namočí, obrazec úplně zmizí. Podobná legenda se váže i k dalšímu kameni, který se nachází uprostřed řeky, kde se údajně objevil po silném hurikánu. Tento má na sobě vyryté symboly kachny a hada. Dominga zmiňuje jeden mýtus, kdy se říká, že bohatství a minerály, které mají v dolech, jsou prý začarované a odnést je smí jen někdo s čistým srdcem. Podle ní mívají jeskyně obvykle špatnou energii, protože v nich bydleli obři, zlá zvířata a čarodějnice. Na závěr své vyprávění doplňuje legendou o čarodějnici, která se uměla proměnit v rybu a jedla malé děti.

Obr. 11: Původní obyvatelé s osli
Zdroj: Pásková (2016)

4.4.2 Tradiční hudba a tanec

Tradičními hudebními nástroji původních obyvatel GRC jsou akordeon a kytara, stejně jako je tomu u původních obyvatel Mexika. Dále pak bývá používána kombinace kytary, houslí a "zambumbia", což je perkusový nástroj podobný bubnu, kde se však zvuk vydává dřevěnou tyčkou zevnitř tlučením o stěnu bubnu. Jako typické styly hudby i tanců jmenuje vůdce komunity Rufino tyto: "La polca" a "La mazorca". Nejznámějším a nejčastěji jmenovaným rituálním tancem je "El baile de la palma" neboli Palmový tanec. Duchovní vůdce z Totogalpy vysvětluje, že se tančí při úmrtí dítěte, u kterého nejsou jasné příčiny smrti. Tančí podle něj celá rodina - matka, otec, kmotr i kmotřenka - jiní ale uvádějí, že jde jen o kmotra s kmotřenkou. Tancem, dle jeho popisu, otevírají náruč Stvořitele, který k sobě ještě nevinné dítě přijme. Ceremoniál přenáší duši "Casacuato" k duším "Ciguas". "Cigua" je z jazyka nahuatl a znamená ženu nebo i symbol ženství, "Casacuato" je had, který ochraňuje všechny a všechno. V dnešní době se už i znalost tohoto tance vytrácí, protože ho nikdo už tak běžně nepoužívá. Často zřejmě dochází k pokusu pomocí moderní medicíny dítě zachránit, a to pak umírá v prostředí nemocnice a ne doma, kde by se pozůstalí mohli pomocí tance rozloučit s jeho duší.

Obr. 13: Vážený umělec Don Sixto v Las Sabanas
Zdroj: Geoparque Rio Coco-Nicaragua (2013)

Obr. 12: Zambumbia
Zdroj: Asociación Amigos De Los Rondeles (2017)

4.4.3 Společenské zvyky, rituály a slavnostní události

Společenské zvyky a tradice původních obyvatel GRC jsou ovlivněny jak jejich kosmologií, tak i přírodní krajinou a klimatem. Farmář z Cusmapy objasňuje, že se v tomto kraji pěstují plodiny jako kukuřice, fazole, čirok, jablka, manga, avokáda, citrusy a banány. Dále říká, že chovají drůbež různých druhů, koně, krávy, ovce a kozy. Na začátku sezóny, jak vysvětluje, se obvykle sklízí kukuřice a fazole (květen-červen) a v září fazole a čirok. *„O půdu se staráme s nejlepšími úmysly, vědomím a svědomím. Znalosti se dědí od našich předků. Učíme své děti tím, že je bereme s sebou a říkáme jim kdy a jak zasévat kterou plodinu a učí se i základy péče o zvířata, osedlání apod.“* Hlavně rodiče a prarodiče učí děti fungování lunárních cyklů, které mají velký vliv na podobu a množství úrody. Členka rady starších José Inés popisuje jednu z praktik ovlivněných lunárními fázemi: *„Kukuřice se nesází, když měsíc dorůstá, protože by se stéblo kukuřice neobjevilo, zůstalo by křehké. Klas je v pořádku, ale stvol se rozdvojí. Zůstane křehké a neuzraje.“* Dominga popisuje plodiny jako banánovník guineos nebo juka, které se sází 5 dní poté, co měsíc doroste. Farmáři nepoužívají cyklické střídání plodin na jedné půdě/místě po roce/rocích, ale pěstují vše najednou. K jejich přežití je potřeba sklízet v jednom roce všechny potřebné plodiny: fazole, papriky, ayote a pipián (typy tykve), čajot, červené i bílé hlízy.

Obr. 14: Sušení fazolí mezi tradičními domky v Icalupe
Zdroj: Pásková (2016)

Tamní lidé věřili na Stvořitele celého vesmíru předtím, než přišlo křesťanství, a uctívali ho v podobě Matky přírody. V původním náboženství uctívali více bohů jako např. boha kukuřice (Centeotl), deště a slunce, a pomocí darů a symbolů v přírodě s nimi komunikovali. K bohu kukuřice se říkávala modlitba: „*Tady spočiň Matko, s tvou duší kukuřice, o kterou se postaráš, než vyroste do sklizně,*“ a ona pak prý hlídala, aby se k ní nepřibližovala žádná zvířata (Dominga). Starší členové komunity učí děti modlitby k bohům. Učí je i sázet stromy, což je podle nich důležitý proces pro každé dítě. Vysadí své vlastní semínko, a když pak vyklíčí, přichází další modlitba za to, aby vzrostlo ve velký strom. Každé dítě má mít takový strom a pečovat o něj, protože v budoucnu ho bude potřebovat na stavbu svého domu, žádá tím Matku přírodu o svolení použít konkrétní strom. O svou zemi se starají s velkou péčí. Dominga zmiňuje, že existují udržitelné projekty, prozatím jen pro zemědělské odvětví pěstování kakaa a citrusů.

Na údržbu lesů a vodstev nemají projekty, avšak mají znalosti a udržují je v přirozeném cyklu. Používají organická hnojiva a recyklují se třeba i odřezky stromů apod. Existují způsoby jak se starat o přírodu, které jsou vázány na jejich kosmologii. Vodní zdroje se udržují pomocí reforestrace. V San Lucas říkají: „*Je třeba obnovovat to, co se pokácí, jinak ubývá voda, a s úbytkem přichází nemoci. Je třeba zalesňovat a udržovat komunitní studny.*“ V komunitě San José de Cusmapa si lidé stěžují, že se již ztratily znalosti, jak udržovat půdu úrodnou. Velkým problémem jsou časté požáry v lesích v posledních letech, které způsobují erozi půdy a úbytky vody. Komunita má znalosti přirozeného rozmnožování stromů, pomocí sazeničky zasazené do kmene již suchého stromu. Mladý stromek se s kmenem spojí, čerpá jeho zbylou energii, a protože vyrůstá ve vyšší poloze, vysemení a rozmnoží se pak do širšího okolí. Dalším živlem, který ničí lesy a nejen ty, jsou hurikány. V San José de Cusmapa je organizace žen, které snižují četnost a rozšiřování požárů sběrem spadných suchých větví. Tyto větve rovněž recyklují a vyrábí z nich tradiční výrobky. Člen rady starších ze San Lucas, Carlos, dodává jiný fakt problémů s půdou. Říká, že si za to můžou sami. Před cca. 30 lety začali používat chemická hnojiva a herbicidy, jejichž používání v zemědělství propagovala v té době vláda. Způsobili si tak vážnou kontaminaci své přírody použitím chemikálií.

Carlos naříká: „Svým vlastním vědomím jsme poškodili naši Matku přírodu. Přišli a dali nám chemikálie, říkali, že tím vyhubíme to špatné v půdě. Jenže jsme zároveň zabili a vyhubili i to dobré, jako např. žížaly, díky kterým půda dýchá.“ Lidé ze San Lucas také zmiňují, že důsledkem může být vymizení používání tradičních zemědělských postupů a nástrojů jako např. "espeque" (klacík na setí plodin) nebo pluhu s voly. Duchovní vůdci pomáhají určitými rituály obnově půdy a lesa: požehnávají semínkům nebo praktikují ceremoniály na požehnání začátku a konci sezóny, dobré sklizni apod.

Z užívání geograficky specifických plodin vychází i tradiční kuchyně. Jak je znát z rozhovorů s původními obyvateli, z této oblasti se toho zachovalo velmi mnoho. Dominga doplňuje, že většina receptů vznikla v dobách nouze, jsou to tedy jednoduchá, prostá avšak výživná jídla. Typická jídla jsou kukuřičný Atol, Nacatamal, Flor de piñuela, Chimpiñol, Gallopinto, tykvový Guiso, Guiso z květů izote a taky "Indio Viejo" a pití např. "Chicha" nebo kukuřičný Cosol. Jejich předci jedli ryby a divokou zvěř. V zimě jí především salát a různé Guiso, které v sobě mají hodně vitamínů a bílkovin. Lidé z komunity San José de Cusmapa si stěžují, že na slavnosti jídla "Feria gastronomica" nebyla velká škála jejich jídel a dalších drobných pokrmů, kvůli neúrodě. Dále vyjmenovávají typické nástroje, které se v kuchyni používaly a někde stále i používají: Jícara, Tinaja (džbánky) a Comal, Pinol, další keramické mísy a kamenné mlýnky na kukuřici, kakaové a kávové boby. Další oblíbenou tradicí, kterou popisují, je tzv. „Den křížků“ konaný 3. května, „kdy se na domky ve vsích dávají křížky a jiní je pak mají ukrást a každý si musí chránit ten svůj.“

Obr. 16: Tradiční kuchyně
Zdroj: Pásková (2016)

Obr. 15: Jícary a kamenný mlýnek na drcení bobů
Zdroj: Peréz (2013)

4.4.4 Tradiční řemesla

Původní komunita zůstává věrna tradicím své kultury, se kterou jsou neodmyslitelně spojena i tradiční řemesla naplňující každodenní život původních obyvatel. Rozsah tradičních řemesel sahá od výroby nástrojů, oblečení, šperků a jiného dekorativního umění až po výrobu rituálních předmětů nebo hudebních nástrojů. Člen rady starších, Carlos, vypráví o svých zkušenostech z dětství, kdy ho jeho děd učil mlít pomocí kamenů a také vyrábět cihly z hlíny, vyrobit si vlastní brašnu nebo třeba sombrero z palmových stébel. Dále hovoří také o dalších výrobcích, jako jsou například rohože z rákosu, kůry a banánovníku guineo. Mladý student Milton Osman potvrzuje, že se tradičním způsobem vyrábí sombrera z agáve nebo koše a košíky z palmových listů, které poté slouží na sběr ovoce nebo uskladňování potravin. Dále vypráví o výrobcích z hlíny. V komunitě se tradičně vypalovaly z hlíny džbány, vázy, konve nebo pánve. V místech, kde stále není dostupná elektřina, si vyrábí keramické pečící kameny na tortilly nebo speciálně opracované kameny na mletí kukuřice. Dominga zmiňuje tradiční výrobu mýdla, které se vyrábí z popela a loje krav. Dále hovoří o těžkostech kolonizačních dob, kdy členové komunity přišli o půdu a nebylo jim povoleno odebírání hlíny a jílu pro výrobu keramiky, čímž řemeslo upadlo. Dominga potvrzuje existenci knih obsahujících tradice a vědění Chorotegů, jako je například "*Tu vas a ser medico*" nebo "*Tu vas a ser botánico*".

Obr. 17: Výroba keramiky v Mozonte
Zroj: Pérez (2013)

Z důvodů omezených zdrojů informací bylo slovní předání postupů řemesel a praktik kultury unikátním a velmi intenzivním. Další ze členů Rady starších, Lucila vysvětluje způsob pohřbívání do země, ke kterému se v minulosti používali palmové rohože, v nichž byly uloženy "Campanas" (hliněné nádoby). V současné době pohřbívání neprobíhá do země, nýbrž nad zem a kolem těla se umisťují zapálené svíčky. Vzpomíná také na dobu, kdy v dětství chodívali bosí nebo v kožených sandálech, které si sami vyráběli. Bohatší měli sandále kožené a chudší členové komunity si je vyráběli z guapinolu. Vzpomíná také na způsoby dopravy, kdy neexistovaly žádné dopravní prostředky krom dobytka a koní, tím pádem nebyly ani silnice, pouze pěšinky, které vedly do hor. Domy si stavěli ze stvolů cukrové třtiny, která je svou formou, tvrdostí i velikostí velmi podobná bambusu. Později využívali na stavbu i hlínu. V současnosti se stále vyskytují, dle Onergia José, tradiční hliněné domy postavené stylem "taquezal", z nepálených cihel a se střechou z palmových listů. Centrální budova původní komunity je podle Onergia bohužel vystavěna z betonu. Vysvětluje, že jde o pěkný moderní a velký dům, který ale vůbec nezapadá do místního rázu a kultury. Myslí si, že by bylo lepší, kdyby byl vystavěn v tradičním stylu z hlíny a palem. Lidé v komunitě jsou často nuceni využívat plechové střechy, což původním obyvatelům nevyhovuje, jak z důvodu kulturního tak praktického, protože slunce střechu rozpálí a ta pak nevychladne ani během noci.

Obr. 18: Košíkové výrobky ze San José de Cusmapa
Zdroj: Geoparque Rio Coco-Nicaragua (2013)

Umělci v komunitě se snaží prosadit využívání pouze přírodních materiálů, jako jsou vlákna a lýtka. Lidé hodně vnímají úbytek hlíny na výrobu domů i keramiky. V dnešní době se podle nich už téměř žádné umělecké aktivity nerozvíjejí, komunity se snaží spíše o přežití v tomto, pro ně těžkém, období. I tradiční oděvy žen, sukně a spletené vlasy či zakryté šátkem, vymizely a objevují se už jen velmi zřídka v odlehlých venkovských místech. Je zřejmé, že život už pro ně není takový, jako býval dřív. Tyto nastalé změny přisuzují vlivu moderních technologií, které narušují jejich přirozený chod. Přesto se nadále snaží udržet si původní tradice a zvyky a učit je budoucí generace bez ohledu na zvyšující se vliv moderní doby. Věří ve svou kulturu, uctívají své předky a zůstávají v harmonii s přírodou.

Obr. 19: Tradiční oděv
Zdroj: Pérez (2013)

4.4.5 Znalosti a praktiky založené na přírodě a vesmíru

Posledním bodem, který vychází z kultury původních obyvatel, jsou znalosti a praktiky založené na přírodě a vesmíru. Příroda, jak už bylo zmíněno v předchozích kategoriích, ovlivňuje veškerý život komunity. Dbají o péči o životní prostředí (dále jen ŽP) a Matku přírodu ve formě stromů, vod i neživé přírody. Voda pro ně symbolizuje život a Matka Země symbolizuje praktiky, které se dědí po předcích a zvyky, které vychází z kořenů původní kultury. Tradiční znalosti se předávají z generace na generaci. Prarodiče učí děti o lunárních fázích, o ekologii a údržbě lesa. To vše považují původní obyvatelé za své dědictví. Dědictvím je tedy území a způsob jeho šetrného užívání pro zachování ekosystému do budoucna. Dcera Domingy jako dědictví vnímá horu Tepesomoto a Piedras Pintadas, oblasti,

kde se nachází petroglyfy, a ještě hory La Remedona a Matasanos. Starostka San Jose de Cusmapa považuje za dědictví borovice, orchideje a také hojně rozšířené duby, které se používají na trámy pro stavby domů. Další zajímavou dřevinou, o které mluví je Cesmínový dub, nebo "El Quebracho", který má červenou kůru a používá se na léčbu zranění a barvení kůže. Starostka vyjmenovává další součásti dědictví, a to řeku Tapacalí a horu Mangasverdes, dále pak Mojones (menhiry), které označují hranice území. Na závěr vysvětluje význam názvu obce, kdy "Cus" znamená krkavec a "Mapa" umístění ve vysokých horách (přeneseno autorkou: Svatý Josė z Krkavčích hor).

Obr. 21: Mojon v Mozonte
Zdroj: Peréz (2013)

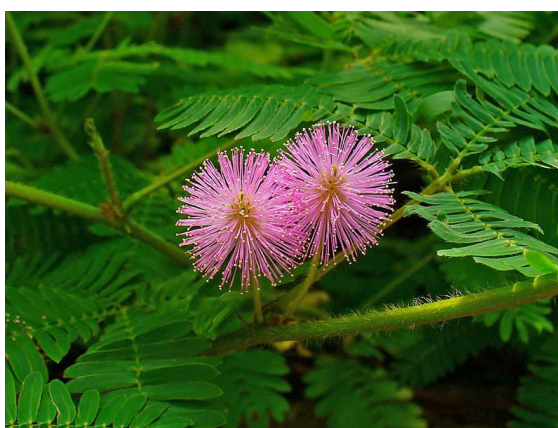

Obr. 20: Piedras Pintadas
Zdroj: Geoparque Rio Coco-Nicaragua (2013)

Další částí kultury, která vychází plně z přírody, je přírodní léčitelství původních lidí. Komunita na území GRC zná a používá spoustu druhů rostlin na běžné lidské nemoci. Léčitelka Justina ze San José de Cusmapa si myslí, že se tato medicína využívá mezi lidmi už mnohem méně. Využití přírodní medicíny v komunitě by podle ní mělo být inovováno. Zato starostka ve stejném městě si myslí, že je tato medicína stále mezi lidmi hodně využívaná, ale především mezi chudými, kteří nemají peníze na drahé léky v lékárnách. Říká: „*Přírodní medicína léčí pomalu, ale vyléčí nadobro. Umělá léčiva sice uleví okamžitě, ale po čase se problém navrátí.*“ Názvy rostlin a jejich využití znají od svých předků.

Stejně jako u dalších částí přírody, kterou komunita využívá, i léčivé stromy a rostliny předem nejdřív požádají o svolení, až poté jim rostlina poskytne své léčivé účinky. José Nicolás je léčitel a také tzv. masér. Tyto dvě činnosti jsou u původních obyvatel spojeny v jednu profesi. Léčitel tak musí znát rostliny, které tělu ulevují,

ale zároveň anatomii lidského těla tak, aby i pomocí dotyků mohl uvolnit bolesti zad nebo vykloubenin. Na vykloubeniny používá léčivou rostlinu Zepol s tukem ze slepice. Vyrábí různé léčivé masti a nápoje např. z heřmánku, z listů manga na zápal, a také rostlinné léčivé koupele. Dále používají rostlinu Grama (Trojskut prstnatý, typ traviny) na očistu ledvin, jitrocel na pročištění organismu a posílení imunity a také na záněty vlasových váčků. Na zbavení se parazitů funguje Guava (kvajáva), Apasote (Merlík vonný) nebo Dormilona (Citlivka stydlivá). Široké využití má heřmánek, kterým léčí bolesti břicha, střevní potíže či menstruační bolesti. Na bolesti břicha i celého těla používají také Sigupate (Pluchea rosea). Pomocí Rudy (Routa vonná) se léčí bolesti zad a nemoci zrakových a sluchových cest u dětí, a také ve formě koupele uvolňuje bolesti hlavy. Na záněty trávicího traktu obvykle používají čaj ze skořice nebo vývar z banánovníků plátano nebo guineo, na záněty ledvin a močových cest považují kůru z Guapinolu (Kurbaryl obecný).

Obr. 22: Citlivka stydlivá
Zdroj: Zell (2010)

Kromě rostlin, věří i na léčivé účinky vody. Voda je pro ně život a hlavní lék, věří, že když pijí vodu, vyléčí tak kašel, horečku a další nemoci. Voda podle nich očišťuje krev a celý organismus. Dalším typem léčby, kterou provozují, je léčba dotykem. Dominga říká, že je to dnes téměř zapomenutý um. Dotykem cítí energii těla a léčitelé, tak rozpoznávají, s čím má pacient problém. Energie těla se částečně převádí do země, tzv. se uzemňuje. Náročné je zpracování negativní energie, nedá se zcela napojit se zemí, protože to by mohlo osobu paralyzovat, ale zároveň, pokud se jí léčitel nedotýká, nedokáže kontrolovat tok této energie. Někteří u toho používají i hudbu nebo zpívají. Dominga tuto léčbu dotykem provozuje a odkrývá lidské sny

a pozvedá jejich mysl. Říká, že všichni lidé mají schopnost léčit, ale musí pro to něco obětovat. Někteří jsou však citlivější a proto vhodnější pro takovéto poslání. Léčitelé mají v komunitě velkou úctu, protože vlohy pro tuto schopnost jsou vrozené a tedy vnímané jako zcela přírodní a přirozené.

Další praktikou, která se užívá v komunitě, jsou různé rituály a ceremoniály. Duchovní vůdce obvykle provádí ceremoniály jako např. Na počest mrtvého nebo Ceremoniál požehnání začátku jakékoliv aktivity. Ve svých rituálech a modlitbách uctívají Matku Zemi, Stvořitele, vesmír, duši, vodu, nebe, půdu a vzduch. Vše je navzájem propojeno s Matkou Zemí, s pevným, tekutým i plynným. Duchovní vůdce říká, že právě k tomuto se snaží napojit svou duši, srdce i mysl. Rituál "Ivocación" symbolizuje soužití v harmonii s Měsícem, Sluncem i hvězdami. Typickým symbolem, převzatým z Aztécké kultury je opeřený had, bůh Quetzalcoatl – bůh větru a znalostí, kterého uctívají i v komunitě. Dříve měl však větší váhu, církev jim tuto a podobnou symboliku zakázala s vysvětlením, že je to dílo satana, kde podle příběhu o Ráji had představuje špatné vlastnosti a svede ženu. Pták v jejich kultuře představuje duši a jeho symbolikou se také očišťuje tělo – říkají tomu "Aves totolim". "Chorcha" je pták se žlutým břichem a černými skvrnami a reprezentuje Totogalpu (z nahuatl - město ve hnízdě ptáků). "El Gúis" je pták kávové barvy se žlutými křídly. Lidé věří na symboly a znamení v přírodě, např. když zpívá drozd, oznamuje příchod zimy a deště. Květina symbolizuje životní cyklus člověka.

Lidé z komunity také uctívají den rovnodennosti. Duchovní vůdce Pedro vysvětluje jejich kosmologii, vnímání vesmíru a světa, slovy: *„Svět se mění a točí, rovnodennost je den, kdy začíná další část cyklu. U Stvořitele se nemodlíme za život, ale za "probuzení". Podle nás se duše i tělo po smrti navrací sem do světa, do přírody, do tohoto ekosystému. Mám ke všemu silný vztah, k duši přírody, k Matce Zemi, jako by to bylo mojí součástí. Pro mě pokácet strom je stejné jako vzít život člověku, protože i strom má život a city. Když strom řízneš, pláče, vytéká z něj míza. Jsme vytvoření podle stejné analogie. Měsíc je ženský prvek a slunce mužský. Vyvažují se a doplňují, je v tom harmonie.“*

Kapitola poukazuje na důležitost přírody a vesmíru pro místní obyvatele. Dennodenně se snaží díky tradicím, schopnostem a dědictvím spojit s Matkou

přírodou a vyjádřit jí svůj dík a sounáležitost s ní. Hodnoty těchto lidí jsou naprosto odlišné od hodnot současné "moderní společnosti". Nad touto rozdílností by se měl každý pozastavit a zamyslet se nad "dary Země" z jiného úhlu pohledu. Komunity původních obyvatel se i přes veškeré překážky snaží zůstat v harmonii s živou i neživou přírodou.

4.5 Role původních obyvatel v cestovním ruchu GRC

Komunita původních obyvatel na území GRC vnímá CR jako přínosný, rádi by turistům ukázali, jakým způsobem žijí. Pro využití v CR nabízí tradiční keramiku, pití a jídlo, hudbu, umění, přírodní medicínu a historii komunity. Z umění jmenují kamenné skulptury, náhrdelníky, výšivky, palmové a rákosové rohože či výrobu sombrero a košíků. Pro spojení výroby keramiky a CR navrhuje ukázky práce na hrnčířském kruhu, kde by si to poté mohl každý návštěvník vyzkoušet sám. V přírodním léčení objasňuje léčitelka Justina Miranda, co vše obnáší profese léčitelky: od nalezení rostliny, jejího sběru a případně sušení či přípravy medikamentu, až po samotné vyléčení. Říká, že by své znalosti ráda předala hlavně mladým lidem, ale má pocit, že z její komunity o to mladí lidé nemají moc zájem. Zároveň doplňuje vizi toho, že by však neměli ustrnout. I léčitelé a jiní lidé v komunitě by měli více rozvíjet své znalosti. Uvádí to na vlastním příkladu léčitelky, kdy kdysi bývali různé nemoci, které ví jak léčit, ale dnes jsou i další, nové nemoci, a ty léčit neumí. Vůdce komunity Rufino také říká, že by se turistům mohly nabídnout i přímo přírodní léčby a procedury. V zemědělství by turistům, dle Domingy, mohli zorganizovat pobyty na polích, kde by pomáhali a dozvěděli by se, do jakého typu půdy, a v jakém období sázet a sklízet.

Lidé ze San José de Cusmapa si váží toho, že se v jejich regionu provozuje ekoturismus: „*Turisté obvykle chodí na túru do Mangasverdes, která je značená a popsaná. Začíná se jim tu připravovat ubytování. Také se zavádí stezka k "Piedra de Orocuina".*“ Turisté, dle popisu lidí z komunity, jezdí ve skupinách a zdržují se převážně jen ve městě Cusmapa. S Namacambre tours turisté mohou navštívit některá tradiční obydlí, vyzkoušet místní potraviny a jídla, navečer jim ukazují kulturní "představení", umělecké předměty a tradiční písně. Většina turistů však jen rychle projede a někteří se zastaví jen na jednu až dvě noci. V Cusmapě je dle rozhovorů jen velmi málo průvodců a žádný z nich neumí anglicky. Z tohoto důvodu si s sebou zahraniční turisté berou tlumočnicka. Umělec Arnulfo zmiňuje Kanad'any, kterým se prý líbí uvedený typ CR: „*Přijet, najíst se, popít, splynout s kulturou, prožít, malovat, klidně se zašpinit. Chutná jim přírodní kravské mléko, karamelky, chicha z kukuřice.*“ Nikaragua má dle jeho názoru velký potenciál. Vůdce komunity k tomu dodává významnost archeologického muzea a chráněných oblastí. CR se mu však nelíbí a myslí si, že tu nejsou vhodné podmínky pro geopark a říká: „*Představuji si, že pokud by tu mělo vzniknout turistické centrum, bude určitě celé moderní a ze železa a s tím my nebudeme vůbec cítit, nebude se nám to líbit, bude to zbytečně drahé apod. Centrem pro turisty by měla být Palmira nebo 3 Señoritas.*“

Obr. 23: Farmář z Palacagüiny
Zdroj: Geoparque Rio Coco-Nicaragua (2013)

4.5.1 Doporučení pro GRC

Dle místní komunity je třeba znovuoživit jejich tradiční hodnoty. Chtěli by zlepšit jejich obce a posílit kulturu, ekologii a ŽP. Měli by se vzájemně podpořit rodiny a členové komunity, kteří ztrácejí svou identitu, posílit znalosti jim vlastních kořenů a kultury, se zvláštním důrazem na ochranu přírodních zdrojů. Součástí projektu GRC by dle původních obyvatel měla být i snaha o zachování tradic a jejich archivování. Starostka San José de Cusmapa navrhuje, že by se měly nahrát různé písně a básně a do muzeí by se měly dát umělecké prvky jejich kultury.

Sami vnímají, že je třeba vlastní lidi sjednotit. Jsou hrdí na své přírodní prostředí, ale stěžují si, že si ho dostatečně neváží. Komunita turistům může nabídnout či doporučit, kde se ubytovat či najíst. Nejsou téměř vůbec připraveni na turisty ze zahraničí. Mnoho míst nemá ubytovací kapacity, chybí infrastruktura, mají nedostatek průvodců. Pro kaňon dle jejich slov momentálně pracuje 7 průvodců a v Cusmapě jsou 2 domorodí průvodci, kteří nehovoří anglickým jazykem. Již existuje trasa přes řeku Río Coco v kaňonu, na horu Tepesomoto, a další trasou je "Ruta de café". Léčitel José Nicolas si myslí, že by se mohly dělat "okružní trasy", kde by byl turistům podáván výklad o přírodní medicíně. Mohli by jim ukazovat jak rostliny samotné, tak i přípravu mastí a průběh léčení a dodává: *„Víme přesně, kam bychom turisty mohli vzít, ale nevíme, jak správně jim podat výklad, to bychom se museli naučit.“* Také mají názor, že by bylo dobré vytvořit tištěnou příručku o přírodní medicíně. Jiní mají vizi i materiál pro muzejní expozici, zmiňují však problém, že jim chybí vhodné a dostatečně velké prostory. Většina produktů jejich kultury je v současné době prezentována pouze na slavnostech „Feria gastronómica“ nebo na tržnicích.

Do projektu GRC je potřeba zapojit schopné lidi, kteří mají příslušné znalosti. Dominga zdůrazňuje, že by to měli být hlavně členové jejich komunity, protože ti svou zemi dobře znají. Nebudou mít tedy úmysl region zneužít a využít, ale naopak budou mít za cíl vytvořit takový nový systém, který bude udržitelný a budou v něm moci pokračovat i další generace. Duchovní vůdce Pedro si myslí, že je třeba v projektu rozvinout a posílit hlavně vlastní tradice a rozšířit je do přilehlých obcí, kde se už mnoho z původních tradic pozvolna zapomíná.

Dalším přínosem, který zmiňují, by bylo vytvoření kulturního domu, který by sloužil jako centrum jejich tradic. Zároveň s tím by chtěli, aby vznikl i prostor pro trávení volného času mladých lidí. Dalším často zmiňovaným návrhem byla výstavba turistického centra. Nejsou si zcela jisti, kde by tato budova měla být vystavěna, ani co vše by měla nabízet, ale myslí si, že turistům tento typ místa schází. Často přijíždějí zmatení, dezorientovaní a toto by byl způsob, jak jim pomoci. Zdůrazňují, že je třeba turistům správně interpretovat význam a důležitost míst a tradic, které se váží k jejich kultuře.

Postup rozvoje projektu GRC si představují mnoha způsoby. Ať už jsou více či méně smysluplné, důležité je, že všichni projevují velký zájem a elán se na tom podílet. Každý chce realizovat a přinést do projektu to, co nejlépe umí a čemu nejlépe rozumí. Hlavním problémem je, že nikdo z nich však neví, jakým způsobem to provést. Poukazují na to, že nejdříve by měl být celý projekt objasněn všem členům komunity a poté by bylo třeba založit Výbor pro CR, ve kterém budou experti, kteří vše budou řídit a dohlížet na realizaci a průběh. Prvním krokem by dle nich mělo být sjednocení obcí s původními obyvateli a poté vytvoření jednotného plánu pro udržitelný rozvoj. Výbor by měl sloužit pro odbornou přípravu projektů, protože nápadů mají hodně a materiálu prý ještě více. Výbor by tedy organizoval spolupráci a nastavil tak rámec jednotlivým projektům, které by na sebe ve výsledku navazovaly a komplexně tak pomáhali rozvoji komunity a celého regionu. Zabývali by se vytvořením nových tras, proškolením nových i stávajících průvodců, stanovili by dle požadavků komunity, co ze znalostí a kultury můžou turistům nabídnout. Dominga navrhuje zapojení skupiny žen (La Red de Mujeres) a také mužů z Rady starších, kteří toho dle ní vědí nejvíce o ŽP. Představuje si, že ti všichni pak dokáží diverzifikovat produkci a zároveň chránit a udržovat přírodu. Mají dlouholeté zkušenosti s místním přírodním prostředím, a tak znají techniky na zabránění erozím nebo na oživení zpustošené půdy.

V neposlední řadě přicházejí lidé z komunity s nápady na projekty spojené s ekologií a recyklací odpadů, organických i anorganických. Velké přínosy očekávají hlavně v ekonomikách jednotlivých rodin, které doposud mají možnost žít se v podstatě jen zemědělstvím. Toto odvětví nemá v současném období sucha velké výnosy, a tak se lidé dostávají do nekončícího kruhu, kdy se prohlubuje jejich chudoba. Vznik nových pracovních míst v projektu GRC by jim tak pomohl zlepšit kvalitu života rodin, celé komunity, a také by jim poskytl prostředky pro realizaci vizí a projektů rozvoje komunity.

Obr. 25: Jednání Rady starších se skupinou žen a mladých o budoucnosti komunity
Zdroj: Pérez (2013)

Obr. 24: Průvodce se skupinou v GRC
Zdroj: Yaderbertrand (2016)

5 Shrnutí výsledků

Pro udržitelný rozvoj CR jsou tradiční znalosti původních obyvatel GRC zásadní, ale jen v případě, že se správně interpretují. V současnosti mají komunity původních obyvatel GRC jen malé hmotné vlastnictví proti tomu, jak to bylo dříve, naopak si udržují obrovské nehmotné kulturní dědictví. Tento zájem o původní tradice upadá vlivem globalizace. Vzhledem k CR jsou zde stále lidé, kteří pevně udržují své tradice i ve chvílích příchodu turistů zahraničních i tuzemských, tudíž jednání z vnější strany nemá vliv na jejich zvyky a tradice. Původní obyvatelé jednají vždy mile, s láskou, respektem a v souladu se ŽP, což očekávají i z druhé strany, jak od turistů samotných, tak i od dalších aktérů CR. Je obtížné posuzovat veškeré názory původních obyvatel této komunity, protože některé názory na CR nejsou zcela relevantní ani kvalitní, a to proto, že mnoho lidí z komunity se nikdy nebo jen minimálně setkala s turisty a nemají dostatečnou zkušenost s CR.

Původních obyvatel, kteří přijímají CR a aktivity spojené s rozvojem, je velmi málo. Vnímají na tomto procesu spoustu výhod i nevýhod. Chápu, že nabízí velké možnosti zisku, ale za určitou cenu. Uvědomují si rizika spojená s nadměrným rozvojem, a proto přijímají CR jen velmi opatrně. Cokoliv nového ve svém životě akceptují jen s ohledem na své zvyky, tradice a přírodní prostředí, které se snaží udržovat v co nejlepším stavu a co nejlepším způsobem daným praktikami jejich předků. Příchod turistů nebo odchod na vysokou školu u mladých členů komunity často způsobuje změnu v kulturních návycích. Změnou bývá odlišné oblékání, změna chutí, zvyků a postupná ztráta původního cítění.

Rada starších, skupina žen a skupina mladých lidí společně rozhodují o změnách, které mají nastat v komunitě. Mladí lidé jsou nejvíce ovlivněni globalizací a staří nejméně, proto ve chvílích jednání a hlasování se ve většině případů nedohodnou. Členové komunity by se rádi zapojili do rozvoje GRC, avšak při jednáních jsou nejednotní. Z tohoto důvodu je pro komunitu náročné přijímat jakékoliv změny, jako například, zda se zapojí do projektu GRC či nikoliv. Každý z nich však tvrdí, že by se chtěl zapojit s velkým elánem. Celá komunita nabízí své znalosti a zkušenosti.

Na tradiční kulturní hodnoty a zvyky má velký vliv počet návštěvníků. V CR je obecně známo z praktik návštěvnického managementu, že se počty regulují rozvojem infrastruktury dané destinace. V destinačním CR se obvykle mluví o dostatečně nebo nedostatečně rozvinuté infrastruktuře. Ta nedostatečně rozvinutá je obvykle vnímána jako něco špatného. V tomto případě CR původních obyvatel je nedostatečně rozvinutá infrastruktura spíše přínosem pro zachování kulturního a přírodního dědictví. Zhoršené a ztížené podmínky pro turisty jako např. přístupové cesty, dopravní spoje, ubytovací kapacity apod. ovlivňují a regulují počet i segment návštěvníků, kteří danou destinaci dle jejích podmínek vyhledávají. Destinační management by měl uplatňovat tento přístup a „vybírat si“ a učit turisty způsobům nastaveným místní komunitou.

Místní obyvatelé mají zájem přijmout CR a turisty do svého přirozeného prostředí. Chtějí, aby viděli každodenní činnosti tak, jak probíhají, a ne uměle vytvořené prostředí pro turisty. Chtějí však zachovat v projektech CR veškeré náležitosti jejich kultury, např. styl tradičních obydlí, tradiční jídla, místní průvodce a tradiční umělecké aktivity a znalosti, které mají hluboké kořeny v této oblasti.

V současné době se podílejí obyvatelé GRC na rozvoji CR minimálně, protože stav místních průvodců čítá pouze 7 osob bez znalostí anglického jazyka. Dalším problémem je neznalost komunikace a vedení výkladu v CR. Odborné znalosti např. v oblasti přírodního léčitelství nebo zemědělských zvyků a tradic mají dostatečné, neumí však rozlišit formu, s jakou mají k turistům mluvit a jakým způsobem jim své znalosti předat. Rádi by dosáhli takové úrovně, aby mohli své znalosti předat a zároveň zlepšit své komunikační a průvodcovské schopnosti.

Forma CR Geoparku Río Coco je dle původních obyvatel vhodná a přiměřená. Snaží se o udržitelnost, užívání postupů ochrany a udržování přírody, ale míra je dle nich nedostatečná. Nevyhovující míra je způsobena hlavně nedostatečnou infrastrukturou, kterou místní obyvatelé vnímají především v ubytovacích zařízeních a turistických informačních centrech. V mnoha obcích a vesnicích se nenachází žádná možnost ubytování. Toto je pro turisty, hlavně z Evropy, častý, neznámý a nepochopitelný jev. V ČR a celé Evropě je od pradávna zvykem, že lidé cestovali a přemísťovali se. Z tohoto důvodu vznikaly kolem cest

hostince a jiná ubytovací zařízení. V podmínkách Nikaraguy a Střední Ameriky však toto nebylo v minulosti běžné. Lidé se přemísťovali jen v okolí svých obydlí kvůli směnnému obchodu, pastvinám pro dobytek apod., dále pak se přemísťovali na velké vzdálenosti jen ve velkých skupinách, i celé národy, kde bylo většinou příčinou vyčerpání tamních zdrojů.

Jedno zařízení, zmiňované jako „Kulturní dům otce Fabretta“, slouží i jako ubytování pro turisty. Fabretto tento dům vystavěl s cílem posílení kulturních hodnot a zvyků. Dům je však v osobním vlastnictví a proto vše, co se v něm odehrává, není v moci rozhodování Rady starších ani zbytku komunity. Nejznámější CK Namacambre tours obvykle přivádí turisty ze Somota a přivádí je do Fabrettova domu. Zde mají možnost ubytování a stravování. Místní zemědělci jsou spokojeni s odbytem svých vypěstovaných plodin v domě Fabretta. Z místních plodin poté lidé z komunity vaří jídla turistům, která jsou mírně upravená tak, aby jim chutnala. Na večer, dle jejich vyprávění, skupina místních obyvatel tančí a zpívá. Toto je jediný zmíněný případ inscenizace ve výzkumu. Inscenizace v GRC probíhá jen velmi zřídka, protože i CR je zde velmi málo rozvinutý. Časem však bude narůstat a bylo by dobré podchytit veškeré projevy inscenizace zavčas. Lidé z komunity chtějí turistům ukazovat jejich život tak, jak přirozeně probíhá. Pokud budou původní obyvatelé i nadále znát podstatu svých zvyků, nebudou tíhnout k inscenizaci svých tradic. Proto je třeba podporovat tradiční znalosti v komunitě, a také to, aby se tyto znalosti stále předávaly z generace na generaci. Bez znalosti svého původu ztratí vztah k místu, kde doposud žijí.

CR velmi ovlivňuje kvalitu života původních obyvatel. V této destinaci je na vzestupu a především jde o nárůst počtu návštěvníků, kteří každoročně přicházejí do kaňonu řeky Río Coco. Pro část populace je příliv turistů ziskový. Ze získaných peněz podporují infrastrukturu nutnou pro turisty jako např. stravování, ubytování, treky a nové trasy atd. Komunita potřebuje celkově více informací o aktivitách CR na území GRC, aby se mohli efektivně rozhodovat a zapojit všechny zainteresované členy. Cílem všech aktivit CR je nadále ochrana přírody, protože kaňon i celý GRC jsou přírodní chráněnou oblastí a i komunita se o své

dědictví stará tak, aby se vlivem CR a vlivem času neznehodnocovalo a zachovalo se v původním stavu.

Důležité je najít správný poměr mezi rozvojem turismu a zachováním kulturního a přírodního dědictví ve své původní, čisté formě. Za využití výhod, které cestovní ruch nabízí nechat turistům nahlédnout do způsobu tradičního života a předat jim trochu moudrosti předávané z generace na generaci. Z analýzy rozhovorů vyplývá, že původní obyvatelé nevyjadřovali žádný silný odpor k projektu GRC a s ním přicházejícím změnám. Na základě tohoto poznatku byla stanovena níže uvedená hypotéza:

Hypotéza

Původní obyvatelé přijímají projekt GRC velmi pozitivně a nemají strach z rizika narušení jejich tradičních kulturních hodnot.

Obr. 26: Schematický model situace a role původního obyvatele v GRC
Zdroj: vlastní zpracování, 2017

6 Závěry a doporučení

Výzkum bakalářské práce měl za cíl zjistit potenciál tradičních znalostí původních obyvatel pro CR v GRC. Dále bylo zjišťováno jakým způsobem a jakou mírou jsou původní obyvatelé již zapojeni v CR a zda se již projevuje inscenizace v současných turistických aktivitách. V teoretické části byla rozebrána veškerá hlediska týkající se CR původních obyvatel a s ním spjatých historických, sociologických či antropologických faktorů. V empirické části práce byla provedena narativní analýza vyprávění původních obyvatel. Ve shrnutí výsledků práce byly zodpovězeny výzkumné otázky, které vyplynuly z teoretických východisek a z případové studie, a byl vytvořen schematický model role původních obyvatel a vztahů k CR. Na základě výsledků výzkumu byla stanovena hypotéza, která by měla sloužit pro budoucí kvantitativní výzkum.

Z výzkumu vyplývá, že původní obyvatelé vnímají CR jako přínosný, ale je nutné zvolit vhodnou formu. Výzkum také seskupil veškeré prvky hmotného i nehmotného kulturního dědictví. Je zřejmé, že jejich dědictví je rozsáhlé a má obrovský potenciál pro užití v CR při správné interpretaci kultury a zvolením vhodných postupů destinačního managementu. CR je v této oblasti teprve v počátcích a experti by zde měli dbát na kvalitní provedení výzkumů a správnou aplikaci strategií CR.

Bylo by dobré, kdyby se podařilo s narůstajícím CR zachovat hodnoty a tradice původních obyvatel, a také přírodní i kulturní prostředí, protože to společně utváří jejich identitu a unikátnost. Dále by se mělo dbát na pozorování aktivit CR v GRC a zapojit všechny členy destinačního managementu. Destinační management GRC je nejednotný a málo komunikuje s komunitou původních obyvatel. Bylo by vhodné vytvořit oddělení, které by se zabývalo záležitostmi původních obyvatel a spolupracovalo by s jejich autoritami a dalšími členy. Výstupy získané kvalitativní analýzou by mohly napomoci správným rozhodnutím managementu GRC a celkově v budoucím vývoji destinace. Důležité pro destinaci a její obyvatele je plánování rozvoje s ohledem na udržitelný CR, kde je kladen důraz na ochranu hmotného i nehmotného dědictví původních obyvatel.

Původní obyvatelé žijí v harmonii s přírodou a fungováním vesmíru, řídí se podle toho celý jejich život. Je to jejich vzorem, cestou a identitou. Mají laskavé srdce a pečují o své blízké a své prostředí. Pro účastníky CR původních obyvatel je ctí setkat se s lidmi udržujícími prastaré tradice, měli by k nim chovat velkou úctu. A proto je pro tuto práci i veškeré budoucí výzkumy důležité naslouchat a vnímat původní obyvatele nejen rozumem, ale hlavně srdcem.

7 Seznam použitých zdrojů

- Asociación Amigos De Los Rondeles** (2017). Instrumentos: *Zambumbia* [online]. [cit. 2017-05-01]. Dostupné z: <http://www.losrondeles.com/index.php/instrumentos>
- ATAC** (Aboriginal Tourism Association of Canada, 2013). *The Path forward: Five Year Plan*. [online]. [cit. 2017-03-20]. Dostupné z: <https://aboriginalcanada.ca/corporate/wp-content/uploads/2016/03/atac-five-year-plan-2016-2021.pdf>
- ATAPANA, M. Z.** (2012). *Mnislav Zelený Atapana: Splácím indiánům dluh*. Daniel Demel a Xmen.cz, Rozhovory Xmen iDnes, [online]. [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: http://xman.idnes.cz/mnislav-zeleny-atapana-074-/xman-rozhovory.aspx?c=A121121_150630_xman-styl_fro
- ATAPANA, M. Z.** (2014a). *Mnislav Zelený Atapana: Tak, jak jsme dávno žili my, žijí dodnes některé civilizace. Co se od nich můžeme naučit?* In: Kupředu do minulosti [rozhlasový pořad]. ČRo Dvojka, 26. 8. 2014, 18:30.
- ATAPANA, M. Z.** (2014b). *Mnislav Zelený Atapana: Zrození života z bolesti. Filosofické otázky v indiánském pojetí*. In: Kupředu do minulosti [rozhlasový pořad]. ČRo Dvojka, 9. 9. 2014, 18:30.
- BERRIOS, A.** (2016). *Mapa území Geoparku Río Coco* [online]. UNAN FAREM, Esteli, Nicaragua. [cit. 2017-02-20]. Dostupné z: <https://geoparqueriococo.wordpress.com/>
- BOO, E.** (1990). *Ecotourism: the potential and pitfalls*. Washington: World Wildlife Fund.
- BROOKS, J.** et al. (2006). *Testing hypotheses for the success of different conservation strategies*. *Conservation Biology* 20: 1528–1538. [cit. 2016-10-26]. Dostupné z: <http://escholarship.org/uc/item/70m844q7#page-9>
- BROWN, M.** (2003). *Who owns native culture?* Cambridge, MA: Harvard University Press. s. 53
- BROWN, M. J.** (2004). *Is Taiwan Chinese? The impact of culture, power, and migration on changing identities*. Berkeley, CA: University of California Press.
- BROWN, R. H.** (1995). *Realism and power in aesthetic representation*. In R. H. Brown (Ed.), *Postmodern representation: Truth, power, and mimesis in the human sciences and public culture*. Chicago: University of Illinois Press, s. 134–167.
- CEBALLOS-LASCURÁIN, H.** (1987). *The future of 'ecotourism'*. *Mexico Journal*, s. 13–14.
- COLTON, J.** (2000). *Searching for sustainable tourism in the Caribou Mountains*. Unpublished doctoral dissertation, University of Alberta, Edmonton, AB.
- CONNOR, W.** (1998). *Etnonacionalismo*. Madrid: Trama Editorial.
- ČERMÁK, I.** (2002). *Myslet narativně (kvalitativní výzkum „on the road“)*. In Čermák, I. a Miovský, M. (Eds.). *Sborník z konference Kvalitativní výzkum ve*

vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí (s. 11–25). Brno: Psychologický ústav AV ČR, Nakladatelství Albert.

ČERMÁK, I. (2006). *Narativně orientovaná analýza*. In M. Blatný (Ed.). Metodologie psychologického výzkumu: Konsilience v rozmanitosti (s. 85–109). Praha: Academia.

ČERMÁK, I., Chalupníčková, L., Chrz, V., a Plachá, V. (2013). *Narativní analýza*. In T. Řiháček, I. Čermák, R. Hytych a kol. Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6382-2. s. 75-84

ČGS (Česká geologická služba, 2007). *On-line geologická encyklopedie* [online]. 2007 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://www.geology.cz/aplikace/encyklopedie/term.pl>

D'ANDRADE, R. (1995). *The Development of Cognitive Anthropology*. Cambridge University Press.

DOWLING, K. (2013). *Global Geotourism – An Emerging Form of Sustainable Tourism*. In: Czech journal of tourism [online]. [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.degruyter.com/view/j/cjot.2013.2.issue-2/cjot-2013-0004/cjot-2013-0004.xml?format=INT>

ELTRINGHAM, P., a kol. (2005). *Střední Amerika*. Nakladatelství JOTA s.r.o., 1. vyd. Brno. ISBN: 80-7217-311-1.

FENNELL, D. A. (2002). *Ecotourism Programme Planning*. Wallingford: CABI Publishing.

FENNELL, D. A. (2009). *Ecotourism*. In: Kitchin, R., Thrift, N. (eds): International Encyclopedia of Human Geography. Elsevier, Amsterdam, s. 372-374.

FERRO, M. (2007). *Dějiny kolonizací: Od dobývání až po nezávislost 13. - 20. století*. Lidové Noviny. Praha. ISBN 978-80-7106-021-5.

GARCÍA GUZMAN, F. L. Student medicíny na UNAN, Leon. Chorotega, pochází z Palacaguina, Nikaragua. Komunikace přes facebook [online]. 2. 3. - 3. 3. 2017

Geoparque Rio Coco-Nicaragua [online]. Archiv fotografií [cit. 2017-05-02]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1446051752288189&set=a.1446050608954970.1073741859.100006501337649&type=3&theater>

GOODENOUGH, W. H. (2006). *Description and comparison in cultural anthropology*. Piscataway, N. J.: AldineTransaction. ISBN 978-0-202-30861-6.

GOSART, U. (2007). *Protection of knowledge in the modern world: Traditional Knowledge and the Intellectual Property system*. University of California, Los Angeles. s. 647-650

HERNÁNDEZ CÁCERES, G. Majitel CK Namacambre tours, Somoto. Chorotega, původem z Las Sabanas. Internetová komunikace přes aplikaci Whatsapp [online]. 4. 4. 2017. Tel.: +505 84 92 56 85

HEŘMANOVÁ, E. (2012). *Artslexikon, on-line výkladový slovník* [online]. Fakulta podnikohospodářská, VŠE, Praha. [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://www.artslexikon.cz//index.php?title=Inscenizace>

- HILES, D. a ČERMÁK, I. (2008).** *Narrative Psychology*. In: Willig, C., Stainton-Rogers, W. (Eds.), *The Sage Handbook of Qualitative Research Psychology* (s. 147–164). London: Sage.
- HOSE, T. A. (1995).** *Selling the Story of Britain's Stone*. *Environmental Interpretation* 10-2.
- HOSE, T. A. (1997).** *Geotourism – selling the Earth to Europe*. *Engineering Geology and the Environment*. Rotterdam.
- HOSE, T. A. (1998).** *Is it any fossicking good? Or behind the signs – a critique of current geotourism interpretative media* unpublished paper delivered to the tourism in geological landscapes conference. Belfast.
- HOSE, T. A. (2000).** *European Geotourism – Geological Interpretation and Geoconservation Promotion for Tourists*. *Geological Heritage: Its Conservation and Management*. Madrid.
- HOSE, T. A. (2011a).** *The English Origins of Geotourism (as a Vehicle for Geoconservation) and their relevance to current studies*. *Acta Geographica Slovenica* 51-2. Ljubljana. DOI: 10.3986/AGS51302
- HOSE, T. A. et al. (2011b).** *Geotourism – A short introduction*. *Acta geographica Slovenica* [online]. 51(2), 339-342 [cit. 2016-11-03]. DOI: 10.3986/AGS51301. ISSN 15816613. Dostupné z: <http://ojs.zrc-sazu.si/ags/article/view/1315>
- HUNTER, W. C. (2008).** *A typology of photographic representations for tourism*. *Tourism Management*, 29(2), s. 354-365.
- HUNTER, W. C. (2011).** *Rukai indigenous tourism: Representations, cultural identity and Q method*. *Tourism Management* [online]. Vol. 32 (2), s. 335-348 [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261517710000506>
- CHRZ, V. a ČERMÁK, I. (2011).** *Interpretace v narativním přístupu*. *Teorie vědy/Theory of science: časopis pro mezioborová zkoumání vědy*, 33(3), s. 415–443.
- ILO (International Labour Organisation, 1989).** *Indigenous and Tribal Peoples Convention (No. 169)* [online]. [cit. 2016-09-27]. Dostupné z: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312314#A14
- INETER (2005).** *Geologická územní charakteristika GRC* [online]. [cit. 2017-02-20]. Dostupné z: <http://www.ineter.gob.ni/index.html>
- IUCN (International Union for Conservation of Nature, 1996).** *Guidelines for Protected Area Management Categories Gland, Switzerland and Cambridge*. IUCN Commission on National Parks and Protected Areas with the assistance of World Conservation Monitoring Center: UK [online]. [cit. 2016-10-14]. Dostupné z: <https://www.iucn.org/>
- KAUFMAN, T. (2001).** *Nawa linguistic prehistory* [online]. *Mesoamerican Language Documentation Project* [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://www.albany.edu/anthro/maldp/Nawa.pdf>

- KELLER, J.** (2004). *Úvod do sociologie*. 5. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, Studijní texty. ISBN 80-86429-39-3, s. 72-73.
- KING, D. A., a STEWART, W. P.** (1996). *Ecotourism and commodification: Protecting people and places*. *Biodiversity and Conservation*, 5(3), s. 293-305.
- LONGHENA, M.** (2006). *Mexiko: Mayové, Aztékové a další předkolumbovské národy*. 2. vyd. Čestlice: Rebo. ISBN: 80-7234-632-6.
- MACCANNELL, D.** (1976). *The tourist: A new theory of the leisure class*. New York: Schocken Books.
- MACGREGOR, J.** (1993). *Traditional Ecological Knowledge; An Opportunity for Native Tourism*. Expanding Responsibilities: A Blueprint for the Travel Industry. Whistler, B. C.: Travel and Tourism Research Association.
- MACHATTIE, B., a& WOLFE-KEDDIE, J.** (2000). *Mi'kmaq of a Sacred Bay – Lennox Island Aboriginal Ecotourism Strategy: Ten Year Strategic Planning Process 1999-2009*. University of Guelph, Guelph, Ont.
- MALINOWSKI, B. K.** (1968). *Vědecká teorie kultury*. 1. vyd. Brno: Krajské kulturní středisko.
- MANZANILLA, L. R.** (2015). *Cooperation and tensions in multiethnic corporate societies using Teotihuacan, Central Mexico, as a case study* [online]. PNAS, DOI: 10.1073/pnas.1419881112. [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <https://phys.org/news/2015-03-anthropologist-explanation-collapse-ancient-city.html>
- MARTÍNEZ, C. G.** (2008). *Nueva historia de Nicaragua*. Alba Editores. Managua, s. 18-20.
- MAUSS, M.** (1999). *Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech*. Praha: Sociologické nakladatelství Klas. ISBN 80-85850-77-X.
- MAZA, F.** (2016). *State conceptions of indigenous tourism in Chile*. *Annals of Tourism Research* [online]. Vol. 56 (1), s. 80-95 [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S016073831500167X>
- MCLAREN, D. R.** (1999). *The History of Indigenous Peoples and Tourism*. Protecting Indigenous Culture and Land through Eco-tourism [online]. 1999 [cit. 2016-10-11]. Dostupné z: <https://www.culturalsurvival.org/ourpublications/csqa/article/the-history-indigenous-peoples-and-tourism>
- MERRILL, T.** (1993). *Nicaragua: A Country Study* [online]. Washington [cit. 2017-04-10]. Dostupné na: <http://countrystudies.us/nicaragua/>
- MIKKELSEM, C. a VINDING, D.** (ed.), (2016). *The indigenous world 2016*. International work group for indigenous affairs (IWGIA). Copenhagen, Denmark, s. 90-100.
- NATIONAL GEOGRAPHIC** (2011). *About Geotourism* [online]. [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: http://travel.nationalgeographic.com/travel/sustainable/about_geotourism.html

- NEWSOME, D. a DOWLING, R. K.** (2010). *Geotourism: The Tourism of Geology and Landscape* [online]. Oxford: Goodfellow Publishers. [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://global-geotourism.blogspot.cz/2011/01/geotourism-definitions.html>
- NIINA** (2016). *Kaňon na řece Río Coco* [online]. Bizarreglobehopper.com: 10 reasons to fall in love with Nicaragua – and to go there now!. [cit. 2017-05-01]. Dostupné z: <http://www.bizarreglobehopper.com/blog/2016/01/24/highlights-of-nicaragua-from-jungles-to-adrenaline-adventures/>
- OSN** (2006). Permanent forum on indigenous issues [online]. *Factsheet: Indigenous peoples, indigenous voices*. č. 5 [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/5session_factsheet1.pdf
- PARKER, B.** (1993). *Developing aboriginal tourism, opportunities and threats*. *Tourism management*, 14(4), s. 400-403.
- PÁSKOVÁ, M.** (2012). *Environmentalistika cestovního ruchu*. *Czech Journal of Tourism*, roč. 1, č. 2. s. 80
- PÁSKOVÁ, M.** (2014a). *Udržitelnost cestovního ruchu*. 3. vyd., přeprac. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-329-1. s. 222
- PÁSKOVÁ, M.** (2014b). *Zaznamenané rozhovory*. Geoparque Río Coco, Madriz, Nikaragua.
- PÁSKOVÁ, M.** (2016). *Archiv fotografií z výzkumu v Icalupe, 2016*.
- PÁSKOVÁ, M. a HRADECKÝ, P.** (2014). *Aspiring Geopark Rio Coco (Nicaragua)*. In: SGEM2014 Conference Proceedings, 2, s. 53-60.
- PÁSKOVÁ, M. a ZELENKA, J.** (2002). *Výkladový slovník cestovního ruchu*. MMR, Praha, s. 448.
- PÉREZ V., Dominga** (2010). *Coordinadora Chorotega de los Pueblos Indígenas del Norte*. *Chorotegasdelnorte*, blog [online]. Nicaragua, 2010 [cit. 2017-04-22]. Dostupné z: <http://chorotegasdelnorte.blogspot.cz/>
- PERÉZ, D.** (2010). *Koordinátorka Dominga Pérez* [online]. Blog: Coordinadora Chorotega de los Pueblos Indígenas del Norte [cit. 2017-05-01]. Dostupné z: http://4.bp.blogspot.com/_aWM_BVAdBs/TOQ8ihf74fI/AAAAAAAAAFo/D_4X SzN3bkk/s400/Sin%2Bt%25C3%25ADtulo.jpg
- PERÉZ, D.** (2013). Blog: Coordinadora Chorotega de los Pueblos Indígenas del Norte [online]. *Archiv fotografií, 2013* [cit. 2017-05-01]. Dostupné z: <http://chorotegasdelnorte.blogspot.cz>
- REPÍK, O.** (2008). *Podpora cestovního ruchu z veřejných financí* (Diplomová práce). Katedra regionální ekonomie a správy, Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita, Brno.
- RIEMER, J. W.** (2004). *Chippewa spearfishing, lake property owner/anglers, and tourism – a case study of environmental social conflict*. *Sociological Spectrum*, 24(1), s. 43-70.
- RIESSMAN, C. K.** (1993). *Narrative analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.

- ROBINSON, E.** (1998). *Tourism in geological landscapes*. Geology Today 14-4. Washington.
- RODRIGUEZ FABILENA, E. F.** Student práv na UNAN, Leon: Zaměření na původní obyvatele, hlavně ze Sutiaby a Chorotegy. E-mailová korespondence [online]. 3. 2. – 14. 2. 2016, elvinfabilena@hotmail.es
- ROEDL, B.** (2003). *Stručná historie států. Peru*. Nakladatelství Libri. Praha, s. 34.
- ROSS, S. a& WALL, G.** (1999). *Ecotourism: towards congruence between theory and practice* [online]. Tourism Management, 20, 123-132. [cit. 2016-10-14]. Dostupné z: http://www.widecast.org/Resources/Docs/Ross_and_Wall_1999_Theory_Practice.pdf
- SANYAL, A.** (2009). *Tourism management: Ethnic tourism* [online]. [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://anandasanyal.blogspot.cz/2009/06/ethnic-tourism-is-travel-motivated-by.html>
- SCOTT, C. H.** (2005). *The Role of Ecotourism in Aboriginal Community Development: The case of Lennox Island first nation* [online]. Acadia University, Ottawa, s. 19-23 [cit. 2016-10-14]. Dostupné z: <http://www.collectionscanada.gc.ca/obj/thesescanada/vol2/001/mr00180.pdf>
- SCOTT, D.** (2004). *Semiologies of travel: From Gautier to Baudrillard*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- SMITH, M. K.** (2003). *Issues in cultural tourism studies*. London: Routledge.
- SMITH, V.** (1977). *Hosts and guests: The anthropology of tourism*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- SOFIELD, T. H. B.** (2002). *Australian Aboriginal Ecotourism in the Wet Tropics Rainforest of Queensland, Australia*. Mountain Research and Development, 22(2), s. 118-122.
- SOUKUP, V.** (2004). *Přehled antropologických teorií kultury*. Vyd. 2. Studium (Portál). Praha. ISBN 80-7178-929-1, s. 229.
- TELLEZ, R. E.** (2014). *The history of Nicaragua*. International Güegüense Books, Managua, Nicaragua. ISBN: 978-99964-0-364-4, s. 16-21.
- TIES** (The International Ecotourism Society, 2015). *Definition of Ecotourism*. [online]. [cit. 2016-10-14]. Dostupné z: <https://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism>
- TOURTELLOT, J.** (2011). *UNESCO's Geoparks "Clarify" Geotourism*. Voices: Ideas and Insight From Explorers [online]. [cit. 2016-11-08]. Dostupné z: <http://voices.nationalgeographic.com/2011/11/16/unescos-geoparks-embrace-geotourism/>
- TROUSIL, M. a JAŠÍKOVÁ, V.** (2015). *Úvod do tvorby odborných prací*. Vyd. 2., rozš. Hradec Králové: Gaudemaus. ISBN 978-80-7435-542-4, s. 120.
- TURJAP, M.** (2014). *Stratigrafická tabulka*. Přepřacováno dle: Kvasničková, D. a kol. (2002). *Ekologický přírodopis 9*. Praha, Nakladatelství Fortuna Literatura

- UNESCO** (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2003). *Intangible Heritage domains in the 2003 Convention* [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: <http://www.unesco.org/culture/ich/en/1com>
- VEJCHODSKÁ, E.** (2007). *Ekonomie a politika městského životního prostředí*. Praha, Oeconomica. ISBN 978-80-245-1241-9
- VERNON, R. H. a CLARKE, G. L.** (2008). *Principles of metamorphic petrology*. Cambridge University Press, s. 460.
- WALL, G.** (1999). *Sustainable tourism-unsustainable development*. In S. Wahab a J. Pigram (Eds.), *Tourism, development and growth*. London: Routledge.
- WINTA** (World Indigenous Tourism Alliance, 2014). *Economics and value systems of indigenous tourism* [online]. [cit. 2017-03-20]. Dostupné z: <http://www.winta.org/economics-and-value-systems-of-indigenous-tourism/>
- WRIGHT, P.** (2017). *What is Indigenous Tourism?* [online]. University of Northern British Columbia. [cit. 2017-03-20]. Dostupné z: <http://www.unbc.ca/outdoor-recreation-tourism-management/indigenous-tourism-about>
- YADERBERTRAND** (2016). *Průvodce se skupinou v GRC* [online]. Proyecto Geoparque Río Coco: Día del descubrimiento de la piedra [cit. 2017-05-02]. Dostupné z: <https://geoparqueriococo.wordpress.com/geo-sitios/samsung-camera-pictures-8/>
- YANG, L.** (2011). *Ethnic tourism and cultural representation*. *Annals of Tourism Research* [online]. Vol. 38 (2), 561-585 [cit. 2016-02-17]. DOI: 10.1016/j.annals.2010.10.009. ISSN 01607383. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0160738310001295>
- YANG, L., WALL, G., a SMITH, S.** (2008). *Ethnic tourism development: Chinese government perspectives*. *Annals of Tourism Research*, 35(3), s. 751–771.
- ZELL, H.** (2010). *Citlivka stydlivá (Mimosa pudica)* [online]. [cit. 2017-05-01]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Citlivka#/media/File:Mimosa_pudica_003.JPG

8 Přílohy

8.1 Rozhovory

Příloha 1: Vzor pro rozhovory

Zdroj: Pásková (2014b)

SEZNAM OTÁZEK PRO VÝZKUM REALIZOVANÝ S PŮVODNÍMI OBYVATELI Z REGIONŮ MADRIZ A MOZONTE

Byly realizovány rozhovory v každé vybrané obci s původními obyvateli dle následujících vzorů, které jsou různé dle níže zmíněných skupin dotazovaných:

- Starosta nebo starostka obce (San José de Cusmapa, San Lucas, Totogalpa, Mozonte a Telpaneca).
- Farmář nebo mladík z komunity.
- Léčitel s tradičními znalostmi léčivých rostlin.
- Člen Rady starších pro uskutečnění biografického vyprávění.
- Ohniskové skupiny o 12/20 účastnících na rozvinutí diskuze ve skupině.
- Úvod o Geoparku Río Coco, jeho charakteristika a jak mohou pomoci tradiční znalosti původní komunity (kultura, ekologie, ochrana životního prostředí, pradávné znalosti...) při tvorbě tohoto přírodního parku.

Cuestionario de preguntas:

1. Alcalde o alcaldesa

- 1.1. Nombre y el origen. ¿Cómo se determina el origen Chorotega?
- 1.2. Idea indígena para el cuidado de Geoparque.
- 1.3. Habitantes del municipio, territorio y tanto por ciento indígena.
- 1.4. Patrimonio indígena clave (A, B, C)
- 1.5. ¿Cuántas escuelas hay? ¿Los maestros son chorotegas?
- 1.6. ¿Cómo se enseña el conocimiento chorotega?
- 1.7. Potencial que tiene la comunidad para el desarrollo de Geoparque
- 1.8. Recomendaciones y sugerencias

2. Campesino/a

- 2.1. Nombre y descendencia de Chorotegas
- 2.2. ¿Existe una organización de campesinos?
- 2.3. ¿En las escuelas se enseñan conceptos de ganadería y agricultura?
- 2.4. ¿Cómo aprendió sus conocimientos sobre ganadería y agricultura?
- 2.5. ¿Cómo relaciona el cultivo campesino a la religión y cosmovisión?
- 2.6. ¿Qué prácticas se realizan para no sobrepasar la capacidad de carga y cuidar el medio ambiente?
- 2.7. ¿Utiliza químicos y fertilizantes? ¿Son naturales?
- 2.8. Actividades turísticas, ¿Creen que podrían quedarse en su casa a dormir los turistas?.
- 2.9. ¿Estaría preparado para formar parte del Geoturismo? ¿Y para capacitarse para involucrarse dentro de Geoparque?
- 2.10. Recomendaciones y sugerencias.

3. Curandero/a

- 3.1. Nombre y origen Chorotega
- 3.2. ¿Qué conocimiento tiene sobre esta disciplina? ¿Cómo se ha transmitido el conocimiento?
- 3.3. Existencia de alguna asociación.
- 3.4. ¿En la escuela se imparten enseñanzas de medicina natural?
- 3.5. Relación con la cosmovisión
- 3.6. Practicas de Medio Ambiente en la medicina natural.
- 3.7. ¿Qué se podría ofrecer a los turistas en términos e medicina natural?
- 3.8. ¿Apoyaría con su participación en actividades y enseñando a otros integrantes de su comunidad?
- 3.9. Sugerencias y recomendaciones.

4. Anciano. Historia de vida

- 4.1. Nombre y origen chorotega
- 4.2. Descripción de su vida desde niño
- 4.3. ¿Celebraciones importantes dependiendo de la época de su vida? (Boda, bautizo, 15 años...)
- 4.4. ¿Cuál es el tipo de educación que han recibido sus hijos?

- 4.5. ¿Cómo se ha transmitido el conocimiento indígena a lo largo de su vida?
¿Cómo distribuye usted su conocimiento?
- 4.6. ¿Piensa que el conocimiento indígena se ha perdido?
- 4.7. Sugerencias y recomendaciones

5. Grupo focal

- 5.1. Presentación de cada integrante (Cargo, edad y origen chorotega)
- 5.2. Conocimiento, sabiduría indígena y prácticas indígenas para cuidar la madre Tierra.
- 5.3. Comunidades como atractivo para el Geoturismo.
- 5.4. ¿Cómo se utiliza la sabiduría indígena de cara al turismo que visita la zona?
¿Hay guías locales?
- 5.5. ¿Cómo creen que podrían mejorar la sostenibilidad?
- 5.6. Seguimiento del proyecto por parte de la comunidad.
- 5.7. Recomendaciones y sugerencias.
- 5.8. Opinión personal de cada integrante del grupo focal.

6. Joven

- 6.1. Nombre, estado civil, descendencia de Chorotegas
- 6.2. Significado de la identidad indígena chorotega (Costumbres, cultura, artesanía, plantas medicinales...)
- 6.3. Cosmovisión chorotega en relación con la vida indígena
- 6.4. Costumbres campesinas
- 6.5. Conocimiento adquirido en la escuela en relación con los chorotegas
- 6.6. ¿En la vida personal utiliza este conocimiento?
- 6.7. En relación con sus estudios: ¿Qué estrategia tiene para implementar la tesis que va a realizar con los pueblos indígenas?
- 6.8. ¿Qué conocimiento tiene sobre juegos de niños que pueda enseñar a sus hijos?
- 6.9. Recomendaciones y sugerencias.

Příloha 2: Participantí výzkumu

Zdroj: Pásková (2014b)

Rozhovory byly vedeny s lidmi ze San Lucas:

- starostka Dcera Domingy 6. 8. 2014

- skupinová diskuze 6. 8. 2014 – zasedání Monéxico:
 - Dominga Pérez Videa: reprentace původní komunity, duchovní vůdce
 - Maura Jesús Torres: porodní bába a léčitelka
 - Paula Elvira Muñoz Gutiérrez: místopředsedkyně vedení obce San Lucas
 - Dominga Del Carmen Bustillo: porodní bába a členka komunity Chaguiste
 - Esmeralda Del Carmen Hernández: tajemnice zasedání Monéxico
 - José Nicolás Moltanvan Pérez: léčitel
 - María Martina Hernández Báez: léčitelka
 - Reina Isabel Galiano Ponce: předsedkyně původní komunity
 - Saúl Enrique Pérez Merlo: tajemník původní komunity
 - Pio Humanzor Zabala: farmář a léčitel
 - Reina Isabel Díaz Picado: zástupkyně skupiny mladistvých
 - Anastasia Sánchez Ramírez: členka Monéxico, zástupkyně původní komunity ze San Lucas
 - Maria Isabel Pérez: členka Monéxico
 - Natalia del Carmen López: zástupkyně Skupiny žen (Red de Mujeres)
- člen rady starších Carlos Pérez Ramírez 7. 8. 2014
- léčitel José Nicolás Montalbán Peréz 7. 8. 2014
- student Milton Osman Vázquez Galiano 7. 8. 2014
- koordinátorka Dominga Pérez Videa 30. 8. 2014

S lidmi ze San José de Cusmapa:

- farmář José Luis Baéz Hernandez 1. 8. 2014
- léčitelka Justina Miranda Merlo, 1. 8. 2014
- člen rady starších José Inés Pérez Zambrana 1. 8. 2014
- starostka Maria Elena 2. 8. 2014
- skupinová diskuze 3. 8. 2014
 - Miguel Angel Marin Gómez: radní obce
 - Jubelkis Tercero: učitelka
 - Jimmy Huete Huete: zástupce koordinátora rodinných záležitostí
 - Maria Teresa Velásquez: Asociace pro komunitní rozvoj Cusmapy
 - Altagracia Vázquez Pineda: předsedkyně skupiny košíkářů
 - Aura Estela Almira: územní kancelář, koordinace s obecním úřadem

A nakonec s lidmi z Totogalpa:

- umělec 14. 8. 2014
- členka Rady starších Lucila Vanegas García 14. 8. 2014
- vůdce komunity Rufino Bautista 14. 8. 2014
- mladík Onergio José Lopez Rivera 16. 8. 2014
- duchovní vůdce Pedro Pérez Carazo 19. 8. 2014

Příloha 3: Výstup zpracování rozhovorů: Kategorie Identita a přírodní medicína

San Lucas	Identita	Přírodní medicína
José Nicolás Montalbán Pérez (léčitel)	Ano jsem Chorotega. Je mi 69 let. Rodiče mi zemřeli, když jsem byl malý a vychovali mě prarodiče. Byli farmáři a naučili mě zemědělství. Chorotegové mají svá pravidla a pevně stanovená. Dříve se více rozvíjel venkov, lidé pěstovali a věnovali se rostlinám. Byla hojnost v kultuře pěstování oproti současnosti.	Na vykloubeniny apod. se používá 'Zepol' a taky tuk ze slepice. Také vyrábím léčivé masti. U pacienta se vymění, namažou jemně, obvážou na místě, kde je zranění. Modlí se k Bohu, aby se pacientovi ulevilo, poté se kost kontroluje ohmatáním. Léčivý nápoj vyrábíme z heřmánku, z listů manga na zápal, a také používáme rostliny na různé léčivé koupele.
Carlos Pérez Ramírez (člen Rady starších)	Ano jsem Chorotega. Je mi 79 let. Naučil jsem se vše od otce. Měl znalosti anatomie. Vše jsem se naučil pozorováním. Neznal jsem matku, zemřela, když jsem byl malý. Do školy jsem chodil jen 1 rok. Neumím tedy číst ani psát. Nejdříve jsem se učil zemědělství a až později léčitelství. Vůbec nevím, kde se to naučil můj otec.	S vykloubeninami toho umím hodně, když jde o zlomeninu ne, je lepší, když jim na to dají sádru.
Milton Osman Vázquez Galiano (student)	Jsem Chorotega, je mi 24 let. Chorotega je identita prvních obyvatel, kteří se usadili v této zemi. Postupně se však tradice vytrácí. Bohužel už je jen málo vesnic, které udržují a prohlašují svou identitu. Pro mě identita znamená sounáležitost s lidmi stejné skupiny, se kterými praktikujeme stejné zvyky jako např.: láska k Matce přírodě, systém zemědělského cyklu, udržování půdy. Ti co se narodili jako Chorotega nemají v úmyslu ničit životní prostředí. Tradiční rituály uctívám a věřím v ně, avšak žádných se neúčastním. K tomu má přístup jen pár lidí, kteří tomu rozumí a umějí ho vykonávat. Kdo nemá ty znalosti a kontakty, nemůže.	Používám léčivé rostliny jako např. Routa vonná (homeopatikum), která léčí nemoci očí u malých dětí, v to doktoři nevěří. Léčí se pomocí routy naložené v alkoholu; čaj ze skořice pro lidi, kteří trpí na zánět žaludku, to se vaří ve vodě s cukrem anebo také vývar z banánovníků „plátano“ a „guineo“.
Dcera Domingy Pérez (starostka)	Identita: Jsem Chorotega. Chorotegové jsou, vzhledem ke svému původu, potomky lidí, kteří přicházeli a usadili se zde z nějakého důvodu. Tím vznikly první osady a první rody/rodiny: Pérez, Ramírez, Gutiérrez. Také nás vymezují teritoriální prvky jako např. "Mojones", menhiry určující hranice území a tituly a historické odkazy na identitu Chorotega.	
Dominga Pérez (vůdce komunity, koordinátorka)	Jsem Chorotega. Mesticů je v San Lucas pomálu, 95% obyvatel jsou původní. Máme tu místní státní školy, ty mají systém učiva daný. Rádi bychom měli svojí vlastní školu, která by učila o naší identitě a původu, ale nemáme na to zdroje. Učitelé v těchto školách jsou z minimální části Chorotegové, spíše se jedná o externisty. V celém regionu geoparku je na 150 škol včetně školek.	Léčba dotykem, téměř zapomenutý um. Jen pouhým dotykem lze poznat, s čím má pacient problém. Energie z těla se převádí do země-tzv. se uzemňuje. Negativní energii nemůžu zcela napojit do země, protože by mohlo dojít k paralyzaci osoby a pokud bych se pacienta nedotýkala, nedokázala bych tok této energie kontrolovat. Když provádím očistu,

	Jsou i někteří původní lidé, kteří tvrdí, že Chorotegové už vymřeli, už se s nimi neztotožňují. V rámci rodiny je hlavně žena ta, která předává zkušenosti a vědomosti.	dotýkám se lidí a vnímám a pozvedám jejich mysl. Dokázala jsem odkrýt nejhlubší sny u lidí, jen naslouchám jejich energiím. Tohle je poslání, když mě o to někdo požádá a nemá na zaplacení, daruji mu to. Už jsem vedla i nějaké semináře. Lidé mají schopnosti léčit, ale musí pro to něco obětovat. Samozřejmě jsou lidé citlivější a vhodnější.
Skupinová diskuze - Monejico	Jedním ze základních prvků bytí Chorotegem je zotavení naší identity, kterou stále ještě popíráme a vnímáme ji jako urážku. Je třeba to změnit. Pokud zachráníme naši identitu a světonázor, půjde to.	Naši předci považovali vodu za život a lék. Léčba vodou, například kašel, piješ a piješ a kašel zmizí. Horečka stejně tak. Voda je život a je důležitá pro očistu krve. Dominga: "Jsou někteří, kteří mají určitou schopnost a ta je odhalena a vnímána jako přírodní. Například mě zkoušeli od mala. To jsem hladila jednu těhotnou paní a ta se pak cítila lépe. Moje maminka mi za to hubovala." Znalost se ztrácí. Jsou rodiny, kde nepřipravují ani čaj. Jen dávají dětem antibiotika a tím jim ničí imunitu.
San José de Cusmapa		
José Inés Pérez Zambrana (člen Rady starších)	Identita: Ano, je mi 85 let a jsem členem rady starších. Odjakživa jsme znali svou původní identitu, že jsme Chorotega. Dnes se mezi komunitami více komunikuje, víme, že zde jsme 4 regiony uznané pro svou autenticitu.	
Justina Miranda Merlo (léčitelka)	Ano, patřím k Chorotegům. Můj otec byl Chorotega, ale má matka ne. Měla jsem černošské kořeny, nebyla jsem odsud. Já se ale narodila tady, vyrůstala jsem tady celý život. Považuji se tedy za členku Chorotegů a i oni mě mezi sebou uznávají.	Dříve byla Cusmapa ještě malá vesnička jen asi se 4 domy. Doktor byl daleko, a proto vzniklo povolání léčitele. Znáám spoustu rostlin, které léčí např. horečku, sníženou teplotu, průjem, zvracení, parazity. Předtím jsem dělala i porodní bábu. Byly nějaké pokusy o založení spolku léčitelů. Jeden doktor přišel a sesbíral od nás veškeré znalosti. Poté vydal knihu, ale v Cusmapě nic nezaložil. V Somotu vznikla lékárna s přírodními léčivy za velmi přijatelné a nízké ceny, vše na náklady města. Dnes už existují zdravotní střediska a tak se tyto znalosti předávají už jen velmi pomálu. Přírodní medicína by měla mít moderní formu jak ji v komunitě využívat. V přírodní medicíně není žádná návaznost na měsíc. Používáme léčivé byliny ve chvíli, kdy je potřebujeme, kdykoliv během roku. Moje babička říkávala matce, tehle kluk má parazity, dej mu kořen z „Dormilona“ (Citlivky stydlivé), když měsíc bude dorůstat, 3 dny před tím

		než bude celý. Dáš mu vývar během 9 dní. Požívali se tedy měsíční fáze pro deparatizaci. Dnes už takové věci využívá málo lidí, většina je moc pohodlných a jde raději do lékárny, i když naše rostliny a jejich účinky zná.
<p>Maria Elena (starostka)</p>	<p>Ano, jsem Chorotega. Vedle rady starších (7) je tu ještě shromáždění všech starších členů komunity. Z každé obce je to asi 20/25/35 starších lidí, kteří dohromady dávají shromáždění až o 80 lidech. I účast na těchto shromážděních je součástí naší identity Chorotega. Vedle starších mají v zastoupení místo i ženy a mladiství. Tohle vše nám dává pocit, že máme nějaká práva a moc rozhodovat o naší zemi, udržovat naše tradice. Tento systém, hierarchie - nikdy nevymizí, toho si všichni moc vážíme.</p>	<p>Dříve se přír. rostliny používaly pro léčivé účely mnohem více, protože odsud bylo velmi daleko k doktorovi. Nebyli žádné silnice ani lékárny, a tak se lidé museli spoléhat na přírodu. Kvůli globalizaci se bohužel půda kontaminovala a z toho důvodu vyhnulo mnoho druhů rostlin, které používali naši předci. Máme však stále spoustu rostlin, které mají výborné účinky. Třeba "Gramá" (trojskut prstnatý, typ traviny) čistí ledviny, jitrocel pročišťuje a slouží na posílení imunity a na prasklé "diviesos" (furunkl, nežit= zánět u kořínku ve vlasovém váčku). Na zbavení se parazitů funguje „Guava“ (kvajáva). Já osobně používám heřmánek na bolest břicha, zácpu, průjem a na menstruační bolesti. „Siguapate“ na léčbu poranění i na bolesti břicha i celého těla. "Ruda" (Routa vonná) se používá u dětí na bolesti zad, na zácpu a bolesti sluchových a zrakových cest. Také se z ní dělají koupele, které ulevují od bolesti hlavy. "Apasote" (Merlík vonný) je dobrý na červy u dětí. Myslím, že chudší lidé více využívají dary přírody. Nemají peníze na drahé léky v lékárnách. Přírodní medicína léčí pomalu, ale vyléčí nadobro. Umělá léčiva sice uleví okamžitě, ale po čase se problém navrátí. V lékárně vám např. prodají ibuprofen a v něm je stejnak výtažek z „Guapinolu“ a k tomu nějaké chemické látky.</p>
<p>Skupinová diskuze</p>	<p>Identita: Rád bych obnovil dřívější kulturu, ta dnešní upadá. Tradiční znalosti se předávají z generace na generaci. Identita spočívá v udržování zvyků a tradic našich předků. Musíme udržovat svou identitu, bránit svá práva. Být původní obyvatel neznamená být špinavý indián, jsme přeci jen stejní lidé.</p>	
<p>Totogalpa</p>		
<p>Lucila Vanegas García (členka Rady starších)</p>	<p>Identita: Ano, je mi 81 let. Myslím, že původní identita nevymizí, cítění se nezapomene. I dnes vnímám, že je spousta mladých, kteří mají zájem a to mě těší.</p>	
<p>Pedro Pérez Carazo (duch.vůdce)</p>	<p>Ano, jsem Chorotega. Naučil jsem se to od starších a prarodičů, kteří všechny znalosti předávali ústní formou.</p>	<p>Pokud chci od stromu pomoci, musím ho požádat o svolení, jen pak mi rostlina poskytne své léčivé účinky.</p>

		Když léčitel poskytne byliny a i tak nezabírají, pak lidé chodí za mnou a děláme očistu celého těla včetně duše.
Onergio Jose Lopez Rivera (Mladík)	Ano, cítím se původní. Vnímáme a vážíme si toho, že patříme na domorodé území, jsem hrdý na svou původní identitu. Původní identita je určená typickým jídlem a pitím, stylem staveb, to je naše kosmologie.	„Ciguapate“ беру na bolest břicha, sirupy z přír.bylin, měl jsem ideu vytvořit centrum s přírodní medicínou.
Rufino Bautista (Vůdce komunity)	Ano, jsem vůdce, vedu komunitu a udávám směr jejího vývoje, dávám rady; Chorotega je člověk nejen kmenem, ale i původem, barovu kůže, krví. Musí mít ale hlavně cítění původního obyvatele.	Považit kůru z „guapinolu“, výluh je dobrý na ledviny.

Příloha 4: Výstup zpracování rozhovorů: Kategorie Tradiční výrobky, hudba, tanec a oděv a Přírodní a kulturní dědictví

San Lucas	Tradiční výrobky, hudba, tanec a oděv	Přírodní a kulturní dědictví
José Nicolás Montalbán Peréz (léčitel/masér)	Přírodní a kulturní dědictví: O rostlinách toho vím hodně, ale nemám takové botanické znalosti, abych dokázal každou květinu, kterou používáme odborně pojmenovat. Názvy rostlin, které známe, jsou názvy, jaké jsme se naučili od našich předků. Ty rostliny jsou tu už od pradávna, víme, jak fungují a kde rostou. Víme, kam bychom turisty mohli vzít, ale nevíme, jak jim podat výklad, v tom máme jisté mezery.	
Carlos Pérez Ramírez (člen Rady starších)	Můj otec mne naučil něco o léčivých bylinách, mlít pomocí kamenů, dělat cihly z hlíny, výrobu brašny, sombrero z palmových stébel, které rostou v horách. V okolí se hodně vyrábí rohože z rákosu, z kůry a z banánovníku „guineo“.	Své děti už nic neučím, protože se to skoro nepoužívá. Navíc třeba rákosí už se nedá téměř najít. Syn chodil do školy, už nebyl čas ho takové věci učit. Myslím, že je dobře, že se ve škole alespoň naučil číst a psát, bude mít lepší život.
Milton Osman Vázquez Galiano (student)	Vyrábí se sombrero z agáve, koše na sběr ovoce, uskladňování zrn. Koše z palmových listů a také výrobky z hlíny: džbány, vázy, konve, pánve a tácky na výrobu tortill. Kameny na mletí kukuřice se zase používají v místech, kde není elektřina a kam ještě nedošla technologie. V některých místech se dokonce používá na mletí masa, kostí i kukuřice. Máme taky spoustu typů tanců a písní. Palmový tanec, kreolské tance, jde o hudbu akordeonu a kytary. Většina hudby užívá akordeon a kytaru, jako je tomu u původních obyvatel Mexika. Jen málo lidí nosí tradiční kroje, většinou starší lidé.	Matka Země pro mě symbolizuje praktiky, které jsme zdělili po předcích, zvyky které vycházejí z kořenů původní kultury. Ti co se narodili jako Chorotega nemají v úmyslu ničit životní prostředí. Můj dědeček zaséval, místo toho aby kácel stromy. Teď už jsou přímo vyměřené parcely, kde se sází a kde jsou už vzrostlé stromy na pokácení na dřevo. V dnešním zemědělství se používají chemikálie, už se nevyužívají tehdejší znalosti. Dnes už se půda nečistí rukami, ale herbicidy. To ale kontaminuje naši půdu, která vděčíme za naše potraviny. Proti tomuto systému se angažuje původní komunita, vedení obcí, ale je to těžké bojovat s modernismem, globalizací, kapitalizací a klimatickými změnami.
Dominga Peréz (vůdce komunity, koordinátorka)	V knihách je např. postup jak vyrábět mýdlo. Tradiční mýdlo se vyrábí z popele s lojem z krav a "pacon" na vytvoření pěny. Používá se kulatá, křížová, řetězová a bodová výšivka. S tradiční keramikou je to složité, bývalo jí víc. Ale v dobách kolonizace, kdy jsme neměli naši půdu ve svém vlastnictví,	Tradiční znalosti se předávají z generace na generaci. Prarodiče nás učili o fázích měsíce, které nám ukazují lidskost. Také jak se starat o lesy, což je součástí ekologie a našich přírodních zdrojů - sázet stromy a starat se o Matku přírodu. Přijímáme rady od našich prarodičů a posloucháme jejich vyprávění. Vyprávěním a přednášením ve školách, to je jediný způsob jak zachránit naši identitu, hlavně u mladých

	nepovolovalo se odebírání hlíny, jílu a vlastně ani dřeva. Existují nějaké knihy s naším věděním např. " <i>Tu vas a ser medico</i> ", " <i>Tu vas a ser botánico</i> ". Dřív neměli lidé šanci použít jiné zdroje informací, zdrojem pro ně byli právě starší lidé. Proto měli velký respekt a úctu v komunitě.	lidí, kteří jsou daleko od reality. Ti mají ve zvyku učit se kopírováním toho, co kolem sebe vidí, přijmou za vlastní to, co se pozorováním naučí. Starší členové komunity jsou naše studny moudrosti, protože vyprávějí historii. Tyhle vědomosti jsou předávány pouze ústně. Z neživé přírody vlastně ani nevíme, co všechno máme. Zním spoustu kamenů, na kterých jsou jakési kresby a rytiny, ale pořádně nevíme jejich význam, nevěnujeme tomu dostatečnou pozornost. Dědictví hora <i>Tepesomoto-La Patasta</i> , oblast s petroglyfy, stopy našich předků, a hory La Remedona a Matasanos.
Skupinová diskuze - Monejico	Přírodní a kulturní dědictví: Je spousta prvků našeho dědictví - osobním dědictvím je území (jeho ochrana a zachování zdrojů), půda a podzemí. Chráněná území se musí chránit, není třeba rozšiřovat zemědělskou půdu, nemůže se sklízet více kukuřice v horách, protože ta skončí. Symbol San Lucas je sombrero a slámové domky a vaky.	
San José de Cusmapa		
José Inés Pérez Zambrana (člen Rady starších)	Přírodní a kulturní dědictví: Mělo by se pečovat o ŽP a Matku přírodu, stromy a vodu. Zemi nám domorodcům nemohli jen tak vzít a dát do moci jiným, aby se starali. Ostatní mají spíše zájem o obchodování než o zemědělství. My se staráme, i když z toho moc nevyděláváme. Staráme se proto, abychom Zemi udržovali a mohli jí tak předat potomkům, kteří tu po nás zůstanou. Voda je život. Teď je období, kdy máme hodně sucha, nejsou sklizně a nedostatek dešťů. Máme jen málo vodních zdrojů a musíme o ně hodně pečovat. Když se voda zbytečně spotřebuje, zásoby se budou tenčit a to je pro nás nebezpečné.	
Maria Elena (starostka)	Přírodní a kulturní dědictví: V lesích jsou borovice a taky třeba orchideje. Jsou tu minimálně 3 různé druhy borovic, které používáme na výrobu košíků. Také tu jsou rozšířené duby, které se používají na trámy, na stavbu domů. Je to drahá dřevina. Také tu roste ve velkém množství cesmínový dub. Nebo " <i>El Quebracho</i> ", který má červenou kůru a přikládá se na zranění, a taky se používá na barvení kůže. Součástí dědictví je i řeka Tapacalí nebo hora Mangasverdes, která je významná pro různé tradiční rituály. Také jsou pro nás důležité „ <i>Mojones</i> “ (menhiry), které značí hranici území. Byli velmi důležité třeba v minulosti, kdy naši předci museli bojovat o část území proti lidem ze San Pedro del Norte. Toto území kolem řeky Río Negro vyhráli a tak se ucelil region, který nese název Carrizal. San José de Cusmapa je hlavním centrem regionu Carrizal. Význam: Cus - znamená krkavec a Mapa - umístění ve vysokých horách. (přeneseno autorem: Svatý Jos z Krkavčích hor). Na celém území se nachází 37 „ <i>Mojones</i> “, ale nevím, zda nám všechny z nich náleží. Naši předci přišli z Mexika z oblasti Chiapas, mluvili tedy jazykem nahuatl a chorotega. Poté se usadili v tomto kraji a také kousek přes hranice v Hondurasu. Vliv na zapomnění a úpadek rodného jazyka měli také Španělé, kteří se ho snažili vymýtit úplně. Někteří nás diskriminují, říkají, že když nemáme jazyk, nejsme praví původní obyvatelé. Mně je to ale jedno, naše děti už jsou mestici, ale narodili se na tomto území a vyrůstají v naší kultuře, proto jsme Chorotegové, máme stejnou krev. Má matka i otec rozhodně byli. Také máme v naší řeči hodně dialektů. Někteří nás za to diskriminují, říkají: „ <i>En indito es inchito</i> “ (volně přel.: V indiánovi je primitiv). Myslí si, že je naše kultura prostá a primitivní. Například původní komunity z pobřeží Atlantiku si to myslí. Oni sice mají svůj původní jazyk, ale rozhodně nejsou tak organizovaní jako my, nemají takovou hierarchii.	
Skupinová diskuze	Ubývá hlíny na výrobu keramiky. Dnes se téměř žádné umělecké aktivity nerozvíjejí, každý se snaží nějak přežít v tomto těžkém období. Ženy kdysi nosily sukně a vlasy zaplétaly do copů nebo si na hlavu uvázaly šátek. Tento oděv lze vidět dnes už jen v hodně odlehlých lokalitách. Tradiční tanec byl Palmový tanec, který tančil kmostr a	V komunitách se ještě vyskytují domy postavené tradičním stylem " <i>taqueza</i> ", z nepálených cihel se střešou z palmových listů. Centrální budovu Původní komunity postavili z betonu, je to pěkný moderní velký dům, ale vůbec se sem nehodí. Měl by být spíš z palmy podle našeho stylu. Chtějí po nás, abychom měli střechy ze zinku, ale to nikdo nechce. Taková střecha se hrozně rozpálí, raději používáme palmové listy nebo dřevo. Další tradicí je

	kmotrěnka při úmrtí dítěte. Už i tehle tanec se vytrácí, nikdo ho už běžně nepoužívá.	Den křížků 3. května, kdy se na domky ve vsi dávají křížky a jiní je pak mají ukrást a každý si musí chránit ten svůj. Pak je hostina a slaví se.
Totogalpa		
Lucila Vanegas García (členka Rady starších)	Tradiční výrobky, hudba, tanec a oděv: Dříve se pohřbívalo do země pomocí palmových rohoží v „campanas“ (hliněné nádoby), dnes je dávají nahoru nad zem a zapalují kolem svíčky. Chodívali jsme bosí, holky v sukničkách. Kluci mívali kožené sandály, a když neměli peníze na kůži, vyráběli si je z guapinolu. Domy se dříve stavěly ze stvolů cukrové třtiny a později i z hlíny. Dříve tu nebyly žádné silnice, jen pěšinky a cesty v horách. Chodili jsme pěšky nebo na zvířatech, na dobytku a koních.	
Pedro Pérez Carazo (duch.vůdce)	Palmový tanec se tančí, když zemře dítě a nejsou znatelné příčiny, pak musí tančit celá rodina (matka, otec, kmotr i kmotrěnka). Tím otevřeme náruč Pána, který dítě k sobě vezme, je přeci nevinné. Radujeme se u toho při hře na kytaru, na "zambumbia" a housle. Ceremoniál přenáší ducha "Casacuato" k duchovi "Ciguas". Cigua - je modlitba na to, aby matky nosili své dítě celých 9 měsíců, je to tedy symbol ženství; Casacuato je had, který ochraňuje všechny a všechno.	Znám 5 druhů ceremoniálů: Požehnání semínku, Na počest mrtvého, Ceremoniál na požehnání začátku jakékoliv aktivity. Uctíváme Matku Zemi, Stvořitele, vesmír, duši, vodu, nebe, zemi i vzduch. Vše je spojeno s Matkou zemí, s pevným, tekutým i plynným. K tomu napojujeme naši duši, mysl i srdce. Soužití s měsícem, sluncem i hvězdami - na tohle vše je rituál "ivocacion". Církev nám pak zakázala Hada, protože je to prý dílo satana, protože prý svedl ženu a tak pak svedla muže. Naši předci uctívali Opeřeného hada, protože je očišťoval (i biologicky). Pták symbolizuje duši - říkáme tomu "aves totalim". "Chorcha" je pták se žlutým břichem a černými skvrnkami a reprezentuje Totogalpu - město v hnízdě ptáků. Uctíváme den rovnodennosti. Svět se mění a točí, rovnodennost je den, kdy začíná další část cyklu. U Stvořitele se nemodlíme za život, ale za "probuzení". Podle nás se duše i tělo po smrti navrací sem do světa, do přírody, do tohoto ekosystému. Pro mě pokácet strom je stejné jako vzít život člověku, protože má také život i city. Když strom řízneš, pláče, stejně tak člověk. Jsme vytvoření podle stejné analogie, princip. Měsíc je ženský prvek a slunce mužský. Je v tom harmonie.
Arnulfo Gómez (Umělec)	Chce používat jen bio materiály, bez chemií. Používá např. přírodní vlákna a lýka.	Rituály slouží k zachování čistého ducha, harmonie a pozitivního a čistého prostředí. Květina - symbolika životního cyklu člověka.
Onergio Jose Lopez Rivera (Mladík)	„El baile de la palma“ typická hudba v komunitě, používá se při úmrtí dítěte, zbytek přihlížejících tančí, aby tak vynesli duši dítěte k všemohoucímu Bohu. Umělecká řemesla se nikdo moc nechce učit a brzy to upadne v zapomnění, ale snažíme se, aby se tak nestalo.	Styl obydlí "taqueza" z hlíny. Pro pěstování se řídili prarodiče fázemi měsíce, nebyli astrologové ani astronomové, jen měli silné pouto k Matce přírodě. Když zpívá drozd, oznamuje příchod zimy a deště. Dříve se uctíval bůh kukuřice, deště a slunce, dávali se jim dary, to byl způsob komunikace.
Rufino Bautista (Vůdce komunity)	Typické písně, kytara, hudba "la polca" a "la mazorca".	„Tres señoritas“ - skály, kameny. Hůl ze stromu, co se jmenuje "guapinol herrano", „ceiba“; taky "la cepa de la muta" kde se topili lidé; kopec Maria Magdalena, důlní jeskyně, kde se dříve těžilo zlato. Palmira, kousek od Totogalpy, je archeologickým nalezištěm. Jsou tam pahorky - V "3 señoritas": Tam ke kamenům se vydali 3 paní, prováděly zde různé rituály. Poté se vyfotily a na fotce jsou vidět i duchové předků. V komunitě je hodně duchovních vůdců, určují termíny. "El Gúis" ptáček kávové barvy

		se žlutými křídly. Špatná znamení jsou, když kokrhá kohout, pak přichází smrt. Sedmého září probíhají slavnosti kukuřice, na voze se přiváží Královna kukuřice, dívka v kostýmu. Jsme děti kukuřice, je to celý náš život, základní pokrm.
--	--	--

Příloha 5: Výstup zpracování rozhovorů: Kategorie Legendy, Zemědělství a Jídlo a pití

San Lucas	Legendy	Zemědělství	Jídlo a pití
Carlos Pérez Ramírez (člen Rady starších)	Zemědělství: Pěstoval kukuřici, fazole a čirok. Dále také kávovník, pomeranče a jablka. Vše sloužilo pouze pro vlastní využití. Vzpomíná na staré časy, kdy byl dostatek vody a materiálu na stavění ohrad a příbytků. Dále se svěřuje o tom, že využívání chemikálií škodí Matce přírodě a i oni litují, že chemikálie využívali, byly jim totiž přiváženy z „rozvinutých zemí.“ Argumentuje tím, že netušili, co chemikálie způsobí, byli informováni pouze o zabití špatných látek a škůdců v půdě. Bohužel zároveň se škůdci byly vyhubeny i potřebné látky a živočišné jako jsou například žížaly. Nedotčená půda se tak setkala s moderními herbicidy a hnojivy, které byly dávkovány v nepřiměřeném množství. Dále hovoří o metodách setí, zalévání a sklizení. Veškeré poznatky o zemědělství pocházejí od rodičů a prarodičů.		
Dcera Domingy (starostka)	Jídlo a pití: Typická jídla jsou „Nacatamal“, „La flor de isote o piñuela“, „Chimpiñol“, různé guisos, gallopinto. Z nápojů jmenuje např. cosol z kukuřice.		
Dominga Peréz (vůdce komunity, koordinátorka)	Rituály, které jejich kmen již od pradávna provádí, nejsou vázány na specifická místa. Proti tomu Dominga staví fakt, že považují za důležité skály a posvátná místa. Hovoří o pokladech a minerálech, které se ukrývají v začarovaných dolech. Takové poklady podle ní může odnést jen člověk s čistým srdcem, který nemá zlé úmysly. Jeskyně mají podle nich obvykle špatnou energii, protože v nich údajně bydleli obři, zvířata a čarodějnice. Dále také vypráví příběh o ženě z Panamy, která byla kanibalkou, protože snědla 2 děti, které si uvařila. Té ženě se říkalo Guascota Guascoran, ve vodě byla rybou a na souši měla lidskou podobu. Starší tvrdili, že pokud člověk kouká do slunce, mohl by oslepnout, čímž vyjadřovali respekt ke Stvořiteli, který se projevoval právě silami slunce a měsíce. Popisuje zatmění Slunce a Měsíce, na který mohli hledět pouze skrze vodu, jinak by došlo k oslepení. Tvrdí, že existovala žena, která nerespektovala tato doporučení a dívala se na zatmění Slunce. Její	Sázení a sklizeň se řídí podle lunárních fází pro dobrou úrodu. 5 dní poté, co měsíc doroste je doba, kdy se sázejí banánovníky „guineos“ a juka. Upozorňuje na to, že jejich způsob střídání plodin není podle roků, ale závisí na různých plodinách. Například když roste kukuřice, musí se vysadit i fazole, papriky, „ayote“ a „pipián“ (typy tykve). Vše roste ve stejný čas, což označují za diverzifikaci. A vše poté sklízí ve stejný rok. Dříve lidé uctívali bohyni kukuřice. Říkávalo se: "Tady spočiň Matko, s tvou duší kukuřice, o kterou se postaráš, než vyroste do sklizeň." Bohyně hlídala, aby se ke kukuřici nepřibližovala žádná zvířata. Udržitelné projekty fungují v zemědělství pro pěstování kakaa a citrusů. Lesy a vody udržují přirozeně, bez projektů nebo plánů. Dále vyzdvihává využívání organických hnojiv, jakožto péči o zemi. Vodní zdroje udržují pomocí reforestrace. Některé zdroje však vysychají, je záhadou proč, ale Chorotegové prosí lesy, mluví s Matkou, je to jejich filozofie -> Velká úcta k zemi.	Nejvíce receptů vzniklo v době nouze. Za typická jídla považuje "Atol de maíz" a taky "Indio viejo". Původní lidé jedli ryby, divokou zvěř a především žádali přírodu o svolení před zabitím zvěře.

	<p>dítě se pak narodilo deformované, mělo o prst navíc. Ale protože dítě nebylo nijak jinak nemocné, položili ho ven na Slunce i Měsíc čerstvě po narození a říkali: "Matko, vezmi si toto děvčátko, překrásné jako tvůj Měsíc, protože stejně jako on překrásně vyrůstá (dorůstá), hladce, bez nemocí, a to právě pro něj (Stvořitele), aby mohl stvořit novou půdu a vytvořit z ní Tebe." Tohle se dělalo do 8. dne po narození. Vše muselo probíhat v souladu s lunárními fázemi a dodnes se praktikuje.</p>	<p>Při zasévání se modlí k půdě a promlouvají k ní: "<i>Matko, dej mi své plody, ty víš, že na tobě závisí mé přežití.</i>" Lidé v minulosti věřili na Stvořitele celého vesmíru. Už od mala učili děti modlitby k bohům. Malé děti zasely semínko a prosily ho, aby vzrostlo ve velký strom potřebný na stavbu domu v budoucnosti. Dále vypráví o tom, že žádaly o svolení Matku přírodu, aby jim dala statný strom na pevné trámy. „<i>Vše, co v životě potřebujeme, nám dává Matka příroda. Dává nám vodu, vzduch, světlo, stín, dřevo na stavby a nábytek a další nástroje a jídlo, co potřebujeme, to proto jí říkáme Matka.</i>“</p>	
Skupinová diskuze - Monejico	<p>Jak již mnohokrát zaznělo, původní obyvatelé věří v legendy. Věří v náčelníka, v ženu a v posvátná místa, na která se nemůže vstupovat v určitou denní dobu. Jako nevhodnou dobu pro vstup na taková místa označují poledne. Některá místa mají podle nich špatnou či dobrou energii. Kupříkladu kopec Malacate a kopec Guiliquisca jsou považovány za bránu a podle legend se kameny otevírají ve 12 hodin a je zakázáno na ně vstupovat pro jejich špatnou energii. Z výstupu na „Cerro de gigante“ mají lidé strach. Dále je v San Lucas zakázáno vstupovat na horu v noci, jelikož se dle legend otevírá zem. Existují také stromy s dobrou a špatnou energií. Například kvajáva, mango, borovice, noni a pomeranč mají energii pozitivní. Zato kameny a jámy mívají energii negativní i pozitivní. Legendy se šíří ústně a toto předání z generace na generaci je stále drží v paměti původních obyvatel.</p>	<p>Zemědělství: Původní obyvatelé na zemědělské práce využívají klacík na setí plodin, pluh s voly. Způsoby, podle kterých se starají planetu Zemi, jsou vázány na jejich kosmologii, která nevyužívá jedů a chemikálií. Je pro ně velmi důležité respektovat a využívat přírodní zdroje. Kosmologie jim udává, zda je vhodná doba na kácení stromů/sběr rostlin/sklizeň v závislosti na fázi měsíce. Uvádějí, že pokud měsíc dorůstá, nikdo se nesmí lesa ani dotknout. Pokud se kácí ve vhodnou dobu, dřevo roste. Sklízet by měla nastat při úplňku. Dále hovoří o setí, které by také mělo probíhat dle fází měsíce a s přírodním hnojivem. Je-li ovocný strom zasazen v novoluní, plodí drobné ovoce. Pokud se zasadí 8 až 9 dní při dorůstající fázi, strom roste, ale nemá zatím dostatek sil vzdorovat větru. Za nejlepší tedy uvádějí 12.den, když měsíc dorůstá. Původní obyvatelé žádali stromy o svolení, aby je mohly pokácet. Vynecháním tohoto důležitého kroku vyjadřují lidé v dnešní době bezohlednost k Matce Zemi. Dále se hovoří o obnově pokácených ploch, což souvisí s výskytem vody, bez které přicházejí nemoci. Je tedy důležité, aby zalesňovali a udržovali komunitní studny. Existuje vedoucí rada, která se stará o údržbu vody. Původní obyvatel udržuje vodu v krajině, pečuje o ni a čistí ji a neprodá ji, jelikož to považují jako prodání své krve. Studny mají být podle původních obyvatel komunitní, ne veřejné. Pomáhá jim zákon o vodě. Je třeba udržovat vodu, která má duši a život. Sklizení vody neznamena tvorbu živých či mrtvých bariér. A proto, člověk patří přírodě a příroda člověku.</p>	
San José de Cusmapa			
José Inés Pérez Zambrana (členka Rady starších)	<p>Zemědělství: Rodiče jí naučili zákonitosti fungování v odvětví zemědělství. Museli se starat o půdu a zasévat plodiny, aby měli dostatek obživy. Pro zemědělství jsou důležité lunární fáze.</p>		

Jose Luis Baéz Hernandez (farmář)	Zemědělství: Pěstuje kukuřici, fazole a čirok. To je součást kultury. Taky chová slepice různých druhů a další chovné ptáky, mám i krávy, ovce a kozy. O půdu se stará s nejlepšími úmysly, vědomím a svědomím. Mám jabloně, mango, avokádo, citrusy, banány. Na začátku sezóny obvykle sklízí kukuřici a fazole a v další fázi jen fazole a čirok. José Luis patří do spolku farmářů, kteří spolupracují, stanovují a diskutují určité chemie, které se smí a nesmí používat. Znalosti se dědí z předka na předka. Školy jako takové na tomto území vznikly až po revoluci v roce 1980. Dále tvrdí, že za posledních 5 let se na jejich území zlepšilo zemědělství, a to především ve smyslu využívání chemikálií, které jsou vyřazeny a místo toho se pokouší o recyklaci. Využívají například hnůj a kombinují ho s kousky dřeva a kůry stromů apod.		
Maria Elena (starostka)	Legendy: Vypráví Legendu o kameni Orocuina: „Když zde žili naši předci a přišli Španělé, lidé nechtěli bojovat a válčit. Proto odešli do podzemní jeskyně a zakryli její vchod velkým kamenem. Raději by prý umřeli ve své rodné půdě než v rukách Španělů. Vzali si tam s sebou různé poklady včetně zlata. A právě pro toto zlato, nese kámen své jméno Orocuina - Oro=zlato a Cuina= maso. Je to v jazyce nahuatl.“ Dále se říká, že když začne pršet, tak se na kameni objeví obrazec jelena či srnky, ale jakmile se kámen namočí, obrazec úplně zmizí. Další legenda je o Cestě svatých podél jedné řeky. Když tím místem někdo prochází v noci, prý je slyšet jakési bubnování. Tento zvuk je způsoben vodou. Dále vypráví o obrovském kameni, který se objevil po hurikánu v řece, a jak do něj voda narážela, vydávala dunivý zvuk podobný zvuku bubnu. Na kameni je zepředu vyryta kachna a zezadu had.		
Skupinová diskuze	Zemědělství: V regionech Rodeo a Lapante se pěstuje především zelenina (jako rajčata a banánovník „guineo“), protože je zde dostatek vodních zdrojů. Používají se zde organická hnojiva. Původní obyvatelé se obávají, že ztratili znalost, jak udržovat půdu úrodnou. Snaží se bojovat s požáry v lesích, kvůli nim mají mnoho problémů jako je eroze a úbytek vody. Jsou určité praktiky, které pomáhají udržovat les živý, aby nehořel apod. Na rozmnožení stromu se např. používá již vzrostlý, ale suchý strom, do nějž se vloží malý právě vyrostlý stromek. Jejich komunity také trpí důsledky hurikánů. Dříve se pěstovala kukuřice, fazole a čirok, ale přírodě se ublížilo a dnes už to není efektivní. Navíc přicházejí lidé i z jiných míst a místní obyvatelé jsou nuceni jít s dobou, udělat změny, umět se adaptovat. Na požáry dost pomáhá organizace žen, které chodí a sbírají spadlé a suché větve borovic. Vyrábějí z nich pak tradiční výrobky. Tímto sběrem očisťují přírodu a požáry se poté tak rychle nerozšiřují.	V zimním období se jí hlavně salát a „Guiso“, které v sobě mají hodně vitamínů a bílkovin. Tento rok na „Feria gastronomica“ (slavnosti jídla) nebylo vůbec nic a měli mizernou úrodu. Historické nádoby a nástroje v kuchyni: „Jícara“, „Tinaja“ (džbánky), „Pinol“ a „Comal“, které jsou potlačené globalizací stravování. Dále pak tradiční kámen na mletí kukuřice, kávy.	
Totogalpa			
Onergio Jose Lopez Rivera (Mladík)	Má rád legendu o kameni, kde se říká, že kdo se na něj posadí, ztratí se ze své cesty a objeví se na jiném místě a ztratí paměť.	Pěstuje kukuřici, fazole a „Ayote“.	Za typická jídla považuje „Guisos“ a „Atoly“.
Rufino Bautista (Vůdce komunity)	V "3 señoritas" se ke kamenům se vydali 3 paní, prováděly zde různé rituály. Poté se vyfotily a na fotce jsou vidět i duchové předků.	Považuje za jejich důležité plodiny rajčata, fazole, kukuřici, juku, "chayote", červenou a bílou hlízu.	Typické jídlo je „El Camote“, které se vaří s cukrem a jí se, protože je výživné, používá se hlavně na festivalech i náb. obřadech.

Příloha 6: Výstup zpracování rozhovorů: Kategorie CR a jeho potenciál a Doporučení pro GRC

San Lucas	CR a jeho potenciál	Doporučení pro GRC
José Nicolás Montalbán Pérez (léčitel)	Doporučení pro GRC: GRC by se mohli dělat turistické trasy o přírodní medicíně. Mohli bychom jim všechny rostliny ukázat, i jak připravujeme masti a léčíme. Víme přesně, kam bychom turisty mohli vzít, ale nevíme, jak jim podat výklad, to bychom se museli naučit.	
Milton Osman Vázquez Galiano (student)	Doporučení pro GRC: Měl by být lepší systém na výběr vůdců a autorit v obcích. Mělo by se pozorovat uvažování, analýza a dialogy těchto osob, které pak řídí naši komunitu.	

<p>Dcera Domingy Pérez (starostka)</p>	<p>CR můžeme nabídnout tradiční keramiku, pití a jídlo, hudbu, umění a historii naší komunity. Také je populární přírodní medicína. Máme hodně ovoce, ale musí se nějak zpracovat, aby se mohlo i prodávat. Kamenictví, náhrdelníky, výšivky, rohože a podložky či sombrero. CR je přínosný, ale nesmí těžit a poškodit naši krásnou přírodu. Komunita turistům může nabídnout či doporučit, kde se ubytovat, najíst, kde jsou vhodné podmínky. Mnoho míst však na to není zařízených, není infrastruktura. Průvodců je málo, ale hodně se jich teď vzdělává, hlavně v angličtině. Momentálně máme 7 průvodců, ale bude jich časem více, připravují se. Máme trek k břehu řeky Río Coco v kaňonu, a další na horu Tepesomoto.</p>	<p>Doporučení: je třeba se sjednotit, jen společně můžeme něčeho dosáhnout. Chce to sjednotit autority ze všech obcí území Chorotegů a vytvořit plány pro udržitelný rozvoj. Spíše než koordinátorka, jsou důležitější samotné vesnice, především ty, kudy budou procházet trasy geoparku. Musíme se zamyslet, co ze znalostí a kultury můžeme nabídnout turistům a co už ne. Hotely by narušili naše prostředí. Kdo má hodně peněz přijde, jen využije prostor, vydělá a zase po čase odejde. Zatímco my tu zbydeme na úplně stejném bodě a se zneužitým potenciálem. Naše komunita musí být udržitelná se vzrůstajícím turismem.</p>
<p>Dominga Peréz (vůdce komunity, koordinátorka)</p>	<p>Chorotegové dobře spolupracují v zemědělství. Rostou nám hojně citrusy a avokáda. Byla by zde např. možnost pomoci v zemědělství. Rozdali by se motyčky, hadice a konve atd. Nebo aktivity s uměním. V keramice by to třeba byla ukázka práce na hrnčířském kruhu, to si také mohou vyzkoušet. A celý proces výroby.</p>	<p>Je třeba zapojit lidi, kteří vědí, jak se vyživuje půda, kteří mají lásku k půdě a Matce zemi a v budoucnu na to navážou další generace. Největší přínos do plánů GRC budou mít jen ti, kteří milují zemi, na které žijí, což mohou být jen místní původní obyvatelé. Ostatní by v tom viděli jen byznys. GRC by měl být udržitelný a svědomitý. Nejdříve by měl být celý projekt objasněn všem občanům a poté by se měli sehnat experti, kteří to budou řídit a dohlížet na realizaci a průběh. Nejvíce zainteresovaná skupina do tohoto projektu by mohla být "Skupina žen" (La red de mujeres) a pak také muži z Rady starších, kteří toho vědí hodně o ŽP. Oni dokáží poradit jak diverzifikovat produkci a zároveň udržovat a chránit přírodu, znají techniky proti erozím nebo zpusťšené půdě, jak ji znovu oživit. Bylo by dobré vytvořit příručku k přírodní medicíně. Není žádný projekt pro UCR, který by zahrnoval původní obyvatele. GRC má trasy do kaňonu a "Ruta de café" (trasu o pěstování kávy), ale nic o PO. Většinu produktů prezentujeme pouze na „Feriích“ a něco málo na tržnicích. Udržujeme si svůj rozvoj jen v zemědělství, díky praktikám našich předků, kteří věděli, jak se o přírodu starat, o CR nic nevíme. Až poté, co nám představí a objasní celý projekt a dohodnou se podmínky, pak se jako původní komunita rozhodneme, zda chceme být součástí nebo ne.</p>
<p>Skupinová diskuze - Monejico</p>	<p>Seskupování kolektivů žen, které šijí, vyšívají, tkají a tvoří ze země.</p>	<p>Vytipování míst zvláštní důležitosti pro místní obyvatele. Pokud nesou zvláštní význam, vhodně interpretovat jejich důležitost. Bylo by vhodné vytvořit sbírku léčivých bylin a naučit se jejich léčivé účinky. Předávat informace starších a uvědomělejších členů, sepsat poznatky, pro příští generace. Tvorba cest ke zlepšení přístupnosti určitých míst. Nejsou vyškolení průvodci.</p>

San José de Cusmapa		
José Inés Pérez Zambrana (členka Rady starších)	Doporučení pro GRC: Chce to mít originální nápad a využít dosavadních znalostí. Chtěla bych být jedna z těch, která bude nápomocná a bude vytvářet nové přístupy pomocí vlastních znalostí. Musíme vzájemně podpořit rodiny, které ztrácejí svou identitu, posílit znalosti vlastních kořenů a kultury. A připomenout, že je důležité chránit přírodní zdroje. Bez nich nejsme ničím. Doporučila bych, aby se s tímto projektem seznámilo co nejvíce našich lidí. Spousta místních obyvatel bývá často zmatených a bez přehledných, ucelených informací. Věřím, že každý má své místo a účel v tomto novém systému.	
José Luis Baéz Hernandez (farmář)	Turistům můžeme ukázat, jakým způsobem nás naše země živí. Většina turistů sem jezdí ve skupinách a zdržují se jen v Cusmapě. S Namacambre tours turisté mohou navštívit některá obydlí a vyzkoušet tak naše potraviny a jídla, která jsou čerstvá, organická a bio. Chybí tu v Cusmapě pořádné turistické centrum.	Hlavní je řádná příprava, projektů je velké množství, materiálu ještě více, vzájemná komunikace se stále zlepšuje. Bohužel nikdo neorganizuje spolupráci. Je důležité, abychom spolupracovali, komunikovali a účastnili se společně rozvoje. Je dobré, že tu jste, naučte nás, to co o CR doposud nevíme. A společně pak dokážeme posunout rozvoj tam, kam přesně chceme.
Justina Miranda Merlo (léčitelka)	CR a jeho potenciál: Chtělo by to posílit znalosti a tím posílit i CR. Lze ukázat, co vše obnáší profese léčitelky, od nalezení rostliny, sesbírání, přípravy medikamentu, až po samotné vyléčení. Naši lidé ztrácí důvěru v léčivé účinky rostlin, protože se vytrácejí znalosti a oni postupně zapomínají. Ráda bych předala své znalosti hlavně mladým lidem. Používám heřmánek a "Yanten". Už jsem stará a nemocná, ale pokud by se takové věci mohly turistům názorně ukazovat, ráda se toho zúčastním, i kdyby to měl být jen začátek, chci vnést osvětu. Ztrácíme naše vlastní prostředí. Chtěla bych lidem pomoci se v něm opět zorientovat. Bylo by dobré se v této oblasti posunout i dále. I my se musíme vzdělávat. Dříve byli jen určité nemoci, na ty znalosti máme, ale dnes jsou i nemoci jiné, nové a ty léčit prozatím neumíme. Matka Země má pro nás všechny dost od všeho.	
Maria Elena (starostka)	Doporučení pro GRC: Musíme znovuoživit naše tradiční hodnoty. Chceme zlepšit naši obec a posílit kulturu, ekologii a ŽP. Společně můžeme vhodnou formou chránit ŽP. Máme nádherné prostředí, ale dostatečně si ho nevážíme. Nejsme připraveni na turisty ze zahraničí. Teď je nějaký nový návrh, že se do našeho kraje bude platit vstupní poplatek. V Cusmapě jsou 2 domorodí průvodci, ale neumí anglicky. Zatím nikdo nepřišel s iniciativou něco podniknout, abychom vytvořili prostředí pro zahraniční turisty. Nemáme dostatečnou infrastrukturu, chybí ubytovací zařízení a chtělo by to vytvořit Výbor pro CR, aby dali dohromady nápady, zorganizovali jejich realizaci a zaškolili průvodce. Je tu spousta zainteresovaných lidí, jen nemají dostatečné kompetence. Lidé mají hodně elánu do zlepšení naší komunity, jen jim musíte dát prostor a čas na přijetí takového projektu jako je GRC. Součástí projektu GRC by měla být i snaha o zachování našich tradic a jejich archivování. Měly by se například nahrát různé písně a básně. Měli by se dát do muzeí umělecké prvky. V sídle rady starších je maličké muzeum našich tradic. V naší obci na takové projekty nemáme prostory, potřebujeme něco rozsáhlejšího. Snažíme se teď ponouknout výrobce palmových a rákosových rohoží, aby vytvořili nějaké produkty pomocí původních postupů.	
Skupinová diskuze	Realizuje se zde ekoturismus. Turistům ukazujeme, jak žijeme. Oni nám pomáhají se zaséváním, což slouží jako turistická atrakce. Turisté obvykle chodí na trek do Mangasverdes, který je značený a popsáný. Začíná se jim tu připravovat ubytování. Také se zavádí stezka k "Piedra de Orocuina". Turistům se navečer ukazuje kulturní "představení", umělecké předměty a tradiční písně. Pak se jim vaří naše jídla, většinou si dávají: polévku „Sopa de albóndigas“ a „Gallina india“. Je to pro nás dobré, naše zemědělské produkty zde uplatníme a vyděláme si za ně slušné peníze, za ty pak můžeme podporovat naše rodiny. Většina	Naučit se techniky recyklace odpadů, organických i anorganických. Bylo by dobré podpořit ekonomiku rodin, nejsou tu pracovní místa, většina lidí musí mít obživu ze zemědělství. Rodiny nemají na koupi zavlažovacích systémů, když jsou teď ta velká sucha. Měli by se proškolit průvodci a naučit se anglicky. Chybí nám tu kulturní dům, kde bude možnost trávení času i pro mladé lidi, jaký mají např. v Somotu. Očekávám, že nám projekt GRClepší kvalitu života a že nás do toho všechny zapojí a sjednotí a zorganizuje. Cusmapa je moc krásná a často se jí nevěnuje dostatečná pozornost.

	turistů jen rychle projede a někteří se zastaví na jednu, dvě noci. Většina zahraničních turistů si s sebou bere tlumočníka. Také prezentujeme výrobu košíků, od sběru proutí a listů až po závěrečné zhotovení. Doba trvání je podle velikosti košíků.	
Totogalpa		
Pedro Pérez Carazo (duch.vůdce)	Doporučení pro GRC: Jít naproti komunikaci a roznést zvyky a tradice do dalších vesnic PO a vysvětlit všem, že nejde o žádné čarodějnictví, ale že to jsou od pradávna zažitá praktika soužití s Matkou přírodou. I turistům se můžou tyhle věci vhodně ukázat. Na to vše jsou potřeba peníze, potřebujeme na to systém, jak to vše podpořit a realizovat.	
Arnulfo Gómez (Umělec)	Nikaragua má velký potenciál. Třeba Kanadánům se líbí typ CR: přijet, najíst se, popít, splynout s kulturou, prožít, malovat, klidně se zašpinit. Chutná jim kravské mléko, karamelky, chicha z kukuřice.	Naplánovat schůze nebo školení s předstihem, protože mám hodně práce a žiju doma sám. O víkendech mám víc času. Myslím, že GRC by měl zrealizovat výměnné pobyty s jinými původními kulturami.
Onergio Jose Lopez Rivera (Mladík)	Měli bychom se CR naučit, je to dobré pro život v dnešní době. Nejen pro turisty, hlavně pro nás, pomůže to naplnit naše původní cítění.	Měli by brát ohled na nás jako na původní komunitu, tím že i my tvoříme součást tohoto geoparku. Běžně nám do poslední chvíle nedávají nic vědět, chtěl bych, aby se zlepšila spolupráce, aby nás zapojili a o všem informovali.
Rufino Bautista (Vůdce komunity)	Podle mě tu nejsou vhodné podmínky pro geopark. Představuji si, že pokud by tu mělo vzniknout turistické centrum, bude určité celé moderní a ze železa, a s tím my nebudeme vůbec cítit, nebude se nám to líbit, bude to zbytečně drahé apod. Potenciál má např. voda, bez ní by nebyla sklizeň. Centrem by měla být Palmira nebo 3 seňoritas. Turistům by se mohli "nabídnout" léčitelé, chodí za nimi i lidé mimo komunitu.	Archeologické muzeum, chráněná přírodní oblast. Moc o tom nevím, ale tuším o projektu GRC.

Příloha 7: Facebooková komunikace s informátorem Fidelem

Zdroj: García Guzman (2017)

1. „...La tierra produce una fibra, con la que hago la guía (palenque que se llama en México), es un matón del que se sacan las fibras y se han la cabulla.“ Que significa cabulla?

F: Cabulla es una cuerda. Se utiliza comúnmente para atar o sostener objetos. (rope)

2. „Los utensilios que usaban nuestras abuelas: calabazos, jicaros, guacales, espeque, higuillas...esos eran para la cocina y aún se conservan. La piedra de moler o el matate, todavía se usa.“ Que significa guacal, espeque, higuilla y matate?

F: Guacal= es un recipiente en forma de plato o pana para servir los alimentos

F: Espeque= instrumento para sembrar la tierra. Es una vara de madera con punta afilada que se intro dice en la tierra para depositar semillas

F: Matate e higuillas son objetos similares a bolsas para cargar cosas pero estos están echos a base de paja o fibras de pita.

3. „En cuanto a comida, tortas, guisos de flor de penca o de isote, de pifian o de ayote, que mi mamá lo hace aun.“ Que significa penca, isote y pifian ??

F: Penca e izote son dos hierbas silvestre las cuales crecen comúnmente en los patios de las casas.

F: Pipian.(No es pifian) es un vegetal similar a la calabaza

4. „Vaina de frijol, cochinite (mazorca que sale antes del elote), son comidas.“ Que significa vaina y cochinite?

F: Vaina es una cápsula en cual nacen envueltos los frijoles

F: Cochinite es incorrecto la palabra es CHILOTE se refiere al fruto tierno del maíz

F: Mazorca el resto que queda luego se come o sacas los granos de maíz

5. „El Gúis, un pájaro café con alas amarillas, y el misterio es que cuando ese pájaro canta es gente que viene. También tenemos el fuego que es tradicional, y cuando arde el fuego también significa que viene la gente.“ Que significa „que la gente viene“? Cuál gente?

F: Bueno esta gente podría ser cualquier persona que viene de visita de forma inesperada a la casa.

6. „La gente usa las mas comunes, por ejemplo el ziguapate, que es para cuando a alguien le da un aire.“ Que es ziguapate y que significa „dar un aire“?

F: La palabra correcta es siguapate es una hoja que proviene de un arbusto medicinal, su significado en sigua o CEGUA(nahuatl): MUJER Y PATE: HOJA TAMBIÉN CONOCIDA COMO HOJA DE LA MUJER.

F: **Aire** es cualquier dolor muscular en la región de la espalda desde la región cervical hasta el área lumbar, aunque también puede ser un dolor crónico en cualquier lugar del cuerpo.

7. Que son la chaya, el camote del rojo y del blanco?

F: Chaya es una legumbre también conocida como chayote... creo que la conociste.

F: Comité es un tubérculo similar a la papá rojo y blanco son los dos tipos el rojo es más suave que el blanco. Tubérculo es un fruto que crece bajo la tierra

8. „A veces me decía mi tía que fuera a por maicillo, y me fui y había un poco de gusanitos y yo lloraba porque me daba miedo por las langostas (kobyłka). Cuando la langosta se comía el maíz, fumigábamos con sal. También hacíamos el embolsado.

Recogíamos langostas o gusanos, echábamos sal y lo envolvíamos en una hoja, y luego los enterrábamos en un hoyo.“ Que es maicillo? Que significa embolsado? Y que exactamente hicieron los niños con los gusanos?

F: Maicillo es un cereal más pequeño que el maíz.

F: Embolsado = meter algo en una bolsa. Lo que hacían es que metían a las langostas en bolsas y las enterraban en el suelo para evitar que se reprodujeran .

F: Con sal para que matara los huevos... Los mataban para evitar que se comieran el maíz.

9. „Antes no era como ahora, cuando yo me crié mi mamá se fue en un petate, la envolvieron en un petate y la amarraron con un mecate y la llevaron al tapasco.“ Que significa petate, mecate y tapasco?

F: Petate es algo similar a un colchón hecho de fibras de un arbusto llamado pita

F: Mecate es una cuerda más gruesa que la cabulla

F: Tapasco es una mesa para cocinar

10. „Había alegría se tocaba la guitarra, la zambubia y el violín.“ Que es la zambubia?

F: Zambubia es un instrumento hecho con un arco de madera unido con un alambre de cobre o una cuerda de pelos de caballo que se toca con un palo pequeño dando golpes y genera un sonido en forma de percusión.

11. „Tenemos un jeroglífico que pedimos a unos sacerdotes mayas, que en nagua tiene el número 13 y eso significa alma, mente y corazón.“ Que es nagua y porque se usa así?

F: nagua = nahuatl, la lengua indígena azteca

Příloha 8: Emailová komunikace s informátorem Elvinem

Zdroj: Rodríguez Fabiela (2016)

1. Que significa „luna sazón y luna tierna“?

E: Se refiere a los ciclos lunares la luna sazón (salina) es cuando hay luna menguante y luna tierna se refiere al inicio de luna nueva.

2. „Hoy ya no vemos en las cocinas la jícara, la tinaja y el comal, todo lo hemos trasladado al mundo actual de cambiar nuestra cultura con una cultura que no es la propia de nosotros.“ Que significa „comal“?

E: Según la Real Academia Española, comal significa:

E: Del náhuatl comalli = 1. m. C. Rica, El Salv., Guat., Hond., Méx. y Nic. Disco de barro o de metal que se utiliza para cocer tortillas de maíz o para tostar granos de café o de cacao.

3. Que es el simbol „el caite“?

E: Según la Real Academia Española, caite es: 1. m. C. Rica, El Salv., Guat., Hond. y Nic. cacle (=sandalia).

4. Que es guachimique?

E: No sé.

5. Un animal „la chinga“?

E: Según la Real Academia Española, rabón significa:

E: chingo, ga = 2. adj. C. Rica, Guat., Hond. y Nic. Dicho de un animal: rabón.

E: Y rabón es adj. Dicho de un animal: Que tiene el rabo más corto que lo ordinario en su especie, o que no lo tiene. Toro rabón en la foto.

6. Cuáles son los tipos de pino que crecen en Madriz (nombres locales o científicos)?

E: Según la página de la Alcaldía de Totogalpa, Madriz las especies de Pino más frecuentes son: **Pinus oocarpa** y **P. patula**. (<http://www.totogalpa.gob.ni/municipio.php?t=1>)

„La distribución de P. maximinoii en Nicaragua está restringida, encontrándose entre 1000-1600 m.s.n.m. (metros sobre el nivel del mar) a los largo de las tierras altas de la Sierra de Dipilto. De las especies nativas es la más común y su distribución se limita a los

departamentos norteños de Estelí, Jinotega, Madriz y Nueva Segovia.“ (<http://agroecologia-nica.blogspot.com/p/pinos-en-nicaragua.html>)

„P. patula subsp. tecunumanii tiene una amplia distribución por toda la región de las tierras altas del noroeste de Nicaragua, en los departamentos de Nueva Segovia, Matagalpa, Estelí, Jinotega, Madriz y también en Chinandega y León.” (<http://agroecologia-nica.blogspot.com/p/pinos-en-nicaragua.html>)

7. „... Antes se le pedía a la diosa del maíz, la silote, es una esta con la mazorca....“

Que es la silote?

E: Según la Real Academia Española: jilote

E: Del náhuatl xilotl 'cabello'. 1. m. C. Rica, El Salv., Guat., Hond., Méx. y Nic. Mazorca de maíz cuando sus granos no han cuajado aún.

Příloha 9: Komunikace přes aplikaci Whatsapp s informátorem Gonzalem

Zdroj: Hernández Cáceres (2017)

1. „Cultivaba maíz, frijoles y millon, solo para uso del hogar.“ Que significa millón?

G: Millón es una semilla una especie de cereal usada para consumo humano para hacer tortillas o para consumo animal. También le llaman maicillo o zorgo.

2. „Fuimos motillos, sólo con mi padre nos criamos, en la agricultura y el machete.“ Que significa motillos?

G: Motillo es el diminutivo de "moto " así se le dice a los niños que sus padres murieron. Es decir huérfanos.

3. Que son subcuencas de agua?

G: Subcuenca pequeño rio que desemboca en uno más grande

4. Un animal „el pocoyo“?

G: El pocollo es un ave perteneciente a la familia de los búhos

6. „El jabón lo hacían ellos de ceniza, con sebo de vaca, pacon para hacer espuma.“ Que es pacon?

G: El Pacon es un árbol.

Wikipedia
Sapindus saponaria -

7. „En zinc no lo ponen porque es muy caliente y entonces usan la palma o la tena.“ Que es la tena?

G: Tejado de madera.

8.2 Další dokumenty

Příloha 10: Stratigrafická tabulka

Zdroj: upraveno dle Turjap (2014, in Kvasničková, 2002)

ÉRA (skupina útvarů)		PERIODA (útvary)	Spodní časová hranice [mil. let]	Doba trvání [mil. let]
ČTVRTOHORY (kenozoikum 2)		holocén	0,01	cca 2 - 3
		pleistocén	2 – 3	
TŘETIHORY (kenozoikum 1)	mladší neogén	pliocén	5	62
		miocén	22	
	starší paleogén	oligocén	38	
		eocén	54	
		paleocén	65	
DRUHOHORY (mezozoikum)		křída	135	160
		jura	190	
		trias	225	
PRVOHORY (paleozoikum)	mladší	perm	280	355
		karbon	345	
	starší	devon	395	
		silur	430	
		ordovik	500	
		kambrium	580	
STAROHORY (proterozoikum)			2500	1920
PRAHORY (archeozoikum) <i>(začátek geologického období)</i>			3800	1300
KOSMICKÉ (astrální) OBDOBÍ <i>(předgeologické období)</i>			4800	1000

8.3 Výklad použitých termínů

Dacit	Výlevná hornina nejčastěji světle šedé barvy, s afanitickou základní hmotou (sklovitou, mikrolitickou aj.) uzavírající vyrostlice křemene, plagioklasu (andezín) a feromagneziových minerálů (biotit, amfibol, pyroxen). Ubýváním křemene přechází dacit v andezit, přibýváním alkalického živce v ryodacit až ryolit. Dacit tvoří silně viskózní lávy a svým složením je výlevným protějškem křemenného dioritu, popř. granodioritu. Bývá sdružen jak s andezity, tak ryolity (ČGS, 2007).
Ignimbrit	Hornina vzniklá ukládáním kyselého pyroklastického minerálu, částečně ještě roztaveného, takže po jeho uložení nastalo spečení a také zploštění jeho částic za vzniku pseudofluidální textury. Ignimbrity vznikají při explozivních erupcích peléského typu (sopka), jejich materiál je tedy ukládán ze žhavých sopečných mračen (ČGS, 2007).
Inscenizace	<ol style="list-style-type: none"> 1. komerčně motivované předvádění tradic a obyčejů akčním způsobem zpravidla ve smyslu vžitých představ návštěvníků o kultuře daného etnika (Heřmanová, 2012) 2. záměrné předvádění takových jevů, které v rámci procesu animace zvyšují atraktivitu a tím i návštěvnost určitého prostoru (Heřmanová, 2012) 3. narušení přirozeného průběhu některých tradičních činností či slavností v důsledku intenzivního cestovního ruchu, které ale není primárně zamýšleno či uvažováno (Pásková a Zelenka, 2002)
Metasediment	Sediment nebo sedimentární skála, která vzniká po přeměně metamorfózou. Metamorfované horniny vznikají v důsledku vysokých teplot, tlaků a chemizmu prostředí, kterým jsou horniny v zemské kůře vystaveny. Stavba hornin se přizpůsobuje novým podmínkám, které jsou odlišné od podmínek, za kterých vznikaly. Výsledný stupeň přeměny závisí na délce působení a velikosti těchto činitelů (Vernon a Clarke, 2008).
Miocén	nejdelší geologická epocha v období kenozoika (geologické období cca. před 65,5 miliony let, jde o neoficiální pomocnou časovou jednotku třetihor), spadá do mladší terciérní periody neogénu. (ČGS, 2007; viz. Příloha Č)
Neogén	Neogén je geologická perioda patřící do éry kenozoika, která začala přibližně před 23 miliony let a její konec je kladen k hranici před 2,588 miliony let. (ČGS, 2007; viz. Příloha Č)
Oligocén	Oligocén je geologická epocha v období třetihor (končí jím starší oddělení třetihor, zvané paleogén). Dříve se neogén a paleogén spojoval do éry s názvem třetihory. (ČGS, 2007; viz. Příloha Č)

Paleozoikum	Prvohory, období trvající asi 340 miliónů let (570 až 230 mil. let). Dělí se na šest útvarů: kambrium, ordovik, silur, devon, karbon a perm (ČGS, 2007; viz. Příloha Č).
Petroglyf	z řec. petros = kámen, glyf = znak, glyphein = tesat 1. ve skále nebo v kameni vytvořený (často stylizovaný a zjednodušený) obraz, obrazec či symbol mající původně rituální (např. iniciační) nebo náboženský význam. Zobrazují i výjevy z každodenního života starých kultur (tanec, lov, hodování, jednotlivé postavy, zvířata). Vznikaly za pomoci různých technik - dlabáním, obrušováním, rytím, řezáním, tesáním apod. (Heřmanová, 2012) 2. primitivní skalní graffiti, které byly domorodým obyvatelstvem využívány za účelem výměny informací (příběhů, zážitků) s osobami, které určitou oblastí procházely a dorazily k (resp. nemohly minout) konkrétní skalní útvar. (Heřmanová, 2012)
Ryolit	Kyselá výlevná hornina, svým složením blízká granitu. V jemnozrnné nebo sklovité základní hmotě se objevují vyrostlice sanidinu, křemene (často korodovaného), amfibolu a biotitu. Ryolity bývají šedé až červenavé barvy s fluidální, popř. pórovitou strukturou. Odrůdami ryolitu, složenými ze skla, jsou obsidián, šmolek a perlit. Ubýváním křemene ryolity přecházejí v trachyty. Synonymem ryolitu je liparit. Protože ryolitová láva je silně viskózní, tvoří jen krátké lávové proudy nebo spíše dómy a ignimbrit. Ryolity bývají časté v tektonicky aktivních okrajích kontinentů a ostrovních obloucích, pospolu s andezity, trachyty a ryodacity (ČGS, 2007).
Třetihory/ Terciér	Období trvající asi 63 miliónů let (přibližně 65 až 1,6 mil. let) se dělí na paleogén a neogén (ČGS, 2007).

8.4 Seznam použitých zkratk

CR	Cestovní ruch
GRC	Geopark Río Coco
ILO	International Labour Organisation Mezinárodní organizace práce (OSN)
INETER	Instituto Nicaragüense de Estudio Territoriales Nicaragujský institut teritoriálních studií
IUCN	International Union for Conservation of Nature Mezinárodní instituce pro ochranu přírody

NKD	Nehmotné kulturní dědictví
OSN	United Nations Organizace spojených národů
TIES	The International Ecotourism Society Mezinárodní společnost pro ekoturismus
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu
WINTA	World Indigenous Tourism Alliance Světová aliance pro CR původních obyvatel
ŽP	Životní prostředí

8.5 Seznam obrázků

Obr. 1: Schéma strategie výzkumu.....	4
Obr. 2: Schéma oblastí tradičních znalostí.....	19
Obr. 3: Schéma vztahů CR a tradičních znalostí.....	20
Obr. 4: Komponenty utvářející ekoturismus.....	26
Obr. 5: Kaňon na řece Río Coco	34
Obr. 6: Mapa polohy departamentu Madriz v rámci státu Nikaragua.....	35
Obr. 7: Poloha GRC v rámci departamentu Madriz.....	36
Obr. 8: Geologická územní charakteristika GRC	38
Obr. 9: Člen Rady starších Felipe	41
Obr. 10: Koordinátorka Dominga Pérez	41
Obr. 11: Původní obyvatelé s osli	43
Obr. 12: Zambumbia	44
Obr. 13: Vážený umělec Don Sixto v Las Sabanas	44
Obr. 14: Sušení fazolí mezi tradičními domky v Icalupe	45

Obr. 15: Jícary a kamenný mlýnek na drcení bobů.....	47
Obr. 16: Tradiční kuchyně.....	47
Obr. 17: Výroba keramiky v Mozonte	48
Obr. 18: Košíkové výrobky ze San José de Cusmapa.....	49
Obr. 19: Tradiční oděv	50
Obr. 20: Piedras Pintadas	51
Obr. 21: Mojon v Mozonte	51
Obr. 22: Citlivka stydlivá.....	52
Obr. 23: Farmář z Palacagüiny	55
Obr. 24: Průvodce se skupinou v GRC	58
Obr. 25: Jednání Rady starších se skupinou žen a mladých o budoucnosti komunity.....	58
Obr. 26: Schematický model situace a role původního obyvatele v GRC.....	62

8.6 Seznam tabulek

Tab. 1: Potenciální výhody ekoturismu z pohledu turisty.....	27
--	----

8.7 Seznam příloh

Příloha 1: Vzor pro rozhovory	VIII
Příloha 2: Participanti výzkumu	X
Příloha 3: Výstup zpracování rozhovorů: Kategorie Identita a přírodní medicína.....	XII
Příloha 4: Výstup zpracování rozhovorů: Kategorie Tradiční výrobky, hudba, tanec a oděv a Přírodní a kulturní dědictví	XV

Příloha 5: Výstup zpracování rozhovorů: Kategorie Legendy, Zemědělství a Jídlo a pití.....	XVIII
Příloha 6: Výstup zpracování rozhovorů: Kategorie CR a jeho potenciál a Doporučení pro GRC.....	XX
Příloha 7: Facebooková komunikace s informátorem Fidelem.....	XXIII
Příloha 8: Emailová komunikace s informátorem Elvinem	XXV
Příloha 9: Komunikace přes aplikaci Whatsapp s informátorem Gonzalem	XXVIII
Příloha 10: Stratigrafická tabulka	XXIX
Příloha 11: Zadání k závěrečné práci.....	XXXV

Příloha 11: Zadání k závěrečné práci

Univerzita Hradec Králové
Fakulta informatiky a managementu
Akademický rok: 2015/2016

Studijní program: Ekonomika a management
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Management cestovního ruchu - německý jazyk
(mcr-p-n)

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Hosaková Svatava	Lipová 455, Česká Kamenice	I1301124

TÉMA ČESKY:

Role původních obyvatel v cestovním ruchu

TÉMA ANGLICKY:

The role of indigenous peoples in tourism

VEDOUcí PRÁCE:

Ing. Martina Pásková, Ph.D. - KRRCR

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

1. Úvod
2. Cíle a metodika práce
3. Teoretická východiska
 - 3.1. Původní obyvatelé
 - 3.2. Tradiční znalosti původních obyvatel
 - 3.3. Role původních obyvatel v cestovním ruchu
4. Případová studie Geoparku Río Coco
 - 4.1. Chorotegové
 - 4.2. Tradiční znalosti Chorotegů
 - 4.3. Role Chorotegů v cestovním ruchu geoparku Río Coco
5. Shrnutí výsledků práce
6. Závěry a doporučení
7. Zdroje
8. Přílohy

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- BUTLER, R. and HINCH, T. (ed.) Tourism and Indigenous Peoples: Issues and Implications. Elsevier Science Ltd., Oxford, 380 pp, 2007.
- ZEPPEL, H., D. (ed.) Indigenous ecotourism. Sustainable Development and Management. BABI International, Oxford, 308 pp, 2006.
- WOOD, R. E. Touristic ethnicity: a brief itinerary. Ethnic and Racial Studies Volume 21 Number 2 March 1998. Routledge 1998
- YANG, Li a Geoffrey WALL. Planning for Ethnic Tourism [online]. Ashgate Publishing, Ltd., 2014 [cit. 2015-10-14]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=ZAOTAwAAQBAJ>
- FEIFAN XIE, Philip. Authenticating Ethnic Tourism [online]. Channel View Publications, 2011 [cit. 2015-10-14]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=vi7XBQAAQBAJ>

Podpis studenta:

Hosaková

Datum: 30.1.2017

Podpis vedoucího práce:

Pásková

Datum: 30.1.2017